

ARTUR KAPP

SÕNAS JA PILDIS

Lotusapp

Eesti kutselise muusika «vana kaardiväe» ühe silmapaistva esindaja — suure sümfonisti professor Artur Kapi markantset kuju ja sügavalt omapärast isiksust mäletavad tänapäeval veel vist kõik eesti muusikud ja muusikahuvilised.

Et aga ka noorem sugupõlv saaks ligikaudsegi kujutluse meie kultuuriajalukku eredaid lehekülgi kirjutanud ning eesti muusika arengusse sügavaid jälgi jätnud toreda inimese ja hingestatud helilooja elukäigust ja loomingust, staažikast pedagoogist, kelle kasvandikest on sirgunud hulk tänapäeva tunnustatud ning

ARTUR KAPP
SÕNAS JA PILDIS

KESTI RAAMATI TALLAS

ARTUR KAPP

sõnas ja pildis

«EESTI RAAMAT» TALLINN 1968

Sõja teinud Puhk 2000

78 E
K 16

KOOSTANUD PAULUS ANTON
KUJUNDANUD HELVI TIKAND

Артур Капп глазами современников. Составитель Паулус Антон. Оформление Х. Тиканд. Издательство «Ээсти Раамат», Таллин. Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja G. Tõnismann. Kunstiline toimetaja L. Kruusmaa. Tehniline toimetaja P. Kass. Korrektor O. Kajando. Laduda antud 7. III 1968. Trükkida antud 14. XI 1968. Paber 70×108 /32. Trükipoognaid 5,0+16 kleebist. Tingtrükipoognaid 8,40. Arvestuspoognaid 7,90. Trükiarv 5000. MB-10302. Tellimise nr. 4975. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2. Trükipaber nr. 1 — Ligatne Paberivabrik, Läti NSV. Hind 85 kop. 9—1—2.

TARTU ÜLIKOOL
RAAMATUKOGU

Lehekülgi elust ja loomingust

ARTUR KAPI LOOMINGULINE TEE*

Eugen Kapp

NOORPÖLV

Enam kui seitsme aastakümne eest, aastal 1895, olles veel Peterburi konservatooriumi üliõpilane, kirjutas A. Kapp soololaulu (K. E. Söödi sõnadele) «Metsateel». See lühike siiras pala on püsinud kuni tänaseni reper-tuaaris, vaevalt leidub meil Eestis lauljat, kes poleks teda esitanud.

Kui tollal eesti koorilooming alles hakkas jalgu alla võtma — oli ju ta seni suuremalt jaolt saksa sentimentaalse-romantilise avalduslaadi mõju all —, siis «Metsateel» tähistab uue suuna algust, vokaal-instrumentaal-sele muusikale tähelepanu pööramist.

A. Kapi diplomitööks (1900. a.) oli kantaat «Paradiis ja Peri» (Miltoni järgi), kuid veel oreliklassis õppides kirjutas ta 1896. a. sonaadi orelile. 1899. a. valmis kom-positsiooniklassi eksamitööna dramaatiline avamäng

* Käesoleva ülevaate alusmaterjalina kasutas Eugen Kapp omal ajal ajakirjanduses H. Kõrvitsa, K. Leichterit, H. Lepnurme, L. Normeti, E. Visnapuu jt. sulest ilmunud artikleid A. Kapi ja tema loomingu kohta.

«Don Carlos» sümfooniaorkestrile, tänapäevani mängitavamaid teoseid eesti sümfoonilises heliloomingus. See kanti esmakordselt ette Pavlovskis (Peterburi lähedal) 1901. aasta suvel autori juhatusel.

Noil aastatel lõi A. Kapp veel sümfoonilise lühiteose *Serenade triste* ja lõpetamata jäänud sümfoonia. Samasse ajajärku kuuluvad kaks teost orelile — Sonaat nr. 1 ja koraalivariatsioonid — ning soololaulud «Kütikes», «Sõnadeta salajuttu» ning «Pilvele», millest eriti esimene on samuti kindlalt püsinud meie meeslauljate esinemiskavas.

Koorilauludest väärivad tähelepanu «Mu süda» mees- ja «Palumine» segakoorile ning kammerteostest Sonaat viiulile ja klaverile ja F. R. Kreutzwaldi 100. sünniaastapäeva tähistamiseks loodud lühikantaat «Hümn» meeskoorile.

ASTRAHANIS

Astrahani linnas, kus A. Kapp tegutses hulk aastaid (1904—1920) kohaliku muusikakooli direktorina ja pedagoogina, ei jätkunud tal kuigi palju aega komponeerimiseks, sellele vaatamata valmis tal mitmeid töid, eriti revolutsiooniaastail (1917—1919). Sümfoonilistest teostest tuleks nimetada Süiti nr. 1 eesti viisidele, mis esitati autori juhatusel Tartus «Vanemuise» teatri- ja kontserdimaja avamisel 1906. aastal. Erilist tähelepanu aga väärib suur vokaalsümfooniline teos — kantaat «Päikesele» (M. Veske sõnadele), mis oli loodud «Estonia» teatrimaja avamise puhuks ja selle sündmuse

raames ka ette kanti. Esimese maailmasõja lõpuaastail kirjutas A. Kapp sümfoonilise poemi «Hauad», keel- pillikvinteti, kolm vihikut koorilaule — ühe mees- (9 laulu) ja kaks segakoorile — ning kantaadi «Ärka, rahvas». Viimase ja enamiku koorilaulude aluseks on luuletaja Ed. Wöhrmanni sõnad — kaugel sünnimaast ei olnud A. Kapil teisi tekste võtta. Selle perioodi loominguks on väärtuslikumad segakooripala «Pühendan sind looks ja lauluks» ning naiskoorilaul «Ei roosisid mul paku ta». Neid on üsna sagedasti esitatud ka laulu- pidudel.

SÜNNIMAAL

1920. aastal naasis Artur Kapp sünnimaale, kus tegutses lühemat aega «Estonia» teatri ooperi ja sümfoonia- kontsertide dirigendina, pärast Peeter Süda surma aga konservatooriumi kompositsioonikateedri õppejõuna.

Neil aastail lõi ta oma kapitaalsemad teosed: Sümfoonia nr. 1 (f-moll), oratooriumi «Hiiob» ning Kontserdi nr. 1 orelile ja orkestrile, lisaks veel umbes kaksikümmend soololaulu, terve hulga koorilaule ja mõned palad puhk- pilliorkestrile.

«Hiiobi» esiettekande kohta kirjutas professor Theodor Lemba:

«Meie silmapaistvama ja teenekama helilooja A. Kapi oratooriumi esiettekanne «Estonia» kontsertsaalis püha- päeva õhtul kujunes tõeliseks suursünnimuseks eesti rahvusliku muusika elu alal.

Avar kontsertsaal täitus juba varakult publikuga viimse

võimaluseni. Näis nagu oleks sellele õhtule kogunenud mitte üksi tavaline kontsertpublik. Silma puutus rohkel arvul tuntud riigi ja seltskonnategelasi, kohal oli enamik meie heliloojaist, niihästi vanemast kui nooremast generatsioonist...

... Kõikjal valitses pidulikkust ja ootuse pinevust. Publiku tähelepanu oli kiindunud esimeses reas oma perekonna keskel asetvõtnud oratooriumi autorisse. Viimane istus tavalise rahuga filosoofilise ilmega näol ega lasknud end palju eksitada üldisest tähelepanust. Ainult vahete-vahel vastas ta sõbralikele teretusele ja käepigistustele sõprade ringist.

... Prof. J. Aaviku asudes juhataja-puldile orkester tõi kuuldavale esimesi meloodiaid põnevusega oodatud esimesest eesti oratooriumist. Puupüsti täidetud saal kuulas neid hinge kinni pidades. Pisut hiljem võis juba märgata, kuidas kogu publik süvenes oratooriumi jälgimisele, nautides katkestamata mõnuga vahelduvaid ettekandeid poodiumilt.

Oratooriumi esimese osa lõppedes pääsis valla publiku kauakestev aplaus, mille pidid jagama suurima eesti helitöö autor A. Kapp, oratooriumi juhataja J. Aavik, solistid ja koorid. Meistrile toodi ka tervitusi, õnnesoove ja kingitusi. Kõigepealt Estonia Muusika Osakonna segakoorilt, siis noortelt heliloojatelt ja Lauljate Liidult päevakohaseid kirjutusi, muuseas autori pronksbüsti...

Oratooriumi ettekande bravuuri-rikka lõpu järel tekkis uus ja veel kauakestvam kiiduavaldusetorm, millele ei tahtnud lõppu tullagi. Pikkamööda lahkus publik saalist alles siis, kui A. Kapp juba istus lauljate keskel Estonia valges saalis, ümbritsetud oma ametvendadest. Lõbusa-

tujulisel koosviibimisel lasti elada suurt meistrit, kes loonud väärtusliku teose eesti rahvale, millega teeninud üldise lugupidamise ja tänu.

*

Nüüd tuli kauaoodatud A. Kapi oratoorium «Hiiob» «Estonia» kontsertsaalis esietendusele. Kuna Artur Kapp, kes meie түsedamaid eesti heliloojaid, on ka koormatud pedagoogilise tööga Tallinna Konservatooriumis, siis on ka arusaadav, et tema kaaluvamate helitööde loomiseks võib kasutada ainult oma puhkeajaga, mispärast kapitaalsemate teoste valmimine ka loomulikult pikale venib.

Oratoorium «Hiiob» on monumentaalne helitöö, mis koosneb kolmestkümnest neljast vokaal-, instrumentaal- ja melodeklamatsiooninumbri või -osast. Väliselt on käsitletud tema ülesehitamine mitmekesiselt ning tarvitusele on võetud peatselt kõik muusikaharud ja isegi melodeklamatsioon (jumala osa), mis muidugi ei ole uudisena või uuendusena, sest juba vanasti tarvitati ooperites retsitatiivide asemel kõneviisi ja deklamatsiooni, mida ka uuemal ajal leidub samuti ooperites kui ka operettides. Piibli vaheldusrikas lugalaul Hiiobist on väga dramaatiline ja pakub heliloojatele tänulikku käsitamisainet. Kuna A. Kapi looming on enam lüürilis-epilise iseloomuga, siis kujunevad muidugi need kohad mõjuvamateks, kus heliloojal võimalik on kujundada sellele vastavaid aineid. Kohe sissejuhatuses on tal korda läinud luua idamaiste pastoraalmotiividega kuulaja kujutluspalangule vastavat meeolu. Tugevama mulje jäätavad segakoorid polü-

foonilise ilmega, nagu Hiiobi karjaste-koor esimeses osas ning suur lõpukoor.

Varemalt on lugupeetud helilooja vankumatult kinni pidanud kuulsate klassikute põhimõtetest, kuid viimaste aastate jooksul pole modernistlikud voolud ka teda jätnud puudutamata. Õige ohtrasti dissoneerivaid kõlakombinatsioone oli tarvitatud saadana osas ja vaenuliste luurajate kui ka Kaldea ja Seeba rahva kooris.

Solistide osadest osutus paremaks Hiiobi osa, mida täitis hea arusaamisega komponisti soovidest ja selge häälamisega K. Viitol.

Veidi kahvatuna paistis saadana osa, mis tundus ka B. Hansenile testituurilt liig madalana, ning meloodiliselt pisut ühelaadne Hiiobi naise osa, mida täitis Niina Romanova.

Olgugi, et viiulisoolo H. Schützi ettekandel ja Schüprise saatel oreilil osutus viisirikkuse ja meeoleolu suhtes üheks meeldivamaks numbriks, tundus ta ikkagi sissepõimituna vahelduspalana oratooriumi raamidesse.

Inglite (nais-) koorid olid pisut nukra iseloomuga. Siin oleks võinud olla enam ebamaist ja äraseletavat õrnust. Oratooriumi harmonisatsioon on kompaktne ja huvitav ning instrumenteeritud osavasti ja mitmekesiselt.

Igatahes võib lugupeetud komponistile õnne soovida tema suure töö tulemuste puhul, mida võib tunnistada kordaläinuks.

Säärase teose loomine sünnib ikka enam aatelise alusel, sest meie kitsastes oludes pole laiemaid võimalusi tema sagedamaks etendamiseks. Mis puutub ettekandesse, siis võib sellega igast küljest rahul olla, sest orkestrijuh J. Aavik oli nii E. M. O. koori kui ka orkestri osa hoo-

lega valmistanud ning juhatas etendusel suure innuga ja andumusega.

Pean veel märkima, et deklamaator, kes täitis jumala osa kõlaka häälega ja selge väljarääkimisega, oleks pidanud enam kooskõlastama sõnasilpide kõrgust kaasmängus harmooniate helidega.

Rahvaga üleni täidetud kontsertsaal tõendas seda huvi, mida tunti selle töö valmimise vastu. Soe vastuvõtt omapoolt oli tema kordamineku tõenduseks.

Muidugi ei puudunud sel etendusel, mis kujunes üheks tänavuse hooaja muusikaliseks suursündmuseks, väli- sed auavaldused loorberpärgade ja komponisti pronks- rinnakuju annetuse näol meie muusikaorganisatsioo- nidelt.»¹

*

1924. aastaks valminud Sümfoonia nr. 1 (f-moll, ala- pealkirjaga «Mälestuseks Beethoveni 9-le — *Quasi una fantasia*») kohta leiame E. Visnapuu arvustuse seoses autori 60. sünnipäeva tähistamisega:

«... Kuna lähematel päevadel on prof. Artur Kapi juubel, siis kontserdi korraldajad olid eeskava koosta- nud puhtal kujul tema helitöödest... Pidulik pro- gramm terves ulatuses anti edasi ka raadiokuulajatele. Eeskavva oli võetud helitöid orkestrile ja orkestriga, alates A. Kapi loomingu algaastaist kuni hilisema ajani. Kui tema nooruspõlve teoseid nüüd tagant järele kuu- lame tänapäeva mõtetegagi, siis laseme end kohe kaasa tõmmata suurel andekusel. A. Kapp avaldub niivõrd jõuliselt, et hakkab selle joonega valitsema jälgijat.

¹ «Päevaleht» 3. III 1931.

Aga ka tehnilisest küljest ta on suuteline end viima maksvusele.

Aastatega A. Kapi looming muutub iseseisvamaks, selgepiirilisemaks, sisusügavamaks ja rahvuslikumaks, kuid esialgsed isikulised tunnused jäävad püsima. See on tema loomingulise ürgjõu kandev osa. A. Kapp jääb esinduslikult draamatikuks algusest lõpuni. Sellele laadile vastavad tema juures niihästi vorm kui kõlahituslik külg. Kontrapunkt on rakendumisel tolleks elemendiks, millega taltsutatakse ülekeevust ning juhatakse väljendust ka absoluutse ilu juure. Kui hakkaksime A. Kapi vormi rohkem painutama mõne kultuse järele, siis meie pole teda mitte mõistnud.

Kontserdi algul kanti J. Aaviku juhatusel ette dramaatilise avamäng «Don Carlos» ja pala kahest runoviisist, millised dirigendi ja orkestri ühisel heal koostööl viidi läbi mõjuvalt. Järgnevalt autor ise juhatas eelmängu kantaadist «Paradiis ja Peri» ning kaks teost solistidega. Viimastest prelüüdi tšellole K. Intelmann mängis soliidse tehnilise käsitlusega ja arendas vastavalt ka sisulist külge. Ainult tooni kandvus paiguti jäi pisut nõrgaks, mis teatava määrani olenes ka instrumendist. Tüsedate organistivõimetega täitis oma osa H. Leppnurm orelikontserdi ettekandmisel.

Õhtu teise poole võttis oma alla f-moll sümfoonia (Quasi una fantasia), mis on helilooja üks kapitaalsemaid tooteid. Selle töö läbiviimine O. Rootsi juhatusel arenes õige hinnatavate tulemustega. Noor dirigent valitses orkestrit kindlusega ja näitas süvendatud sisusse tungimist...»¹

¹ «Uus Eesti» 23. II 1938.

NÕUKOGUDE PERIOOD

Kõige viljakam oli A. Kapi loominguline tegevus tema elu viimasel perioodil, pärast nõukogude võimu taaskehtestamist Eestis: neli sümfooniat, teine orelikontsert, rapsoodiad klaverile ja orkestrile, kontsert tšellole ja orkestrile, nii mõnedki koorilaulud.

A. Kapi Teises sümfoonias (h-moll) on veel märgata sõjasündmuste kajastust. Täis dramaatilist pinget, on see kontrapunktilise ülesehitusega teos A. Kapi sümfoonilises loomingus monumentaalsemaid.

Viimases osas on kasutatud rahvaviisi «Üles, üles», mis otsekui kujutab endast autori kutset rahvale asuda ühiselt ülesehitavale tööle.

Hugo Lepnurm kirjutas:

«Prof. Artur Kapi valmis äsja 2. sümfoonia. Uudis-
teost tutvustas autor isiklikult 13. juunil EN Heliloo-
jate Liidus töökoosolekul, kuhu olid heliloojad ilmunud
tookord väga arvukalt.

Uue sümfooniaga on vanameister rikastanud meie heli-
kunsti monumentaalse, otseselt elamusliku ja noorus-
likult värske teosega.

Artur Kapi loomingut üldiselt iseloomustab väljenduse
siirus ja ehtsus, kuigi tema muusika on enamjaolt kirju-
tatud kontrapunktilises tehnikas, milles kergemalt kui
muudes väljenduslaadides võib helilooja kalduda mõis-
tuslikku konstruktivismi.

Kapi muusika on olemuselt dünaamiline. Kapi kontra-
punkt on selle sisedünaamika paratamatuks ja endast-
mõistetavaks väljendusvahendiks.

Sisuliselt on Kapi muusika omapäraks kaldumine filo-
soofiasse. Sellest küljest on Artur Kapi muusikaloo-
ming ainulaadne meie muusikas.

Kõik mainitud Kapi loomingu põhijooned avalduvad
tema uues sümfoonias senisest veel selgemal kujul.
Samuti leiab selles teoses tugevamat allakriipsutamist
eesti rahvaviis.

Sümfoonia koosneb neljast osast. Esimene osa on ehi-
tatud dissonantsidega motiivi kontrasteerimisele. See

kontrast antakse kohe esimestes taktides ja ta läbib terve sümfoonia esimese osa, mille taustal kujuneb selle osa sonaatallegro vorm. See osa on täis raskepärast draamatikat, mis vaheldub filosoofiliste momentidega. Teine osa — skertso — algab mõne vaimuka modulatsiooni järgi rahvaviisi teemal. Elavus ja värvikas orkestratsioon iseloomustavad seda osa. Trios kasutab helilooja I-le teemale väga sarnanevat rahvatoonis meloodiat.

Kolmas osa on Kapi armastatuimas vormis — teema ja variatsioonid. Teemaks on rahvaviisi taoline tõsine põhjamine viis, mis esitatakse inglissarvel ja oboel. Kuus järgnevat variatsiooni põhinevad kontrapunktilise käsitluse ja orkestratsiooni mitmesugustel võtetel. Lõpeb see osa fuugaga, mille kestel murrab läbi sümfoonia peituv draamatiline raskemeelsus heledale ja pidulikule viimsele osale. Algab see laiajoonelise sissejuhatusega, millele järgneb väga värskes, optimistlikus laadis väljapeetud rahvaviisi «Üles, üles, hellad vennad» töötlus, mis sarnaneb osaliselt autori samanimelise koorilaulu töötlusega. Too teema antakse igasugustes orkestritehnilistes võimalustes, meisterliku häältejuhtimisega. Kõige hinnatavam selles osas on suure tehnika rahvalikkus ja arusaadavus ka keskmisele kuulajale. Hoog ja optimism viiakse kasvava tõusuga pidulikule lõpule. Viimase osa värskus ja rahvapärusus on haruldaselt kõitev.

Sümfooniad hinnati esitusele järgnenud sõnavõttudes üksmeelselt kõrgelt. Eriti tõsteti esile sümfoonia mõtte- ja vormitihedust ning «ülearuste nootide» puudumist, samuti elamuslikku siirust ja haaravust ning sisu tänapäevasust.

Artur Kapi «sümfoonia on õnnestunud näiteks, kuis rahvalik ja tänapäevale lähedane sisu võib olla väljendatud klassikalises polüfoonilises vormis.

Sümfoonia jääb igatahes meie sümfoonilise muusika hulgas teoseks par excellence, mille ettekanne peaks kujunema kõitvaks kõikidel aegadel.»¹

Teos tuli esiettekandele järgmise aasta kevadhooajal ning selle kohta loeme E. Visnapuu arvutusest:

«Kolmapäeval, 20. märtsil, korraldati J. Tombi nim. keskkultuurihoones prof. Artur Kapi helitööde kontsert Ringhäälingu sümfooniaorkestri ettekandes autori enese ja R. Matsovi juhatusel. Avasõna ütles A. Urin-tamm.

Kontserti sissejuhatavalt kõneleja peatus lühidal kujul A. Kapi muusikalise tegevuse ja kunstilise tähtsuse juures, võttes aga ulatuslikumalt vaatluse alla tema uue sümfoonia, mis tuli esmakordsele ettekandele.

Huvitava järjestusena oli kavva paigutatud A. Kapi noorpõlve teos — avamäng «Don Carlos» ja tema viimase aja loomingu suurvorm — sümfoonia nr. 2. Avamäng on pärit 1899. aastast, loodud eksamitööna suvisel vaheajal autori kodukohas Suure-Jaanis, samas on kirjutatud ka vanameistri sümfoonia.

Esimeses teoses on tulevase juhtivalt mõõduandva komponisti omapärane ilmelaad mitmeti alles selgumata, kuid tema jõuline ja pulbitsev loomus paneb end kunstilise virgutavusega maksma. Teine helitöö aga kõneleb meile selgekskujunenud tundemaailmast, isikupärasuse kindlast joonest ja suurtest kogemustest.

Sümfoonia nr. 2 on A. Kapi vaieldamatult üks kõige

¹ «Sirp ja Vasar» 16. VI 1945.

silmapaistvamaid teoseid, kuigi tema toodang sisaldab väga rohkesti suure kaaluga helitöid. Eriliselt tuleb alla kriipsutada vormi käsitlest, mis siin tema juures avaldub erakordse mõjuga. Väljapaistva tähenduse omab teose esimene jagu sonaat-allegro vormis, mis oma käsitusliku ulatuse ja sisulise läbitöötamise poolest on suursaavutus. Sääraseid kunstilisi avaldusi tekib harva.

Teine jagu — Allegro molto oma rahvalaadse alusmaterjali juures on jõuliselt ja lühidalt mõtestatud lüli teose tervikluses. Kolmandas jaos — Andante con variazioni — näitab autor ennast ühe oma lemmikvormi kaudu. A. Kappi tunneme kui teisendite meistrit eesti algupärasel heliloomingus. Variatsioonide osa, milles käesoleva ettekande puhul kaks numbrit jäid välja, lõpeb fuugaga. Sümfoonia finaalis autor kasutab temale armsakssaanud teemat «Üles, üles, hellad vennad», viies teose üleva ja meisterlikult väljenduva tõusuni.

Nagu teame, on prof. Artur Kapp loominguliselt praegu väga viljakas. Ta lõpetas hiljuti uue sümfoonilise suurvormi ja töötab mitmete teiste ulatuslike kompositsioonide kirjutamisega. Vanameistri sisuline küpsus, suured kogemused ning loominguline võime avalduvad iga värske toote kaudu. Seda sai avalikkus jälgida ka käesoleva kontserdi puhul.

Kontserdil avamängu «Don Carlos» juhataas autor ise. Prof. A. Kapp on olnud kutseliseks dirigendiks. Kuigi ta kaua aega sellel alal pole enam tegutsenud, tunneme temas siiski ära erikäsituslike võimetega juhataja. Nõnda sai teos sisuliselt autentse tõlgitsuse juures ka tehniliselt voolava ettekande osaliseks.

Suure vastutuse oli dirigendina enesele võtnud R. Matsov, kes juhatas sümfoonia ettekannet. Kontserdi tulemustele vastavalt oli teose ettevalmistamiseks pühendatud rohkesti hoolt ja tähelepanu. Üksikasjusse tungivat tööd võis aimata juba selle kaudugi, et juhataja tundis partituuri peast. Heliteosele lähenemise ja autori selgitavate nõuannete varal oli ettekandel sümfooniale antud vastav iseloomustus. Kuigi muusika vitaalsete omaduste külg võib mõjuda veelgi tugevamalt, täitis käesolev tõlgitsus oma ülesande küllalt tagajärjekalt. Kontserdi elevust ja pidulikkust tõstis autori kohalviibimine ning kaastegevus. Väärtuslike muusikaliste elamuste puhul saadi oma tänulikke tundeid väljendada prof. A. Kapile isiklikult ja otseselt tema suurte teenete eest. Eriti aga võime rõõmu avaldada prof. Artur Kapi pingerikka loomingulise tegevuse jätkumise puhul.»¹

*

Kolmas sümfoonia on ideelt ja teostuselt lähedane teisele sümfooniale.

Andante
(celli)

mp

¹ «Sirp ja Vasar» 23. III 1946.

H. Kõrvits kirjutas:

«Neil päevil tuli EN Heliloojate Liidu arutluskoosolekul tutvustamisele ENSV teenelise kunstitegelase prof. Artur Kapi kolmas sümfoonia. Prof. A. Kapi loominguline suur produktiivsus viimasel ajal, tema orelikontsert ja Sümfoonia nr. 2 jt. teoste hea positsioon meie seniste suures vormis loodud teoste hulgas äratas põhjendatud huvi vanameistri järjekordse uudisteose vastu.

Teos valmis juuni alguks ja oli ettekandel kahel klaveril EN Heliloojate Liidus 20. juunil 1947. a. Teose esitasid Elsa Avesson-Vestre, Tarsina Sütiste ja prof. Hugo Lepnurm.

Erilist mõju avaldas arutluskoosolekust osavõtjaile asjaolu, et kõrgeis aastais helilooja-autor dirigeeris sümfoonia ettekannet, kartmata väsimust ja andes ettekande juhatamisse kogu oma rikka ja erksa kunstnikuhinge.

Unustamata on pilt, kui lugupeetud vanameister, joonlaud käes, kogenud dirigendina juhtis ja nüansseeris ettekannet.

Sümfoonia koosneb kolmest osast. Esimese osa sügav filosoofilisus, milles teravas kontrastsuses ja komplitseeritud sümfoonilises keeles antakse edasi võitlus kahe vastandliku jõu vahel, alates mõtlikult hoiatavast võitluserksast bassides kõlavast peateemast kuni teose esimese osa jõurikaste tõusudeni. Siin valitseb tihe ja lõpuni läbimõeldud ütlemissviis, mistõttu selle osa sisuline rikkus, muusikaliste kujude vastandlikkus ja reljeefne eraldamine saab täiesti selgeks, kui heita pilk sümfoonia partituurilehekülgedele, kus märkame prof. Artur Kapi hämmastavalt vahedat väljendust, mis oma faktuuri ülitiheduse all väliselt nagu kannatades on

ometi täiesti selge ja oma polüfoonilises arenduses just eriorkestrivärvide meisterlikul rakendamisel kõike selgesti ja eredalt väljaütlev.

Esimese osa tempoliseks karakteriks märkis autor rubato-tempo, s. o. vaba tempo, kriipsutades sellega veelkordselt alla dirigendi rohkete loomingulist paindlikkust ja nõtkust helitöö varjundi- ja mõtterohke sisu avastamisel ja reprodutseerimisel.

Teises osas, mis on ehtsalt kapilik, pulseerib raske jonnakas rütmifiguur, kulgedes ajutiselt läbi kõlalt rahuliku ja hea kontrastina kasutatud vastandliku meeleolu. Harukordselt huvitav rütmikäsitlus, ennekõike aga esimese osa võitluse kestmine, sedapuhku küll vormiehituslikult teises mõõdus ja plaanis, hoiab kuulaja meeled pingul, kuni teose esiosades valitsenud pingeline võitlus ja vastandlikkus pääseb suurimal määral optimistlikult ja suurest elujõust kantud lõpplahendusse sümfoonia kolmanda osa rahvaviisiliselt elavloomulises ja erksas muusikas, mis oma efektsest käsitlusest, eriti aga varem valitsenud teravatest kontrastidest vallandub eluvõitluse ja jaatavasse suurejoonelisse finaali.

On tunda, et autor oma tööd, mis on auväärse vana-meistri panuseks Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni tähistamisel, on võtnud väga tõsiselt, ja hea meistrina valinud oma mõtete edasiandmiseks äärmiselt mõjuvad ja haaravad vahendid.

Ettekandele järgnenud arutlusel, millest võttis osa ENHL liikmeid ja ka erakordselt arvukalt külalisi, tõtsid meie tuntud heliloojad, nagu prof. H. Eller, A. Karindi, R. Päts, G. Ernesaks, Lydia Auster jt., esile Artur Kapi uudissümfoonia suuri sisulisi väärtusi, mis

on suureks sammuks edasi teisest sümfooniast. Üksmeelselt kriipsutati alla teose sügavalt optimistlikku, võitlustahtelist ja võidukat põhimeeleolu, mis esimese ja osalt ka teise osa teravates harmooniates, erakordseis rütmifiguurides vallandub kogu teose suurejooneliseks vahetult liituvaks finaaliks.

Jääb vaid loota, et tehnilised takistused, nootide paljundamine jne., viiakse läbi õige ruttu, et meie sümfooniaorkester võiks juba õige varakult asuda väga nõudliku ja tehniliselt väga raske sümfoonia äraõppimisele.»¹

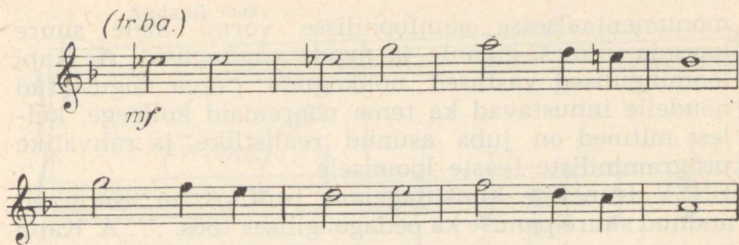
*

Suure populaarsuse võitis Artur Kapi eelviimane, Neljas sümfoonia, mille autor pühendas 1948. aastal pidulikult tähistatud Üleliidulise Leninliku Noorsooühingu 30. aastapäevale. Sellele sümfooniale omistati riiklik preemia. Sel puhul kirjutas autor «Noorte Hääles»: «Olen alati noorte inimeste püüdeid austanud. Nende energia, nende elurõõm on mind ikka nakatanud ja võitlus, tormiline võitlus suurte ideaalide eest on mind tiivustanud nii mõndagi looma muusikas. Oma «Noorte sümfoonias» ma ei illustreeri kannatust või kurbust, vaid annan üle noorte elurõõmu, tahtes ergutada noorte energiat ja head tahet.»

Leo Normet retsenseeris:

«... Ka Artur Kapi viimases töös, tema äsja premeeritud IV sümfoonias, tunneme meid ümbritseva tege-
likkuse elavat hingust, mis on kauge nendele ideedele,

¹ «Sirp ja Vasar» 28. VII 1947.

mida vanameister püüdis kätkeada oma mineviku «neoklassitsistlikku» loomingusse.

Kommunistlikule noorsooühingule pühendatud sümfoonia näitab meile elurõõmsat ja teotahtelist noorsugu. Sümfoonia muusikas ei ole üldistatud kogu ÜLKNÜ ajalooline ja sangarlik võitlustee — autori seekordne kangelane on optimistlikult ja julgelt õnneküllasena ellu vaatav noor, meie kommunistliku ühiskonna ülesheitaja, kes õpib ja töötab oma kodumaa hüvanguks ja haarab otsustavalt relva, kui kodumaa pühi piire peaksid ähvardama mustad vaenujõud.

Artur Kapi IV sümfoonia on neljaosaline. Sümfoonia teises jaos (Moderato) kasutab autor suure meisterlikkusega oma lemmikvorme, variatsioone, milliseist viimane — valss — eriti haarab kuulajaskonda oma veetleva rühikuse ja omapärase viisiküllusega.

Praegu lõpetab vanameister uut, järjekorras viiendat, sümfooniat. Sümfoonias tahab A. Kapp kajastada kogu progressiivse inimkonna ennastsalgavat võitlust rahu eest, ja see kannabki vastavat programmilist pealkirja. Veel käesoleval aastal asub vanameister ka kuuenda sümfoonia loomisele, mis kahtlemata samuti kätkeb

monumentaalsesse sümfoonilisse vormi meie suure kaasaja inimesi-gigante ja nende vägitegusid. A. Kapi loomingulised vastused nõukogude rahva õigustatud nõudeile innustavad ka tema nooremaid kolleege, kellest mitmed on juba asunud realistlike ja rahvalike programmiliste teoste loomisele.

ENSV teeneline kunstitegelane prof. Artur Kapp on andnud suure panuse ka pedagoogilises töös. . . . A. Kapp on peaaegu kogu oma loomingulise tee vältel säilitanud armastuse eesti rahvusliku helikeele vastu, ja neid häid mõjusid leiame edasiarendatuina ka tema õpilaste töödes.»¹

*

Artur Kapi viimane, Viies sümfoonia on pühendatud rahuvõitlusele. Õieti on see sümfoonia-kantaat, kus igas osas esineb koor: esimeses meeskoor (J. Dolmatovski tekstile), teises — naiskoor (R. Paaveli sõnadele) ja viimases, kolmandas — segakoor (J. Smuuli tekstile).

Leo Normet sidus teose lõpetamise helilooja poolt Artur Kapi 75. sünnipäevaga ning andis ka lühiülevaate maestro elukäigust:

«... Artur Kapi loomingulise palge kujunemisel oli suuri teeneid väljapaistvatel vene muusikameestel N. Rimski-Korsakovil ja A. Ljadovil, kes olid tema vahetuiks õppejõududeks Peterburi konservatooriumis õppimise päevil. Artur Kapi muusikalise tegevuse algperioodist kõneldes ei saa temast kõnelda kui ainuüksi heliloojast — ta kündis eesti professionaalse helikunsti

¹ «Õhtuleht» 9. III 1950.

traditsioonidega kasvatas Artur Kapp üles terve põlvkonna eesti heliloojaid. Nende hulgas tuleb mainida Riikliku preemia laureaate Eugen Kappi, Gustav Ernesaksa ja Villem Reimanit, heliloojaid E. Arrot, E. Brauerit, S. Prohhorovi, A. Stepanovit ning varalahkunud E. Aava ja E. Oja.

Artur Kapi loomingu algperioodil loodud teostest on võitnud laiema populaarsuse tema kantaat «Päikesele» ja mitmed soolo- ja koorilaulud («Metsateel», «Kütkes», «Mu süda» jt.). Helilooja kodanlikul perioodil loodud teosed kandsid oma valdavamas enamikus sünguse ja abstraktsuse pitsatit, mis avaldus eriti A. Kapi pöördumises religiooni ja muude elust eemalseisvate teemade poole. Kuigi progressiivsem osa eesti loovast intelligentist, kelle hulka kuuluvaks võime lugeda ka A. Kappi, ei lasknud end uimastada šovinismi ja «rahvustervikluse» mürgiaurudest, ei suutnud nende protestivaim sageli näha ka õiget teed ummikust pääsemiseks.

1940. aasta juunipöörde päevil avanesid kunstitöötajatele ennenähtamatud võimalused.

Raske ja vastuoluderikas on vana lammutamine ja uue ehitamine ideoloogilises rindelõigus. Artur Kapp, Heino Eller, Mart Saar ja teised vanemapõlve heliloojad, rääkimata nooremaist, leidsid aga eneses jõudu selga pöörata varematele eksirännakutele ja asuda otsima realistliku ja rahvalähedase muusika poole viivat teed.

Meie tänapäev, eriti aga Suure Isamaasõja sündmused, mõjutasid juba Artur Kapi 2. sümfoonia muusikaliste mõtete kujunemist. Vanameistri tõeliseks suursaavutuseks aga kujunes tema Riikliku preemiaga autasustatud IV sümfoonia («Noortesümfoonia»), mille autor pühendas meie nõukogude noorsoo avangardile — Üleliidu-

lisele Leninlikule Noorsooühingule. Selle suurteose partituur oli ühtlasi vanameistri vastuseks partei Keskkomitee ajaloolisele otsusele «V. Muradeli ooperi «Suur sõprus» kohta» 10. veebruarist 1948. «Noortesümfoonia» valmides kirjutas Artur Kapp: «... Oma «Noortesümfoonias» ma ei illustreeri kannatust või kurbust, vaid annan üle noorte elurõõmu, tahtes ergutada noorte energiat ja head tahet. See joon läbib punase niidina kogu minu sümfooniast. Soovin kõigile noortele, et nad eduga võitleksid meie kõrge ideaali — kommunismi — eest.»

Päikeselisest optimismist on läbi imbunud «Noortesümfoonia» rikkalik tunnete ja elamuste skaala: kord sööstab sümfoonia kangeline rühikol sammul eluvõitlusse, kord — puhkehetkel — haaravad teda tantsuvõlud, siis vajub ta mõtisklusse, ühinedes peagi tarmukalt paljumiljonise, kümnetesse rahvustesse kuuluva noorte loojate ja ehitajate armeega.

1951. aastal tutvusime esmakordselt vanameistri «Rapsoodiaga» klaverile ja sümfooniaorkestrile. Ka see kuulajate sooja poolehoidu pälvinud teos kuulub Artur Kapi loomingu paremiku hulka — viisirikas ja leidlikult arendatud on helitöö temaatiline materjal.

Artur Kapi V — «Rahusümfoonia» — on grandioosne helitöö, kogu helilooja loomingu paremiku suurejooneline finaali. On täiesti loomulik, et helilooja, kellele nõukogude kord andis sisu ja mõtte loominguliseks eluks, pöördus oma loomingus rahuteema poole, mis meie päevil kõige enam haarab ja erutab kogu progressiivset inimkonda. Oma idee täielikuma ja jäägita avamise huvides toob helilooja oma partituuri ka laulusolisti, mees-, nais- ja segakoori partiid.

Sümfoonia esimeses osas kõlav kirklik protest sõjaõuduste vastu põhineb helilooja armastusel oma maa ja rahva vastu. See tunne kajastub eriti sügavalt emotsionaalses ja avaras kõrvalteemas. Kui teises osas kaigub meeskoori hüüe: «Rahu rahvastele!», siis kolmanda osa naiskoor laulab meie õnneküllasest olevikust. Ja finaalis on helilooja jõudnud kindlale veendumusele, et rahu võidab sõja. Finaalist hoovab monumentaalsena mõjuvat jõudu ja üllast paatost.

Sümfoonia kolmes viimases osas on helilooja kasutanud J. Smuuli, R. Paaveli ja J. Dolmatovski luuleteoseid. Autori ootamatu surma tõttu 14. jaanuaril 1952. a. lõpetas suurteose viimistlustööd kadunu poeg Eugen Kapp.

Oma viimaste töödega laulis Artur Kapp noorusest ja rahust. Selle üleva lõppakordiga kindlustas ta endale jäädava koha nõukogude inimeste südames.»¹

*

Artur Kapi sümfooniade helikeel tugineb klassikalistele traditsioonidele, vormis on monumentaalsust, ideeline külg on seotud maailma kaasaegsete probleemidega. Helilooja elu ja tegevuse viimane, enam kui kolmekümneaastane ajajärk möödus sünnimaal, nii-öelda juba meie silme all, selle elavaiks tunnistajaiks on veel paljud ja paljud. Mis puutub eesti silmapaistva helimeistri varasemasse elukäigusse, siis selle tutvustamiseks on andnud väärtusliku panuse muusikateadlane Aurora Semper seni trükis avaldamata uurimusega «Artur Kapp Astrahanis».

¹ «Noorte Hääl» 28. II 1953.

ARTUR KAPP ASTRAHANIS

Aurora Semper

Minu tutvus Artur Kapiga algas alles pärast Suurt Isamaasõda. Ei mäleta, mis puhul ta Tallinna oli tulnud, mingi sündmus see igatahes pidi olema, ega teda muidu nii lihtsalt Suure-Jaanist välja meelitada saanud. Sattusime jutusoonele ja et vestlust rahulikult jätkata saaks, kutsusin maestro koos abikaasaga järgmiseks päevaks meile lõunale. See väike koosistumine kujunes meie hea läbisaamise alguseks.

Sellest ajast alates ei jätnud A. Kapp kunagi meile sisse astumata, kui ta Tallinnas viibis. Ta tuli ikka ootamatult, väga erinevatel kellaaegadel, vahel kaasas mõni lilleõis, ükskord punapõskne õun pisitillukeses kotis. Olin liigutatud niisugusest tähelepanust. Juttu oli meil palju, enamalt jaolt muidugi muusikast, sageli professori lemmikheliloojatest Joh. Seb. Bachist ja Beethovenist. Neid vestlusi saatsid alati elavad näited klaveril. Kord, kui mainisin, et Beethoveni IX sümfoonia ütleb mulle vähem kui näiteks V või VI, istus Kapp klaveri taha ning mängis terve kõnealuse teose mulle lõpuni peast ette, kogu aja kommenteerides ja väärtusi esile tõstes.

Rääkisime sageli ta enese elust, kogemustest, igasugustest sündmustest. Kahju muidugi, et ma kõneldut iga kord üles ei märkinud, nüüd on meelde jäänud ainult mõned lõigud. Kapp oli vaimukas vestleja, ta jutt elav ja piltlik, vahel lakooniline ja drastiline, paradoksid aina lendasid. Tema ütlemislaadist annab hea pildi jutuaajamine pisut hilisemast ajast, mil mu käsi just hästi ei käinud. Nähes mind «Estonia» kontserdisaalis, istus Kapp mu kõrvale, pistis käe pihku ja küsis: «Noh, kas leiba on?» — «On ikka,» vastasin. «Kas võid peale ka jätkub?» — «Vahel jätkub ka seda.» — «Siis on hea...» Pikemat juttu takistas kontserdi algus.

Vahel olime õige avameelsed ja tõsised. Tagantjärele ma otse imestan oma pärimiste julgust. Küsisin Kapilt, miks ta niisugusel määral alkoholi armastama on hakanud. Ta jäi mõttesse ja vastas tüki aja pärast: «Teate, elu oli raske...» ning mainis sündmuse oma isiklikust elust, millest ma praegu veel kirjutada ei tahaks. «Ja peale selle,» lisas ta, «tuli mul Astrahanis muusikakooli huvides alatasa vene kaupmeeste olengutest osa võtta. Kool tahtis laiendada, abiraha oli väike, ei jätkunud kõige tarvilikumatekski väljaminekuteks. Kust summaks saada? Noh, istusid siis nendega kuni hilja ööni, rääkisid neile augu pähe ja — teine päev oli tarvilik raha käes!» Ta tõi näitena ette kaks juhtu: üks oli uuele saalile kroonlühtri muretsemisest, teine — kas klaveri või harmooniumi ostmisest.

See oli esimene kord, mil meil Astrahanist juttu tuli. Pärisin, kuidas ta just sinna sattus. Kui Kapile oli tehtud ettepanek ühe Vene Muusika Seltsi (VMS) muusikakooli juhtimine enda peale võtta, antud valida kolm linna: Kišinjov, Astrahan ja mingi Kesk-Venemaal asuv

(kahjuks on nimi mul meelest läinud), kus muusikakooli alles asutati. Kapp oli valinud Astrahani kui elava kaubanduseluga kubermangukeskuse, mis võimaldas ehk laialdasemat muusikalist tegevust.

Astrahanist oli korduvalt juttu, see sõna jäi nagu kindlamalt mällu ja hiljem — Kapp oli siis juba surnud — jätkus vaid väikesest vihjest, et teda minu tähelepanu keskpunkti nihutada. Säärane märguanne tuli Moskva muusikateadlaselt Vinogradovilt, kes mainis, et A. Kapi tegevus Astrahanis võis mõndagi huvitavat sisaldada. Et olin tookord oma tavalisest tööst välja lülitatud, otsustasin seda löiku Artur Kapi elust uurima hakata.

Varsti istusingi Leningradis Saltõkov-Štšedrini nimelise raamatukogu ajalehtede ja ajakirjade osakonnas, Astrahani endiste lehtede suured köited ees, et Artur Kapi jälgi ajada. Otsisin muidugi sõnumeid sealsest muusikaelust, muusikakoolist, kuid tähelepanu köitis ka kõik muu. Silme ette kerkis sajandi algusaastate Astrahan, iidsete kaubateede ristumise kohale tekkinud sadamalinna, millele mitte ainult tööd ja leiba, vaid ka avarust andsid jõgede hiiglane Volga ja lähedal asuv Kaspia meri. Tema kaubandustraditsioonid olid vanad, ta oli muistsetel aegadel kokku meelitanud kaupmehi paljudest kaugetest maadest, ega siis muidu siin pärsia kaubahoovi hooned osalt kuni tänapäevani alles oleks. Paljurahvuselise ilme oli Astrahan säilitanud ka veel käesoleva sajandi alguses. Peale põhielanike venelaste oli siin õige suur saksa koloonia luteri usu kirikuga, mille ümber koondusid ka teistest rahvustest luterlased — nii eestlased, lätlased kui ka rootslased. Linnas elas palju tatarlasi, armeenlasi, poolakaid, isegi pärs-

lasi, erilise varjundi lisasid talle aga kalmõkid, kellest igas ajalehenumbris juttu tehti.

Seltskondlikule elule andsid tooni muidugi kuberner, kõrgem ametkond, kohaliku garnisoni ohvitserid. Väga suurt osa etendas oma jõukuse tõttu kaupmeeskond, kelle nimede seas leidus ka palju saksa ja juudi omi. Nende kahe rühmituse vahel asetseis kohalik intelligents: arstid, advokaadid, insenerid, õppeasutuste juhatajad, kooliõpetajad ja õppiv noorsugu. Tööliste elu peegeldas tolelaegne ajakirjandus kõige vähem või siis juba õige erapoolikult.

Seltskonnaelu paistis küll vilkalt arenevat, oli aga sealjuures üpris pealiskaudne — puudusid tõelised kultuurihuvid. Ja kust neid olekski võinud tärkata? Üldine kultuuriline tasapind püsis madal: ühtedel puudus huvi, teisi takistas vaesus. Lokkasid igasugused seltsid ja klubid — Seltskondlik Maja, Kaupmeeste Selts, Jalgratturite Selts, Poesellide Selts jne. Neis etendasid suurt osa kaardimäng ja joomine. Et seltse ülal pidada, korraldati vahetpidamata heategevaid õhtuid, kus esinesid kohalikud jõud — mitte kunsti, vaid isikliku huvi pärast.

Polnud alalist teatrit, rääkimata ooperist. Etendusi andsid palgatud rändtrupid, repertuaar oli enamasti meelelahutuslik.

Kui mitte arvestada neid üksikuid kontserte, mis korraldati heategevaks otstarbeks, puudus kontserdielu täielikult kuni selle sajandi alguseni, mil VMS-i Astrahani osakonna poolt 1885. a. asutatud nn. muusikaklassid, s. t. kursused, kujundati ümber muusikakooliks. Paistab, et ka enne A. Kapi sinnajõudmist käis muusikakooli ümber õige elav tegevus, kuid puudus organiseeriv käsi, kes oleks selles kunstilise ja majan-

dusliku külje tasakaalustanud ning õigetesse roobas-
tesse juhtinud. Muusikakooli omaaegne direktor Gore-
lov oli energiline tegutsema. Ta asutas 1900. aastal
kooli juurde nii orkestri kui koori ja koostas suurejoo-
nelise tegevusplaani põhimõttel: mitte enam provintslik
meelelahutus, vaid kunst. Sellest räägib oma arvustu-
ses «Bekar», tuues ära kõigi 1900/01. a. kavatsetud
kaheksa orkestrikontserdi programmi. Korraldati veel
ooperietendusi, kus tavaliselt pakuti üksikuid stseene
mitmetest ooperitest. Niisama vilgas tegevus jätkus
järgmistel aastatel. A. Kapi kaastöötaja F. I. Derjužkini
sõnade järgi oli Gorelov hea dirigent, kuid repertuaari-
poliitikas mitte nii järjekindel kui A. Kapp. Seda on näha
ka tema kontserdikavadest: tõsise, väärtusliku muusika
kõrval kandis ta sümfooniakontsertidel ette ka niisugu-
seid asju, nagu A. Kontski «Lövi ärkamine» (pala, mis
sajandivahetusel ja käesoleva sajandi paaril esimesel
aastakümnel seisis iga diletandi klaverirepertuaaris) ja
E. Gillet' valss «Kaugel ballist». See oli muidugi järele-
andmine publikule, nii loodeti inimesi ligi meelitada.
Kuid asjatu lootus: kontserdid olid ja jäid kuulaja-
teta — astrahanlased olid ette valmistamata nii-
suguste kontsertide jaoks, peab ütleva: publikut liht-
salt polnud olemas, teda tuli alles kasvatada. Gorelovi
suurejoonelistel eksperimentidel olid kurvad tagajär-
jed: kontserdid tõid kahju, koolile saadud abirahadest
ei jätkunud eelarve tasakaalustamiseks ja ajaks, mil
Kapp Astrahani jõudis, oli asutusel 7000 kuldrubla
võlga.

A. Kapp kinnitati 1903. aasta novembris Astrahani
muusikakooli direktoriks. Nagu VMS-i Peterburis
asuva peadirektsiooni ja Astrahani osakonna vahelisest

kirjavahetusest¹ ilmneb, olid tal väga head soovitajad: Moskva Konservatooriumi direktor V. I. Safonov, Peterburi Konservatooriumi direktor A. R. Bernhardt ja endine rahandusminister E. Pleske.

Astrahanis oldi teadlikud uue direktori võimetest ning teda oodati pikisilmi. N. Sokolovi kirjas² on punkthaaval loetletud asjaolud, mis nõuavad A. Kapi kõige kiiremat kohalejõudmist: 1) kevadel lastakse välja esimene lend, sellega loodab direktsioon (Astrahani osakonna juhatus) jätta head muljet ning võita kohaliku seltskonna heatahtlikkust seltsi ja kooli vastu; 2) direktsioon loodab Kapile kui dirigendile sümfooniakontsertidel, kui pianistile kammerkontsertidel, kui organistile orelikontsertidel kohalikus luteri kirikus, kus kolme aasta eest oli ehitatud uus Walkeri orel. VMS-i Astrahani osakond ei või loobuda selleks aastaks väljakuulutatud kaheksast kontserdist, toogu nad kas või defitsiiti, — nende kaudu saab ta seltsile uusi tegevliikmeid värvata.

See kiri annab aimu muusikaelu komplitseeritud olukorrast Astrahanis, kuhu 26-aastane Kapp tööle asus. Astrahanlased ei pettunud lootustes, mis nad olid temale pannud. A. Kapp näitas end mitte ainult võimeka muusikamehena, vaid ka väärt administraatorina, taibuka organisaatorina ja majandusinimesena, peale selle veel osava kunstipoliitikuna ja «diplomaadina», kes oskas iga situatsiooni muusikakooli huvides ära kasutada, mõõduandvaid isikuid kaasa tõmmata, võita kõikide lugupidamine ja kujuneda üldtunnustatud autoriteediks. Peaasi aga, ta ei väsinud publikut kasvata-

¹ Säilitatakse Leningradi oblasti arhiivis.

² Sealsamas.

mast, nii et pikapeale ei kõlanud tema kontserdid enam tühjadele saalidele. A. Kapp tuli auga välja kõigist neist keerulistest olukordadest. Müts maha tema ees, et ta kunagi oma kunstitõekspidamisi ei ohverdanud.

Kapp jõudis 1904. aasta veebruaris Astrahani, et täie energiaga muusikakooli ja seega kogu linna muusikaelu etteotsa asuda. Energiat oli tal tõepoolest vaja, sest kooli olukord jättis nii pedagoogilisest kui majanduslikust küljest palju soovida.

Õpetajaskonda olid sattunud mõned kohalikud isikud, kelle kunstialaste oskuste tase ei vastanud kooli nõuetele ja kelle tegevus pidurdas õpilaste edasijõudmist. Et jagu saada lohkavast diletantismist, oli tarvis neist vabaneda, see aga tekitas palju paksu verd. Endiste asemele oli vaja leida oma ülesandega toimetulevaid õppejõude. Peab ütleva, Kapp tuli selle ülesandega hästi toime nii nüüd, alguses, kui ka kogu oma sealviibimise ajal. Aeg-ajalt lahkus ju ikka mõni õpetaja koolist, et siirduda teise linna. Kapp leidis talle, arvatavasti VMS-i Peterburi direksiooni abiga, alati asendaja. Ta oskas valida ja ühtseks pereks liita õpetajaid, kes tema üritustes üksmeelselt kaasa löid. Õpetajaskond koosnes alati niisugustest inimestest, kes olid hea pedagoogilise töö kõrval ka ise võimelised esinema. Kuigi vahel, eriti hilisematel aastatel, kasutati sümfooniakontsertidel külalissoliste, nende hulgas isegi õige tuntud suurus, anti lõviosa kontsertidest siiski oma jõududega. Kogu aja tegutses muusikakooli juures keelpillikvartett õpetajatest ja parematest õpilastest. Vaatamata koosseisu aegajalisele muutumisele ei lakanud selle osavõtt kontserditegevusest kunagi.

Kapp suutis kõiki Astrahanis elavaid muusikainimesi

kaasa tõmmata. Tihti esinesid, eriti algusaastail, VMS-i osakonna kontsertidel ka kohalikud asjaarmastajad, kelle seas oli häid soliste (lauljad M. I. Gantser, J. S. Džanumov jt.). Eriti tähtis oli tema see omadus orkestri komplekteerimisel. Sellest räägib juba arvustus Kapi poolt dirigeeritud esimese sümfooniakontserdi kohta. «... Uus muusikakooli direktor hr. A. Kapp näitas ennast hea dirigendina juba oma lavaletulekul: vaatamata oma Astrahanis olemise lühikesele ajale oskas hr. Kapp ühendada Astrahanis olemasolevaid muusikalisi jõude, mida publikule juba ammu tarvis oli. M. S. lavale ilmusid jälle Astrahani parimad muusikajõud, soliidset abi andis ka hr. Gordeli (kasakaväe orkestri dirigent — A. S.), — tulemuseks oli umbkaudu 35-liikmeline orkester, kes mainitud õhtul näitas, et niisuguste olemasolevate jõududega võib endale seada tõsiseid muusikalisi ülesandeid...»¹

Ka Kapp ise oli alati valmis aitama teisi heategevail kontsertidel või mujal. Üksainus kord kogu selle 17 aasta vältel juhtus arusaamatus. Nimelt avaldas ühe suveorkestri juht ajalehes kirjutuse, milles süüdistas Kappi erapoolikuses oma õpilaste vastu. Direktor oli arvatavasti pedagoogilistel kaalutlustel kellelgi noorema kursuse õpilasel keelanud mängida mainitud dirigendi orkestris. Kapi kaitseks astus välja kogu õpetajaskond.

Et võita publiku poolehoidu, lubati sageli teatud osa sissetulekust heategevaks otstarbeks. Nii läks juba esimese Kapi dirigeeritud kontserdi (18. veebruaril) sissetulekust viiendik Punase Risti heaks. Ajakirjandus pro-

¹ «Астраханский вестник» 20. II 1904.

pageeris seda kontserti, mille kavas oli Beethoveni 1. sümfoonia (esmakordselt Astrahanis), Griegi «Anitra tants» «Peer Gynt'ist» ja Klaverikontsert (solist muusikakooli klaveriõpetaja Veprikskaja), Tšaikovski «Elegia» ja Wagneri marss ooperist «Tannhäuser», ja võttis ta hästi vastu. Arvustus, millest tõime ülalpool ühe lõigu, lõpeb järgmiselt: «Õhtu kunstiline tulemus oli kahtlematult hr. A. Kapi teene, kellele me soovime edu ja viljakat tegevust meie veel vähe muusikalises linnas; võib-olla hr. Kapi dirigenditalent äratav ka meie publiku ja tugevdab sellega tema huvi tõsise sümfoonilise muusika vastu. Huvi ja elevus mainitud õhtul annavad täit alust seda lootata.»

Üldse paistis A. Kapi kui VMS-i Astrahani osakonna sekretäri ja muusikakooli direktori vahekord ajalehtedega kogu aja hea olevat. Nagu näha, tahtis ajakirjandus aidata Astrahani muusikalist taset tõsta. Vahetpidamata ilmus teateid kõigist Astrahani osakonna ja muusikakooli üritustest ning kontsertidest. Viimaste kohta toodi eelteateid, ettekantavaid teoseid ja uusi esinejaid tutvustavaid kommentaare, arvustusi. Kommentaaride tase oli üldiselt hea, ka arvustused sageli asjatundlikud, ainult harva hämmastas mõne kriitiku (neid oli mitmeid) suhtumine näiteks Haydnisse, Mozartisse, Mendelssohnisse, vahel ka Beethovenisse, kelle teosed leiti vananenud olevat, eriti orkestratsiooni mõttes. Hämmastab ka see, kui leiad mõnes arvustuses nõrdimust, et esinevad ikka samad solistid, teises aga kurbustatakse, et jälle oli solist väljastpoolt, see harjutab publikut jooksma uusi soliste, mitte aga muusikat kuulama.

Astrahani osakonna direktsioon oli õigesti arvestanud

Kapi kui interpreedi võimeid. Peale ülalmainitud sümfooniakontserdi 18. veebruaril toimusid kontserdid veel 25. veebruaril, 10. ja 17. märtsil. 30. märtsi ooperietendusel toodi õpilaste, õpetajate ja kahe kohaliku asjaarmastaja kaastegevusel ning Kapi juhatusel lavale neli pilti Tšaikovski «Jevgeni Oneginist». 10. märtsi kontsert oli pühendatud M. I. Glinka 100. sünni-aastapäevale, 17. märtsil kanti muu hulgas ette kaks osa Cherubini Reekviemist ja Kapi avamäng «Don Carlos». 25. veebruari kammermuusikaõhtul laulis muusikakooli naisõppejõud Spiegel-Ollenstein Kapi laulu «Ei tuul, mis lendab», saatjaks Kapp. Neile kontsertidele lisandusid sel hooajal veel 14 õpilasohtut, sealhulgas 6 avalikku ja kaks maksuta sissepääsuga õpilashommikut Seltskondliku Maja suures saalis, millest nii õpilaskoor kui -orkester osa võtsid. Aprilli teisel poolel toimusid muusikakooli ülemineku- ja lõpueksamid (lõpetajaid oli kolm), mis kõik olid avalikud. See esimene Kapi tegevuse poolaasta kõneleb kogu tema kontserditegevuse intensiivsusest seitsmeteistkümne Astrahanis veedetud aasta vältel. Kontserte anti aastas 8 kuni 10, neist 2 kuni 3 sümfooniakontserti, välja arvatud 1908/09. ja 1909/10. a. hooaeg, mil sobivat orkestrit ei olnud (siiski kasutati ka neil aastail Seltskondliku Maja orkestrit, täiendades seda õpilastega), ja sõja-aastad, kui toimusid ainult kammerkonsertid peale ühe, kus Kapp juhatas Astrahani kasakaväe orkestrit. Korraldati veel mitmeid erikontserte heliloojate tähtpäevadel: Glinka 100. sünni-aastapäeval, A. Rubinsteini 10. surma-aastapäeval, Arenski mälestuseks, Tšaikovski 20. surma-aastapäeval. Lisaks veel ooperietendused ja oratooriumide ettekanded. Nii tõi Kapp lavale tervelt või kärbetega

Tšaikovski «Jevgeni Onegini», Dargomõžski «Näki-neiu», Glinka «Ivan Sussanini» ja Gounod' «Fausti», oratooriumidest — Cherubini Reekviemi, Haydni «Loomise» ja «Seitse sõna ristil», Mozarti Reekviemi, Bachi kantaate.

Sümfooniakontsertidel mängitud teostest mainiksin Mozarti g-moll sümfooniat, Beethoveni 1., 2., 3. ja 5. sümfooniat, avamänge «Coriolanus», «Egmont» ja «Leonora» nr. 3, Schuberti Lõpetamata sümfooniat, Tšaikovski 6. sümfooniat, Liszti «Prelüüde».

Omaenda kompositsioonidest kandis Kapp ette peale varem nimetatud «Don Carlose» veel *Serenade triste*'i, kolm osa kantaadist «Paradiis ja Peri», Süidi eesti rahvaviisidele, Muusikalised pildid süidist eesti rahvaviisidele, «Võõrsil», «Lapsepõlvemälestused», «Vanaema jutustuse rahvuskangelasest», «Kauge kodumaa» jt.

Lugematud on A. Kapi esinemised orelil ja klaveril küll solisti, ansambliliikme või saatjana. 1904. a. 12. detsembri kammerkontserdil mängib ta klaveril Bachi Prelüüdi ja fuugat dis-moll ning koos tšellist Vil-konskiga Mendelssohni tšellosonaati B-duur, kammerkontserdil 1905. a. 3. aprillil koos Vepritskajaga kahel klaveril Saint-Saënsi Variatsioone Beethoveni teemale, 17. detsembril 1905. a. kvartetiõhtul klaveripartiid Schumanni kvintetis Es-duur, 7. veebruaril 1907. a. koos viuldaja Haagiga Griegi c-moll sonaati, asendab 23. märtsil 1916. a. tervet kammerkontserti prantsuse muusikast.

Uue lehekülje Astrahani muusikaelus pööras Kapp oma orelikontsertidega. Neid andis ta aastas kaks kuni kolm luteri kirikus. Kui teistel kontsertidel oli kuula-

jate arv algul ikka napp ja kasvas alles aastatega, siis kontsert kirikus oli säärane sensatsioon, et juba esimesel niisugusel, 20. novembril 1904. a., oli hoone otse lõhkemas publikust. See huvi jätkus ka pärast revolutsiooni, kuid sellest hiljem.

Et Kapi eeskuju ja arvatavasti ka loorberid nakatasid, tõendavad näiteks «Astrahanski Vestniku» 1909. aasta numbrid: siit loeme, et 22. veebruaril toimus Seltskondlikus Majas vaimulik kontsert Medževitenko juhatusel; 11. märtsil teeb Jalgratturite Selts vaimuliku kontserdi; 22. märtsil esineb Gogoli-pidustustel vaimulikus seminaris siin äsja asutatud orkester; 3. aprillil astub draamaõhtul üles ka Poesellide Ühingu noor koor. Niisugune muusikaelu aktiveerumine oli iseenesest hea, kuid tal olid ka omad varjuküljed: arvestades muusikaliste jõudude vähesust oluaks asja huvides kasulikume neid ühendada, mitte killustada.

A. Kapi innuka kontserditegevuse peamine eesmärk oli edendada kogu Astrahani muusikaelu ja sellega luua muusikakoolile soliidne baas. Tema põhialaks Astrahani oli muidugi töö muusikakoolis. Viimast oli tarvis juba algusest peale reorganiseerida, laiendada, aga seda takistas raske aineoline olukord.

Nii Peterburi kui ka Moskva konservatoorium, samuti muusikakoolid paljudes Venemaa linnades ei kuulunud riigile, vaid omal ajal A. Rubinsteini eestvõttel asutatud VMS-ile, kelle asukoht oli Peterburis. See selts rajas filiaale mitmetes linnades, kus need omakorda avasid «muusikaklasse» (kursusi), millest aja jookkul kujunesid muusikakoolid. Riiklikku toetust nimetatud koolid ei saanud, enam-vähem kindlustatud oli teatud aastane toetussumma seltsi peadireksioonilt. Napravniku

kirjast¹ loeme, et Astrahani muusikakool sai, vähemalt esimestel Kapi direktoriks olemise aastatel, seltsilt 4000 rubla toetust. Nagu Harkovi, Odessa, Kišinjovi muusikakoole revideerima saadetud helilooja Arenski oma aruandes² kirjutab, tuli muusikakoolidel arvestada peamiselt linna toetusega. Seepärast püüdis seltsi iga kohalik osakond endale võita niisugust eesistujat, kes suudaks pöörata linna sümpaatia muusikakooli poole ning abiraha kindlustada. Kuid seegi ei aidanud iga kord. Nimetatud põhjusel vintsklesid muusikakoolid alalises rahapuuduses.

VMS-i Astrahani osakonna eesistujaks oli kohalik kuberner Grombtševski. Loeme lehtedest tema viibimisest muusikakooli aktustel, koosolekutel, mis toimusid tema ruumides jne., kuid sellest näilisest huvist ei piisanud alati rahalise toetuse kindlustamiseks. Öeldut tõendab A. Kapi kiri (1908. a.), milles ta palub tungivalt Peterburi peadirektsiooni anda koolile 1000 rubla, sest kubermanguvalitsus ei kindlustanud niisama suurt dotatsiooni, mis oli muusikakoolile assigneeritud.

Mul ei ole seni korda läinud kindlaks teha, kui palju ja kas alati ühesuguse summa andis muusikakoolile linn. Igatahes paneb mõtlema kirjutis³, milles seisab, et linna kulul õpib 7 õpilast. Kulud on 500 rbl., linn aga tasub ainult 300 rbl. Palve — suurendada summat.

Kapp sondeerib pinda⁴, kas peadirektsioon jätaks Ast-

¹ Säilitatakse Leningradi oblasti arhiivis.

² Samas.

³ «Астраханский вестник» 7. X 1912.

⁴ A. Kapi kiri E. Napravnikule 3. II 1906 (säilitatakse Leningradi oblasti arhiivis).

rahani õppeasutusele muusikakooli õigused ka siis, kui see suleks üldhariduslikud klassid (nagu oli tehtud Kiievis, Tiflisis), mis nõuavad kuni 4000 rubla kulusid aastas, ja kas sel juhul võib loota Peterburist abiraha mitte vähem kui 2500—3000 rubla aastas.

Leningradi oblasti arhiivis on ka Kapi telegramm Peterburi peadireksioonile palvega aidata loteriiluba hankida, sest rahapuudus oli suur. Napravnik vastas, et seda ei saa — muusikakool pole heategev asutus, kindlasti järgneks äraütlemine. Tehtagu nii nagu Jekaterinoslavis, kus loa andis kuberner ja sissetulek oli 4000 rubla. Arvatavasti võttis Kapp nõu kuulda, sest Astrahani lehtedest loeme korduvalt muusikakooli heaks korraldatud loteriidest (1908., 1910., 1913. a.).

Kirjavahetust rahalistel temadel võiks veel pikemalt esitada, arvan aga, et toodustki piisab Kapi raske olukorra näitamiseks.

Esimesi samme Astrahani osakonna ja järelikult ka muusikakooli saneerimiseks oli kokkulepe «Rahvakarskuse» kubermangukomiteega, kelle 3000-rublase abirahaga asutati kooli juurde: 1) maksuta regentidekursused, mis andsid koorijuhi diplomi, ja pühapäevased kooriklassid; 2) rahvakoor, kuhu võeti kõik, kel oli kuulumist ja annet. Regentide (kirikukoorijuhtide) klassis õpetas Kapp peale dirigeerimise veel solfedžot, teooriat ja harmooniat. Ta tegi oma tööd regentide kursustel ja kooriklassis nii juhatajana kui õpetajana tasuta, et 3000-rublane toetus jääks kärpimatult VMS-i osakonnale ning muusikakoolile. Regentide klass alustas 18 õpilasega, 1908/09. õppeaastal oli neid 23 kolmes grupis. Õpetajaiks olid peale Kapi veel F. I. Derjužkin ja N. N. Haag. 12 inimest õppis kooriklassis. Siiski pole

1908/09. õppeaasta aruandes regentide klassi enam mainitud, selle asemel figureerib deklamatsiooniklass. Üldmainitud kirjas Napravnikule teatab Kapp, et 1904.—1906. a. oli koolile suureks abiks iga-aastane 3000 rubla «Rahvakarskuse» kubermangukomiteelt, aga et valitsus oli oma abiraha karskusliikumisele kärpinud, siis pidi kohalik komitee omakorda muusikakooli abistamisest peaaegu loobuma. Täpsemat pilti olukorrast on ilma dokumentideta raske saada. Võib oletada, et Kapp jätkas tasuta õpetamist, vaatamata sellele, et 3000-rublane abiraha muusikakooli kasuks kärbiti või koguni saamata jäi. Igatahes esineb ta 1909/10. õppeaasta aruandes regentide klassi õppejõuna, 1911/12. õ.-a. aruande järgi aga õpivad spetsiaalteooriat 13 õpilast regentide klassist.

Rahvakooris laulsid peamiselt tööliselised. Kollektiiv alustas tegevust 1904. a. 1. oktoobril ja esimene kontsert anti 27. detsembril. Kontserte korraldati sel ja ka järgmistel hooaegadel kolm. Kava koosnes peamiselt rahvalauludest. Juhatas F. I. Derjužkin. 1908/09. a. hooajal laulis kooris 62 inimest. «Astrahanski Vestniku» järgi esines kolmandal rahvakontserdil 1906. a. 3. mail muusikakooli saalis esmakordselt ka poistekoor.

1904. aasta sügiseks kolis kool uude, suure saaliga majja, kus oli võimalik korraldada õpilasõhtuid ja kammerkontserte. Õppetegevuse laiendamist näitavad tšello ja kontrabassi õpetaja Vilkonski (Peterburi Konservatooriumi lõpetanu) ja teise lauluõpetaja Klüsneri (samuti Peterburi haridusega) töölekutsumine. Avati ansambli, kvartetimängu ning koorijuhtimise klassid. Maksuta kohti oli: fagott — 2, tšello — 2, kontrabass — 2, koorijuhtimine — 5. Kapp õpetas solfedžot, teooriat,

harmooniat, koorilaulu, orkestrimängu ja veel regentide klassis.

Laiendati ka õppeprogramme. Suurt rõhku hakati panema õpilaste teoreetilistele teadmistele. See näitab Kapi õiget arusaamist muusikahariduse alustest ning on seda märkimisväärsem, et ülalmainitud Arenski aruanne Harkovi, Kišinjovi ja Odessa muusikakooli olukorrast räägib, et teoreetiliste ainete õppimine oli Odessas vabatahtlik, Kišinjovis aga võimalik eritasu eest. 1907. a. suurendati klaveriklassi. 1909/10. õppeaastal seisis Kapi nimi ka klaveriõpetajate nimekirjas. Avati spetsiaal-teooria- ja 1911. a. oreliklass. 1913/14. õppeaastal tuli kavva uus õppeaine — entsüklopeedia, 1915/16. õ.-a. — praktiline noodilugemine; mõlemaid andis Kapp. Ta õpetas sel õppeaastal spetsiaalteooriat, koorijuhtimist, teooriat, harmooniat, entsüklopeediat ja «lehestlugemist». 1917. a. augustis on Kappi mainitud harmoonia, kontrapunkti, entsüklopeedia, klaveri-, oreli- ja ansamblimängu õpetajana. Nagu näha, oli ta tegevus õige lai ja mitmekesine.

Kuidas Kapp õpetas? Igatahes oskas ta õpilasi kaasa kiskuda. Ega siis muidu Astrahani muusikakooli kasvandik, pärastine õpetaja ja 1917. a. omanimelise eramuusikakooli juhataja L. I. Kravtšenko veel vanas eas meenutanud vaimustusega Kapi tundidest saadud ergutust: «Eelkõige oli meile, õpilastele, selge, et Kapp on õige tundlik ja muusikast haaratud inimene. Solfedžo tundides rääkis ta meile nii palju muusika ajaloo või mängis meile teemasid Beethoveni, Schumanni ja teiste teostest, et see andis suure tõuke meie muusikalisele arengule ja meie püüdlustele saada võimalikult headeks muusikuteks. See oli meie kasvatuse suureks teguriks

niisuguse mahajäänud provintsi tingimustes, nagu Ast-
rahan tollal oli. Neil aastail (1903—1906) polnud Ast-
rahanis ei filharmooniat ega alalist sümfooniaorkestrit,
kuid ma mäletan selgesti Beethoveni 3. ja 5. sümfooniast
A. Kapi juhatusel. Tollal meie, õpilased, ei mõelnud
sellele, missuguste raskustega läks Kapil korda sümfoo-
niaorkester kokku saada, ja arvatavasti polnud selle
koosseis mitte suur, kuid mulje meile, noortele, oli nii-
sama suur, kui oleksime kuulnud esmajärgulist sümfoo-
nilist koosseisu.

Mäletan tema Tšaikovski 6. sümfoonia dirigeerimist ja
mäletan ka selle sümfoonia sisuseletusi, mida Kapp
andis meile, noorukestele õpilastele, solfedžo tundides.
Kuni praeguseni ei saa unustada meelevõimutust, millega
kuulasime seda geniaalset teost pärast saadud seletusi.
Mäletan A. Kapi iga-aastasi kontserte luteri kirikus
(ta mängis nii katoliku kui saksa kirikus), kus ta esi-
tas oreil peamiselt Bachi teoseid. Muljed ülevast
Bachi muusikast gooti võlvide all jäid eluks ajaks
meelde.

Mozarti Reekviemi valmistasime tema juhatusel ette
terve õppeaasta ja olime uhked kooris kaasalaulmise
üle. Praegu alles saab tõeliselt hinnata, missuguse
entusiasmiga Kapp pedagoogilist tööd tegi ja kui süga-
valt ta mõistis oma rahvavalgustuslikku tegevust meie
linnas.

Suure tänutundega mäletan ma selle muusikalise kas-
vatuse tähtsust, mida Kapp täiesti vabatahtlikult ja
suure entusiasmiga tegi. Just tema mõjul ja visal peale-
käimisel tulid pärast kuueaastast õppimist Peterburi
Konservatooriumis ja selle lõpetamist 1914. a. kõhkle-
matult tagasi Astrahani, et siin õpetada ja läbi viia seda

uut, mida sain oma õpingute ajal kõrgemas koolis. Mind, noort ja «rohelist» spetsialisti, stimuleeris Kapp endise direktori õigustes suuremaks tööks solistina, tema valve all valmistasin ette uue kava ning esinesin soolokontsertidel mitu korda aastas. See omakorda aitas mul loominguliselt kasvada ja töötada oma tehniliste ja estraadlike oskuste täiendamise kallal.

Suur tänutunne valdab mind seoses mälestustega Kapist ja selle muusikaalase töö tähtsusega, mida ta tegi kauges provintsilinnas, nagu seda Astrahan oli noil aastail.»

See kirjutis annab kujuka pildi Kapi õpetajategevuse mõjust õpilastele.

Kui Kapist kui muusikaelu juhust ja organiseerijast ning interpreedist on ajakirjanduses palju ja huvitavalt juttu, siis tema pedagoogitegevusest ainult harukordadel. Nii leiame 1916. a. 23. veebruaril toimunud õpilasõhtu arvustusest: «Täiesti rahuldab muusikakooli klaveriklass. Parimad interpreedid kontserdil olid Vepriškaja, Kravtšenko ja Kapi õpilased.» Veel loeme samast arvustusest: «Lõpuks mängisid VI kursuse õpilased S. Hristoforova ja A. Sokalskaja neljal käel Variatsioonid ja finaali A. Kapi Süidist eesti rahvaviisidele, teosest, millest meile meeldisid *Allegretto scherzando* ja 5 poloneesivormis kirjutatud variatsiooni.»

Astrahani muusikakooli õpilaste arv kasvas Kapi direktoriks olemise ajal rohkem kui poole võrra, 120-lt 250-ni. Õppetöö kulges intensiivselt ja viljakalt, nii et Kapp võis julgelt kirjutada: «... kunstilisest küljest töötab kool eeskujulikult ja me laseme iga aasta välja, võiks öelda, valmis muusikuid.»¹

¹ A. Kapi kiri E. Napravnikule 3. XI 1906.

Töö oli hea ja teda võis julgelt näidata. Selleks korraldati igal õppeaastal hulgaliselt õpilasohtuid. Nende arv kõikus 12 ja 6 vahel, pooled olid avalikud, osa isegi maksuta, et vähemhuvitatuid või vähemjõukaid juurde meelitada, neid kontsertidel käima harjutada ja muidugi ka uusi õpilasi võita. Avalike õpilasohtute seas olid alati mõned õpilaskontserdid, kus esinesid nii sümfooniaorkester kui koor. 1905/06. a. hooajal oli neli avalikku õpilasohtut, üks neist Mozarti mälestuseks. Teisest, 12. märtsil toimunud sümfooniakontserdist võtsid osa 46-liikmeline õpilaskoor ja 26-liikmeline orkester (Kapi orkestriklassi õpilased), kes esitas Haydni G-duur sümfoonia nr. 13 ja saatis Mozarti d-moll kontserdi 1. osa. 1908. a. 20. detsembri õpilasohtul mängis A. Kapi kontrapunktiõpilane E. Skatelova oma Klaveriimitatsiooni g-moll.

Sageli esitati avalikel õpilaskontsertidel ka oopereid (näit. 1910/11. a.) või stseene ooperitest, nagu 13. veebruaril 1914. a. «Traviata» neljas vaatus. Enamiku neid kontserte korraldas muusikakooli juures tegutsev Puudustkannatavate Õpilaste Abistamise Selts, kelle ettenähtud liikmeks oli ka Kapp. Selts tasus stipendiaatide eest koolile iga aasta 2000 rubla ümber. Astrahani osakonna poolt Peterburi peadireksioonile antud seletuse¹ järgi olid Kapi teened seltsi laiendamisel suured: tänu oma positsioonile ja astrahanlaste usaldusele õnnestus tal juurde võita palju nii tegev- kui toetajaliikmeid, kes loteriide, samuti aga ooperite, etenduste ja kontsertide korraldamisel palju ära tegid. Näite seltsi abist annab muusikakooli 1911/12. õppeaasta aruanne: koolis käib

¹ Säilitatakse Leningradi oblasti arhiivis.

228 õpilast, neist poisse 93 ja tüdrukuid 135. Stipendiaate on 41, neist linna kulul — 3, Puudustkannatavate Õpilaste Abistamise Seltsi kulul — 38, õppemaksust vabad on 24 õpilast, 2 on kooli õppejõudude stipendiaadid (teatud protsent võeti õpetajate palgast maha). Spetsiaalteooriat õpib 13 (koorijuhid), klaverit — 134, laulu — 35, viiulit — 26, tšellot — 17, kontrabassi — 2. Tänu Kapile õnnestus märgatavalt suurendada ka VMS-i Astrahani osakonna tegev- ja toetajaliikmete arvu ning saada nende kaudu kingituseks fisharmoonium ja palju muud. Täienes kooli inventar, noodikogu, instrumentide arv. Kapp oskas vabaneda võlgadest, mis eelkäija oli muusikakoolile jätnud, ja alati tasakaalustada sissetulekud ja väljaminekud. Sama kehtib sõja-aastate kohta. I maailmasõda tõi suuri kitsendusi muusikakooli ellu. Mobiliseeriti nii õpetajaid kui ka õpilasi, mille tagajärjel ei saanud enam komplekteerida orkestrit — tähendab, sümfooniakontserdid jäid ära. Rekviireeriti kooli suured ruumid, tuli leppida väiksematega, kus polnud võimalik korraldada kammerkontserte ega õpilasohtuid. 1915/16. õppeaastal toimus linna volikogu saalis vaid kaks avalikku õpilaskontserti puudustkannatavate õpilaste heaks.

Kapp täitis kõigi nende aastate jooksul tasuta VMS-i Astrahani osakonna sekretäri kohuseid. See polnud sugugi väike töökoorem, mis sellega ühenduses Kapi õlgadele langes. Ametliku kirjavahetuse kõrval olid Kapi ülesandeks arvatavasti ka kirjalikud kontaktid väga paljude artistidega, kes VMS-i osakonna kutsel siin esinesid sümfooniakontsertidel solistidena või iseisvate kontsertidega. Nende hulgas oli niisuguseid nimesid, nagu F. Šaljapin, Wanda Landowska, L. Rast-

ropovitš. «Astrahanski Vestnikus» ilmus Kapi isiklik soovitus Kussevitski kontsertidele, kes oli oma orkestriga kuni Astrahanini jõudnud.

Astrahani muusikakoolis tehtud tubli töö andis häid tulemusi juba Kapi seal olles. Regentide klassist tulid head koorijuhid, paljud neist said lauluõpetajateks kohalikes üldhariduslikes koolides. Õpilasest Popovast sai keiserliku teatri laulja Peterburis, Vinogradovist Tiflisi ja Poplovitskist Saraatovi muusikakooli õpetaja. Leningradi Konservatooriumis jätkas õpinguid Kravtšenko, Moskva Konservatooriumis Goldenveiseri juures M. I. Ikonitskaja, kes lõpetas kuldmedaliga. Mõlemad tulid tagasi tööle Astrahani muusikakooli.

Kapi tegevust hindasid kõrgelt nii VMS kui ka astrahanlased ise. Seda on näha paljudest kirjutistest tema kohta. Ilmus teade,¹ et Kappi on autasustatud III järgu Stanislavi ordeniga. «Silmas pidades hr. Kapi erilisi teeneid, anti talle 1909. a. palgakõrgendust,» seisab Astrahani osakonna poolt peadireksioonile saadetud «Teateis olukorrast Astrahani osakonnas ja muusikakoolis A. I. Kapi tegevuse ajal»². 1914. a. 18. märtsil korraldati Kapi kümneaastase muusikalise tegevuse tähistamiseks erikontsert, kus peale kogu muusikakooli õpetajaskonna oli kaastegev ka juubilar ise organistina, pianistina ja dirigendina. Kapi teostest tulid ettekan- dele soololaulud «Metsateel», «Sõnadeta salajuttu», «Miks sa nutad, lillekene?» ja «Rändavad pilved». Arvustuses on öeldud: «Esimene neist, «Metsateel», on meie arvates kõige parem. Temas väljenduvad spon-

¹ «Астраханский вестник» 29. IV 1908.

² Säilitatakse Leningradi oblasti arhiivis.

taanse loomingu jõud, poetilise sisu ja graatsiliselt ümara vormi õnnelik süntees.»¹

Siiski on olemas ka 9. septembril 1915. a. peadireksioonile saadetud kiri², milles nõutakse väga ebakonkreetsete süüdistuste najal Kapi asendamist teise, sobiva direktori ja Astrahani osakonna juhatajaga. Et «põhjustel» mingit tõsist alust polnud, näitab kirja anonüümsus. Õiget valgust autorile heidab viimane lause: «Muusika nimel koristage sakslane ära!» Tuleb meele pidada, et käis I maailmasõda, sõditi sakslaste vastu ja šovinistlikult meelestatud isikuid leidub ju alati. Pealegi panid vähem kompetentsed inimesed tookord kõik luterlased sakslase nime all ühte patta.

Rohke töö kõrvalt leidis Kapp siiski aega jätkata oma juba enne Astrahani alustatud kontserditegevust organistina.

1904. a. 9. oktoobril mängis ta Saraatovis, 1905. a. 8. oktoobril sealsamas. 1907. a. paastu ajal võttis ette turnee mööda Venemaa linnu, esinedes Harkovis, Rostovis, Kurskis, Kiievis, hiljem Saraatovis, Tsaritsõnis jm.

Rahu ei olnud tal ka koolivaheaegadel. 1904. a. käis ta muusikakoolide direktorite nõupidamisel, mis algas 25. mail Moskvast. Juba 22. veebruaril teatas Kapp peadireksioonile nõupidamise kohta: «... olen isiklikult kohal ja mul on nõupidamisele esitada ettepanekud: 1) kunstiliste ainete laiendamisest õppetöös ja 2) muusikakooli rahalistest ressurssidest.» Nõupidamisel võttis Kapp agaralt sõna. Näiteks oli päevakorras küsimus muusikakoolidest ilma eksamita konservatooriumi pää-

¹ «Астраханский вестник» 20. III 1914.

² Säilitatakse Leningradi oblasti arhiivis.

semisest. Kapp ühines Kiievi muusikakooli direktori Pauhulski eitava seisukohaga, kes väitis, et konservatooriumid valmistavad ette spetsialiste, muusikakoolid — andekatest samuti spetsialiste, enamasti aga arusaajat kontserdipublikut. Eksamiteta sissepääs muudaks mõlemate õppeasutuste profiili. Küsimuse all oli veel VMS-i ja tema osakondade kontroll eramuusikakoolide üle. Kapp pooldas seda. Õpilaste vormiriietus otsustati lubada ja välja töötada. Võeti nõuks luua tihedam kontakt VMS-i osakondade vahel, vahetada interpreete ja kutsuda ka teisi vene ja välismaa kunstnikke. Kapp esines nõupidamisest osavõtjaile ka oreil.

Igal suvevaheajal kodumaal viibides lõi Kapp siingi agaralt muusikaüritustes kaasa. 1909. a. juhatas ta muusikapäevadel Tartus Beethoveni 5. sümfooni ja Mendelssohni oratooriumi «Athalia», Tallinna VII lauulupeol sümfooniakontserte, 1915. ja 1916. aastal «Vanemuise» aiakontserte, kus kandis ette ka oma kantaadi «Päikesele».

Kahju muidugi, et kõik see suur praktiline töö ei võimaldanud Kapil endal kuigi palju heliloomingule pühenduda. 1904. aastast alates kuni revolutsioonini lõi Kapp vaid Süidi eesti viisidele, millest 1. ja 2. osa — *Andante* ja *Scherzo* — valmisid 1906. a. «Vanemuise» teatrihoone avamiseks (ette kantud S. Lindpere juhatusel), 3. ja 4. osa — Teema variatsioonidega ja Finaal — alles 1912. a., siis veel oreლისaatega viiulipala «Viimne piht», mille ta juba 1905. a. 6. märtsil oma orelikontserdil esitas, ja lõpuks 1909. a. «Estonia» uue teatrimaja avapidustusteks kantaadi «Päikesele» (M. Veske sõnadele), mis tuli esiettekandele 1913. aastal R. Kulli juhatusel.

Kui A. Kapi senist tegevust Astrahanis uurida oli küll aeganõudev, kuid ikkagi võimalik, siis hilisem materjal (1917. a. alates) muutus lünklikuks, kuni lõpuks puudusid nii ajalehed kui ka dokumendid. Seepärast otsustasingi teostada oma ammuaegne kavatsus sõita Astrahani, et kohapeal vaadata ja otsida, mida tarvis. Olles Krimmis, istusin maikuu viimasel nädalal Simferopolis lennukile, et keerukat teed mööda, küll ümberistumiste, küll ööbimistega, lennata Astrahani.

Pean ütlema, uudishimu oli suur. Astrahanile lähenedes piilusid vahetpidamata alla, et kõike pilguga haarata. Märkasid juba siis, et minu kujutus ja tõeline Astrahan alati ühte ei lange. Vist olid A. Kapi lopsakas natuur, tema tegevuse intensiivsus ja laiahaardelisus minus äratanud ebamäärase kujutluse avarusest ja lopsakusest selles linnas ja ümbruses. Nägin aga monotoonset stepimaastikku, millele kuivanud soolalaukad andsid kärnase ilme. Ka Astrahan ise erines mõnetigi mu ettekujutusest. Eriti pani hämmastama pinna kuivus. Linnas leidis parke ja puid, õitsesid akaatsiad, mida juba ammu olin ihanud näha, kõikjale jätkus nende magusat meeldivat lõhna, kuid puude all oli maapind mõranenud ja kuiv. Muru puudus täielikult. Tõsi, vihma polnud sadanud kaks kuud, ja kui ühel hommikul pilvi kogunema hakkas, soovitas hotelli portjee mulle vihmavari tingimata kaasa võtta. Kõndisin siis terve päeva, vari käevangus, ilma et teda tarvis oleks läinud — vihma ei sadanud kogu minu nädalapikkuse sealoleku ajal. Lakkamatult puhus nii vali tuul, et lõpuks loobusin selle vastu võitlemast: nägu, juuksed

ja riided olid kaetud pulberpeene liivakihiga, mis igasse poori tungis. Valitses kuumus, mis tegi toas viibimise ainult ventilaatori abiga talutavaks. Teistsugust ilmet omasid aga Volga kallas ja kaldaäärne. Siin oli lopsakust ja rohelist ning juba paljas jõe suursuguse avaruse nägemine kosutas.

Mis mulle Astrahani meeldivaks ja nagu tuttavaks tegi, olid sealsed inimesed. Kapi nimi avas mulle kõik ukсед.

Läksin muusikakooli endise õpilase, alles äsja pensionile läinud kauaaegse klaveriõpetaja Maria Ivanovna Ikonitskaja juurde. Juba elutuppa astudes nägin klaveril Artur Kapi pilti seisvat. See veel nooruslikult veetlev daam, väga hea pianist, Kapi kunagine suur armastus, oli koos oma abikaasaga mulle teejuhiks nii linnas kui ka tema elanike keskel. Jalutasime, käisime Astrahani risti-rästi läbi, otsisime üles kõik paigad, mis olid Kapi tegevusega seotud, muusikakooli kunagised, veel alles olevad hooned, kontsertide andmise kohad jne. Kõike polnud enam järel. Hävinud oli näiteks kirik, milles Kapp oma orelikontsertidega inimestele nii palju rõõmu valmistas. Külastasime praegust muusikakooli, filharmooniat, suveteatrit, müuseumi. Kohtusime Kapi endiste kaastöötajatega — elatanud, kuid reipa ja head mälu omava F. I. Derjužkiniga, N. N. Frolovi ja teisega. Niipea kui tuli Kapist juttu, kostis ikka hüüatus: «Vaata see oli alles muusik!», «Missugune figuur!», «See oli alles muusika suurkuju!», «Tema ajal oli alles muusikaelu!» Jäi mulje, et ükski hilisem muusikategelane ei olnud suutnud Kapi kuju astrahanlaste meeles kahvatama panna.

Astrahani arhiivis, mis oli tollal ebasobivate ruumide

tõttu küllaltki raskes olukorras ega saanud end aja-
kohaselt välja arendada, leidsin niisama lahket vastu-
võttu. Kapi nime kuuldes löid ühe töötaja silmad
särama: «Missuguseid suurepäraseid orelikontserte ta
andis kirikus pärast revolutsiooni!»

Ka siin oli materjal lünklik. Astrahan oli Kodusõja ajal
õige raskeid aegu läbi elanud, paljud materjalid olid
hävunud või kaduma läinud. Leidsin siiski mõndagi
huvitavat, mis oli Kapi tegevusega seotud ning sellele
valgust heitis.

Võib öelda, et vaatamata kõigile ühiskondlikele ja poliitilistele muudatustele, mis kogu Venemaal ja samuti ka Astrahanis olid toimunud, jäi Kapi positsioon Astrahani muusikaelus endiseks. Jah, ta isegi tugevnes veel. Kapp oli võitnud üldise usalduse, ta jäi muusikaelu juhiks ka uues olukorras. Kapp oli nagu varemgi endise VMS-i muusikakooli, nüüdse II astme muusikakooli nr. 1 direktoriks; kubermangu rahvahariduse osakonnale alluva teatri- ja kunstisektori muusikasektsiooni juhatajaks; Kunstitööliste Liidu («Rabis») muusikaosakonna juhatajaks, sellele alluva muusikakoolide pedagoogide komitee esimeheks, sama komitee palkasid normeeriva komisjoni liikmeks, instrumentide jagamise komisjoni liikmeks, kunstinõukogu asutamise komisjoni, hiljem kunstinõukogu liikmeks... Peaasi aga, ta määrati 1920. aastal VNFSV Hariduse Rahvakomissariaadi muusikaosakonna (Muzo) Saraatovi ringkonna Astrahani kubermanguemissariks (kubemissar), s. t. volinikuks või usaldusmeheks, kes juhtis kogu muusikaelu Astrahani kubermangus.

Võib kujutleda seda rohket administratiivset tööd, mis lasus Kapi õlul. Astrahani arhiivis on hulgaliselt tema

allkirju kandvaid dokumente: küll kutseid igasugustele koosolekutele, küll selliseid, mis tõestavad isikut või kvalifikatsiooni, määravad palku, soovivad «Rabise» liikmeks jms. Eriti suurenes koorem Kapi emissariks nimetamisega. Pärast Lunatšarski käskkirja: «... tõelise muusikakunsti plaanipärase teostamise huvides panna muusikaosakonnale kohustus kõrvalekaldumatult jälgida üldse kõiki muusikaõhtuid» muutus kubemissar Kapp vastutavaks instantsiks kontsertide korraldamises. Kõigil, kes korraldasid kontserte või muusikalisi ettekandeid, tuli temale esitada läbivaatamiseks, registreerimiseks ja kinnitamiseks tekstid ja programmid, neid trükkida sai ainult tema loal. Et tööga toime tulla, pidi Kapp palkama sekretäri.

Rööbiti selle tegevusega jätkas Kapp tööd nii muusikakooli juhatajana kui ka õpetajana. Kapp õpetas 1920. aasta 4. märtsi andmete järgi: 1) entsüklopeediat ja vormiõpetust, 2) noodist lugemist, 3) ansamblit (väikevorm). Sama aasta 9. märtsi andmete järgi andis ta muusikaajalugu ka Rahvamuusikakoolis nr. 3. Muusikakoolide arv Astrahanis oli kasvanud. Peale Kapi poolt juhitava õppeasutuse oli seal veel 1917. aastal asutatud L. I. Kravtšenko eramuusikakool ja 1918. aasta sügisel loodud, nagu loeme, «täieliku konservatooriumikursusega» muusikakool, mida juhtis Gorodinski. A. Kapi enda sõnade järgi asutati kolm muusikakooli töölisrajoonidesse, s. t. rahvamuusikakooli. Nende juhataja tuli temal nimetada. Peale selle olid Astrahanis veei Berg-Freibergi klaveriklassid ja Õpetajate Kolleegiumi muusikakool, mis aga Kunstinõukogu protokolliga järgi otsustati likvideerida. Õpetajad pidi võimaluse korral teistesse muusikakoolidesse paigutatama. Nende koolide

subsideerimise kohta loeme samast protokollist, et kuni neid pole veel ühendatud konservatooriumiks, võtab muusika ja kunsti sektor Rahvahariduse Komissariaadi nõusolekul poole nende väljaminekutest enda kanda. 6. sept. 1919. a. «Kommunistist» leiame, et Kapp pani muusikakoolide üldkoosolekul ette ühendada kõik muusikakoolid üheks II astme muusikakooliks ja see omakorda liita üldharidusliku muusikastuudioga. Sel kombel oleks kergem ellu viia muusikalisi printsiipe, sest orkestri, ooperi, muusikaajaloo, kunsti-, teatri- ja kostüümiajaloo, koorilaulu, plastika, rütmika, deklamatsiooni klassid oleksid ühised, ühiste õpetajatega ning ühistes ruumides. Kõik koosolijad nõustusid, erapooletuks jäid Kravtšenko ja veel üks õpetaja. See ühendamine arvatavasti ei toimunud Kapi sealoleku ajal, sest 1920. a. detsembris VNFSV Rahvahariduse Komissariaadile saadetud aruandes teatas Astrahani kubermangu muusikasektsioon, et Astrahanis on 6 muusikakooli.

Kui arvesse võtta neid raskeid aegu, mis Astrahanil tuli Kodusõjas läbi elada 1918. a. esimesel poolel, siis ei ole imeks panna, et esimesi teateid selle aasta muusikalust läks mul korda leida alles 19. septembri ajalehest «Kommunist». Siin teatatakse uue, konservatooriumi kursusega muusikakooli asutamisest. 14. detsembril on juttu Kravtšenko kooli 4. kammermuusikahommikust ja alles 20. detsembril loeme, et 22. dets. on muusikakooli õppejõudude kontsert, kus esitatakse Borodini, Dargomõžski ja kooli direktori A. Kapi äsja kirjutatud kvintett. Ametiühingute kultuuriosakond on andnud oma loengusaali muusikakooli õppejõudude käsutusse, kuna viimased nõustusid korraldama töölistele maksuta kontserte.

Et ajaleht kirjutab sootuks uuele lugejale, ilmneb viimati mainitud kontserdi arvustusest (24. dets.), kus algul on pikemalt juttu A. Rubinsteinist ja VMS-ist ning Astrahani muusikakoolist, «mis eksisteeris siin juba enne sõda».

1919. a. 19. jaanuaril teatatakse uuest üritusest: täitevkomitee kultuurharidusosakonna initsiatiivil korraldab orkestrantide ühing kontsertide tsükli Talveteatris. Orkester on 65-liikmeline, juhatavad A. Kapp ja N. Bogoljubov. Esimese, 20. jaanuaril toimuva kontserdi kavas on muu hulgas Beethoveni 3. sümfoonia ja sissejuhatav loeng autorist. Seda kontserti korraldavad töölised 26. jaanuaril. «Kontsert möödus suure eduga, eriti hinnatav oli see tähelepanu, millega töölised kuulasid muusikat. Talveteatri sümfooniakontsertide nn. intelligentne publik võiks õppida töölisauditooriumilt, kuidas austada kunsti ja selle kuulajaid.»

Tsükli 2. sümfooniakontsert toimus 3. veebruaril. Loeme, et muusikud esinevad tasuta ja sissetulek läheb orkestrantide ühingule. 5. veebruaril teatatakse, et sellel üritusel oli suurem edu kui esimesel. Kavast olid muu seas Tšaikovski 6. sümfoonia ja «Tannhäuseri» avamäng. «Sümfooniakontserdid on kõige hinnalisemad, kõige kunstipärasemad muusikakunsti armastajatele. Ei saa mainimata jätta dir. Kappi kui selle uue ajajärgu juhatajat ja organiseerijat Astrahani muusikaelus.» Emb-kumb, kas Sergei Mjatežnõi, kes nüüd arvustas ja muusikast kirjutas, oli Astrahanis uus isik, kes ei tundnud Kapi senist tegevust, või mõtles ta uue ajajärgu all seda, et sümfooniakontserdid olid nüüd maksuta ja seepärast kättesaadavad ka töölisele.

Sel kontserdil esitatud Wagneri avamängu pärast tekkis

väike arusaamatus. Teatri- ja kunstide osakonna kunstinõukogu instungite protokollist nr. 9 (leht 19, 31. I 19) loeme, et teine dirigent Bogoljubov on haavunud ja keeldub kontserdist osa võtmast, sest temale kui spetsialistile-vagneriaanlasele oleks pidanud ülesandeks tehtama avamängu dirigeerimine. Kunstinõukogu kinnitab oma endise otsuse: sümfoonilisi teoseid juhatab Kapp, aariaid ja laule — Bogoljubov.

3. kontserdil, 9. märtsil, dirigeeris Kapp oma uut Prelüüdi. Eelteates on öeldud: «See kontsert on huvitav mitte ainult kava poolest, vaid on ka oodatud puhkuseks selles palavikuliselt ärevas elus, mida me elame viimasel ajal, olles stiihiliselt ilma jäetud elu ilust — muusikast.»

Järgmisel, 1919/20. a. hooajal pani Kapp tema poolt kontsertide korraldamise asjus kokkukutsutud koosolekul ette «elanike seas võimalikult palju muusikat populariseerida». Selleks korraldada iga kuu 2 kammer- ja 2 sümfooniakontserti ja tasuta korrata neid pühapäeviti töölistele. Kontserdid toimuvadki, sümfooniakontserte juhatavad A. Kressler (19. okt.), A. Kapp (2. nov.), kapten Morskoi (25. apr.). Kes dirigeeris 27. mai kontserti, ei ole öeldud, märgitud on ainult, et Kapp illustreeris sissejuhatavat loengut.

Kuid kontserdielu ei piirdunud ju ainult sümfooniakontsertidega. Õppejõudude kontserdil kõlas Kapi laul «Ei tuul, mis lendab». Puudustkannatavate kaasõpilaste heaks antud kontserdi kohta on arvustuses öeldud, et noorsugu saalis peaks õppima töölistelt, kuidas kontserte kuulata, ja mitte lärma. 1919/20. a. hooajal toimus 8 kammerkonserti.

Suurt poolehoidu leidsid A. Kapi orelikontserdid, mida

ta 1919. aasta esimesel poolel andis tervelt 5 (23. ja 30. märtsil, 13. aprillil, 11. ja 18. mail), 1920. a. aprillil ja mais — 3.

Peale selle tuli Kapil esineda dirigendina veel paljudel poliitilistel üritustel, näiteks kontserdil J. Sverdlovi mälestuseks, siis III Internatsionaalile pühendatud miitingul, kus sümfooniaorkester mängis «Internatsionaali», Beethoveni avamängu «Egmont», Ungari marssi jt. («Kommunist», 6. apr. 1919. a.). Prof. Eugen Kapp mäletab oma isa rongkäigus orkestri ees marssimas. See oli arvatavasti sama aasta 16. märtsi leinapäeval — revolutsiooniohvrite matuse päeval. Kapi kaastöeline sm. Tritus, kes 1919. a. alates oli Volga-Kaspia flotilli poliitosakonna muusikasektsiooni juhatajaks, jutustas, et neil olnud seal õige vilgas kunstielu, mille eestvedajaks oli komandöri abikaasa žurnalist Larissa Reisner. Olid omad puhkpilliorkestrid, koorid, kontserdigrupp, lektorigrupp. Nende juures esinesid aga ka parimad artistid väljastpoolt, näit. Maksakova, Orlenev, Baratov. Korraldati iganädalasi sümfooniakontserte, millel Kapp 1919. a. lõpus ja 1920. a. alguses dirigeeris laevastiku orkestrit. Keelpillide grupi — Natterer, Adamski jt. — tõi ta kaasa muusikakoolist. Korraldati temaatilisi kontserte Beethovenist, Griegist jt.

Kapile isiklikult olid need aastad tulvil raskeid sisemisi läbielamisi. 1918. a. läks ta lõplikult lahku abikaasast, kes oli juba varem tema juurest lahkunud. Hoolitsus noorema poja ja tütre eest, kes isa juurde jäid, tekitas üksikule tööga koormatud mehele küllalt palju muret, eriti kui arvestada neid Astrahanile raskeid aastaid, mil näiteks toitlustamine oli üsna ränk probleem.

Tol ajal armus Kapp oma endisesse õpilasesse ja nüüd-

sesse kaasõpetajasse, hiilgavasse pianisti Maria Ikonitskajasse. Sõna «armus» ei ole vist päris õige väljendus, sest juba küpses eas mehe tunne noore veetleva ja nii andeka naise vastu oli pigem sügav kiindumus, mis valdas teda hingepõhjani. Soov ühendada oma elu armastatud naisega paistis algul nagu täituvat, kuid lõpuks mindi ometi lahku...

Kõik need rasked, aja ning väliste sündmustega seotud läbielamised sadestusid Kapi loomingus. Tema elus ei ole kunagi varem ega hiljem olnud nii viljakat loomisperioodi. Näib, et autor elas neil aastail täisverelist elu isiklikult kui ka koos rahvaga. Kõigepealt tuleks nimetada Maria Ikonitskajale pühendatud Keelpillide kvintetti cis-moll. See teos on vist kõige iseloomulikum Kapi tollaegsele hingeseisundile. Arvustaja kirjutab esiettekande puhul (24. dets. 1918. a.): «Lõpuks esitati esmakordselt A. Kapi kvintett. Kolmeosaline teos on tulvil mingeid erilisi läbielamisi. On kuulda sünget meeleheidet, siis kergendusohkeid, siis jälle täielikku lootusetust. 2. ja 3. osas on kaunilt sisse toodud eesti motiivid. Muusika on väga ilus ja kvartett... esitati kunstipäraselt.»

Teise kaaluka teosena tuleks mainida sümfoonilist prelüüdi «Hauad», mis on sisu ühekülgse tõlgitsemise tõttu seni teenimatult kontserdipraktikast välja jäänud.

Tänulikud palad kumbki oma instrumendile on tõsine ja sügav Prelüüd tšellole, orkestrile ja orelile ning lihtne, kuid meeolukas *Andante religioso* metsasarvele ja orelile.

Rikkalik on Kapi koorilooming neil aastail. Siin tuleks esmajoones märkida suuremat kompositsiooni, sugestiivselt jõulist «Ärka, rahvas» Ed. Wöhrmanni tekstile.

Siis umbes paarikümmend põhilaadilt, meeleeolult, teos-
tuselt kui ka kaalult õige mitmesugust segakoorilaulu
(Ed. Wöhrmanni sõnad) ning üheksat isikupärast ja
huvitavat meeskoorilaulu, mis moodustavad võib-olla
paremiku Kapi laululoomingus.

1920. aasta mais sai Kapp telegrammi ettepanekuga
tulla kodumaale. Võib arvata, et Astrahanist lahkuda
ei olnud Kapile kerge. Siin oli ta veetnud oma parimad
aastad, pannud töösse kogu jõu ja oskuse, leidnud usta-
vaid kaasaaitajaid ja hindajaid, oli näinud selle töö
tulemusi. Ei tea täpselt, millal Kapp Astrahanist lahkus,
vaevalt küll enne 13. juunit, mil ülalmainitud aruande
järgi toimus kontsert kohalike heliloojate P. Rodionovi
ja A. Kapi teostest.

Artur Kapi tegevusest ooperidirigendina juba Astraha-
nis leiame järgmise teate:

«See juba ammu meil mitte etendunud ooper toodi meie
muusikakooli direksiooni jõupingutuste tulemusena
lavale lühendatud kujul 28. märtsil Talveteatris.

Püüetele lavastada oopereid kohalike jõududega ei saa
jätta kaasa tundmata. Eilne tulvil saal tõendas, et kuu-
lajaskond tunneb vajadust tõsise laulu ja muusika
järele.

Dirigendipuldis oli hr. Kapp.»¹

Et Artur Kapi isiksus ja tegevus Astrahanis on jätnud
endast tänapäevani kestvaid mälestusi ja jälgi, nähtub
suurmeistri omaaegse õpilase, pärastise hiilgava pia-
nisti ning kohaliku muusikakooli kauaaegse õppejõu
Maria Ikonitskaja, kes 1958. aastal pühitses oma ameti-
juubelit, kirjast Eugen Kapile, kus ta märgib: «... Nii

¹ «Астраханский вестник» nr. 70, 1910. a.

ajaleheartiklis kui ka juubeli ametlikus osas osutati suurt tähelepanu Teie kallile isale ja minu kallile õpetajale Artur Kapile... Pärast ametlikku osa esinesid minu õpilased, lõpunumbrina esitasin mina Schumanni «Karnevali», mida ma õppisin veel tütarlapsena Artur Kapi klassis...»¹

Mälestustes oma õppe- ja hilisematest A. Kapiga koos töötatud aastatest kirjutab M. Ikonitskaja:

«Astrahani Muusikakooli klaveriklassi IV kursusele astusin ma 1908. aastal.

Olin 10-aastane, kui tulin esimest korda Artur Kapi klassi. Algul ma veidi nagu kartsin teda, tundides närveerin, sest Kapil oli noil aastail väga esinduslik välimus: ta oli pikk, sihvakas, väga tüse, kandis prille ning õppetundides ei naeratanud kunagi, lisaks sellele aga teadsin ju, et ta ka veel kooli direktor on! Kuid peagi hirm kadus ja ma hakkasin mõistma teda poolelt sõnalt. Millise tänutundega meenutan ma nüüd A. Kapi tunde, kuidas pean ma temast lugu selle eest, et ta juba minu noorusaastail sisendas mulle täpsuse, tähelepanelikkuse, pedaali puhtuse ning stiili mõistmise vajaduse. Ta näitas harva ette, kuidas peab mängima, eelistades suulisi seletusi, ning, peab ütleva, ta tegi seda suurepäraselt. Kuulates õpilase kodust ülesannet, kõndis ta klassis aeglaselt, ettevaatlikel sammel edasi-tagasi, oma lahutamatu «sigar» suus.

Minu õppeaja nelja aasta vältel võtsime me läbi palju Bachi, Beethoveni, Chopini ja Schumanni (keda ma eriti armastama hakkasin) teoseid, peale nende aga veel

¹ M. Ikonitskaja kiri Eugen Kapile 16. XII 1958.

palju etüüde, mis arusaadavalt märksa arendasid tulevase pianisti tehnikat.

Eriti andekaist kaasõpilastest Artur Kapi klassis mäletan veel A. Sokalskajat, M. Serebrjakovat, V. Vološinovat. A. Kapp laskis tihti meil esineda nii kinnistel kui ka avalikel õpilasõhtutel. Üksnes minu viimase õppeaasta jooksul mängisin neil õhtutel Beethoveni sonaati «Appassionata», Liszti Rapsoodiat nr. 2, Schumanni «Karnevali» ja mitmeid väiksemaid teoseid. Lõpueksamil 1911. aastal kandsin ette Schumanni Kontserdi c-moll, teise klaveri partii esitas hiilgavalt Artur Kapp ise. Samal aastal võeti mind vastu Moskva Konservatooriumi prof. A. Goldenveiseri klassi, kes jäi minu ettevalmistusega väga rahule, millest ta ka kohe teatas A. Kapile. Konservatooriumi lõpetasin medali ja vabakunstniku kutsega 1916. aastal. Kui olin saabunud tagasi koju Astrahani, kutsuti mind tööle muusikakooli.

A. Kapp oli alati koormatud tööga: olles õpetajaks klaveriklassis, andis ta ka harmoonia ja teooria tunde ning solfedžot ja entsüklopeediat. Peale selle kulutas ta palju oma ajast Astrahani seltskondlikele üritustele. Tema otsesel algatusel ja kaastegevusel lavastati vene heliloojate Glinka ja Dargomõžski ooperid «Ivan Sussanin» ning «Näkingeid». Esitajaiks olid meie muusikakooli õppejõud ja õpilased, dirigendipuldis aga seisis alati Artur Kapp ise. A. Kapp oskas suurepäraselt organiseerida ka kammer- ning sümfooniakontserte. Heameelega esinesin minagi koos temaga neil kontsertidel, esitades Tšaikovski, Griegi, Liszti klaverikontserte, mis õppisin silmapaistva professori A. Goldenveiseri targal juhtimisel selgeks konservatooriumis.

Artur Kapi dirigendist oli napp ja tagasihoidlik, kuid selge ja hästi mõistetav, ta tunnetas peenelt solisti ning tema juhatusel mängida oli kerge.

Kõik kontserdid ja ooperilavastused toimusid kontserdisaalis ja linnateatri ruumes. Ooperietendused ja sümfooniakontserdid olid noil aastail suurteks kultuuri-sündmusteks meie Astrahani linna elus.

Aeg-ajalt korraldas A. Kapp kontserte ka kohalikus luteri kirikus ning mängis siis seal orelit — see oli ainuke orel meie linnas. Peale A. Kapi esinesid veel keelpillikvartett ja laulusolistid. Publik armastas ja külastas meeeldi neid kontserte.

Kõik need aastad ei lakanud ka Kapi tegevus heliloojana. Kui ma ei eksi, siis aastail 1916—1918 lõi ta Süüdi eesti viisidele ja keelpillikvarteti. Meenub, kuidas ta tutvustas seda tööd meile esmakordselt. Esitajateks olid oma kooli õppejõud-keelpillimängijad, meie, pianistid, aga istusime tema kabinetis ja kuulasime uut teost suure huviga. Kapp oli silmanähtavalt erutatud, aeg-ajalt isegi tõusis oma leentoolilt ja pahvis ägedalt piipu, mis nüüd asendas senist sigarit. Rahunes ta alles siis, kui laususime oma muljed teose kohta ning kiitsime seda.

Suurele töökoormusele vaatamata leidis A. Kapp alati aega ka noorte pedagoogide jaoks, kes oma kogenemataste tõttu tegid tihtipeale õpetamisel vigu. Ta andis väga korrektsel viisil meile nõu ja näpunäiteid, kuidas tulemusrikkamalt läheneda uuele õpilasele.

Direktorina oli A. Kapp range ning nõudlik, see-eest valitses ka kooli ruumides alati eeskujulik puhtus ja kord, õpilaste hulgas aga — kadestusväärne distsipliin.

Lõpetuseks pean märkima, et A. Kapi lahkumisega Astrahanist kaotas linna muusikaelu väga palju. A. Kapi jätkus haruldaselt palju talente ja oskusi: ta oli hiilgav orelimängija, pianist, pedagoog, helilooja, dirigent ja osav administraator. Seetõttu mitte üksi tema kaasaegsed, vaid ka tänapäeva noorpõlv, kes tunneb teda meie jutu järgi, meenutab A. Kappi armastuse ja lugupidamisega.

Pärast Artur Kapi ärasõitu Eestisse ei teadnud ma kaua tema elust midagi. 1945. aastal aga saabus Astrahani Muusikakooli direktori nimele Artur Kapilt kiri, milles ta õnnitles oma endisi kolleege Suure Isamaasõja võiduka lõpu puhul. Sellest hetkest meie kirjavahetus taastus ning kestis kuni A. Kapi surmani.»

Ei möödunud Astrahaniski tähelepanuta Artur Kapi 90-s sünnipäev: 1968. a. märtsi alguspäevil ilmus kohalikus ajalehes «Volga» helilooja N. Luganski päevakohane artikkel pealkirja all «Muusiku heldus», milles autor muu hulgas kirjutab: «Neil päevil täitus 90 aastat helilooja, Eesti NSV teenelise kunstniku, NSVL Riikliku preemia laureaadi, professor Artur Kapi [surn. 1952. a.] sünnist. A. Kapi kui ühiskonnategelase, väsimatu rahvavalgustaja, andeka helilooja ja dirigendi kujunemine ning tegevus on tihedalt seotud Astrahaniga...»

Paljud Astrahanis tollal külalistendustel esinenud tuntud muusikud pidasid oma kohuseks külastada «eesti maestrot». Nii külastasid teda F. Šaljapin, S. Kussevitski, A. Skrjabin, A. Mogilevski...

...Märkides ära Astrahanis kultuuri ja muusikalise hariduse heaks palju kordasaatnud silmapaistva muusikategelase, eesti sümfoonilise heliloomingu rajajaist

vanameistri juubelit, peab ütlema, et meie oleme Artur Kapi mälestuse jäädvustamise osas veel suured võlg-
lased. Linnas ei leidu memoriaaltahvli, mis jutustaks
A. Kapi tegevusest Astrahanis. Muusikakooli õpilaste
abiga võiks luua A. Kapi muuseumklassi. Võib olla lei-
duks võimalus Astrahani Muusikakoolis ka A. Kapi
nimelise stipendiumi asutamiseks.»

VARIA

Artur Kapi muusika on kõlanud nii Soome lahe põhjarrannikul kui ka kõrge muusikakultuuriga Läänes — Prantsusmaal.

«... A. Kapi orkestriteosed on Soome viidud ettekan-
deks, mida A. Kapp ise saab juhatama.»¹

Intervjuus H. Lepnurmega on järgmine kahekõne:

«Ons Prantsusmaal muusikaharrastus laialdane?»

«Jaa, väga. Iseäranis mängitakse Bachi ja suur on muu-
sukahuviliste huvi orelile vastu. Eriti kõrgel tasemel on
seal oreliisaade.»

«Olles Pariisis te muidugi tutvustasite meie heliloo-
jaid?»

«Ja mängisin. Prantslastele ja nende seas muusik
Dupré'le meeldisid eriti Kapp, Süda ja Tobias. P. Süda
muusika õieti on prantslastele kõige enam vastuvõetav,
kuid Kappi nad kiitsid väga tema jõulise ja omapäraselt
stiilse muusika pärast.»²

*

¹ «Päevaleht» 28. II 1921.

² Prantslastele meeldib Kapi jõuline muusika. «Uudisleht»
2. VI 1940.

Artur Kapi aktiivsest sekkumisest põletavate majanduslike päevaprobleemide lahendamisse annab ereda tunnistuse üleskutse pealinna üldsusele:

«Toetage töötä muusikuid!

Arenev tehnika annab võimalusi muusikat nautida kõikjal. Ei ole maanurka, kuhu raadio helisid ei saadaks. Sama tehnika on aga võtnud elamisvõimalusi neilt, kellele tänu võlgname kunsti enese arenemises. Õppides, harjutades ja nälgides on need, kelle hinges tunded on püüdnud leida väljendust helides, end pühendanud muusikale. Kõigil õilis siht ees — saada kord järjele, kus leivamureta võiks tervena anduda tööle.

Nii on kõik nad võidelnud elu ilusaima ala eest. Kurb, lõpmata kurb saatus otsustas teisiti. Siht ees, kuid võitlusabinõud võetud. Tehnika — raadio, grammofon — on röövinud neilt leiva, maalides näljatondi niiske, külma toa seinale. Sajad muusikud on heidetud tänavale, saatuse hooleks. Seltskond, kes seni nende annet, töötahet hinnanud, ei tohiks jääda nüüd külmaks pealtvaatajaks.

Töötä muusikute abiandmise nõukogu korraldab pühapäeval, 10. aprillil s. a., kell 12 päeval «Estonia» kontsertsaalis suure sümfooniakontserdi, millest võtavad osa 120 tegelast tuntud soome ooperidirigendi Leo Funteki juhtimisel. Sarnase suure sümfooniakontserdi korraldamine on Eestis esmakordne ja kujuneb kahtlemata suursündmuseks. Seepärast ärgu jätku keegi kasutamata võimalust võtta osa sarnasest kontserdist. Osavõtuga toetate ka töötä orkestrante.

Töötä muusikute abiandmise nõukogu nimel
prof. A. Kapp».¹

¹ «Päevaleht» 9. IV 1932.

*
Artur Kapi naasmisest sünnimaale teatab järgmine sõnum:

«Helikunstnik Artur Kapp sõidab juunikuul Astrahaniist välja ja tuleb Tallinna. Kapp hakkab tuleval hooajal «Estonia» sümfoonia kontserdid juhatama. Tema juhatada jäävad ka «Estonia» ooperid.

Senine juhataja R. Kull sõidab pikemaks ajaks Saksa-
maale ennast täiendama.»¹

*
8

Harukordse austuse osaliseks sai Artur Kapp seoses tema 60. sünnipäevaga:

«Artur Kapi nimeline muusikahooaeg — selle nimetusega on ristitud meie muusikaorganisatsioonide ja asutuste poolt algav muusikahooaeg, lähtudes Artur Kapi suurtest helikunstilistest teenetest Eesti muusikas, millede tunnustamist ja auga hindamist käesoleval momendil eeldab lugupeetud meistri 60. sünnipäev 28. veebruaril 1938.»²

*
1938

«Muusikaleht» avaldas 1938. aastal lehekülgi Artur Kapi memuaaridest. Valisime neist mõned.

¹ «Päevaleht» 23. V 1920.

² «Päevaleht» 2. X 1937.

Juba varajases lapseas meie vanameister Artur Kapp huvitus muusikast. Tema memuaaridest loeme, et ta umbes 5-aastaselt püüdis klaveril järele aimata rahvalaule ja tegi katseid ka ise midagi luua. Kapi isa, Suure-Jaani köster, oli oma hariduse saanud Riia seminaris, kus tol ajal oli direktoriks Zimse, kes õpilastes huvi äratas just muusika vastu.

Artur Kapi lapsepõlv möödus muusika sees, kuna tema isakodu oli muusikaharrastuse keskuseks. Seal korraldati koori- ja puhkpilliorkestri harjutusi, millistel alati viibis ka erksahingeline laps, kuulates huviga pealt.

A. Kapp jutustab oma mälestustes:

«Märgates minu huvi muusika vastu, hakkas isa mulle klaveritunde andma, kui ma olin umbes 7-aastane. Noote mulle ei ostetud, isa andis harjutada, mis oli kodus. Ta hoolitses väga minu muusikalise arengu eest. Kuigi minu klaveritunnid isa juures ei olnud regulaarsed, jõudsin ma hästi edasi ja juba 9—10-aastaselt võisin temale jumalateenistustel orelimängus abiks olla. Kord seletas ta mulle, et kui ta jutluse ajal «aamen» ütleb, pean ma hakkama koraali mängima. Ma istusin oreli ees ja ootasin, kuulsin «aamen» — ning hakkasin mängima. Seal juures istus ka üks vana kooliõpetaja, ta hoiatas mind, et ma vara algasin, kuid siiski mängisin rahulikult koraali lõpuni. Selgus, et jutluse keskel oli väike palve, mis lõppes «aameniga». Peale jutlust isa kiitis mind, et koraali lõpuni mängisin.»

*

A. Kapi isa soov oli, et poeg saaks konservatooriumi hariduse, kuigi vastu seisid mõned lähemad sugulased ja kohalik pastor, väites, et sinna õppima võetakse vaid rikkaid. Kui aga Kapi ema vend, jõukas ärimees Peterburis isa palve peale lubas poisi võtta oma juurde prii ülespidamisega, oli asi otsustatud. Kapp kirjutab: «Konservatooriumi astumiseks õppisin ära ühe koraalielelmängu ja Bachi viiehäälse fantaasia c-moll. Juhtus nii, et selle c-moll fantaasiaga ma ka lõpetasin konservatooriumi oreliklassi. See pala oli antud konkursiks, s. o. iseseisvaks äraõppimiseks ja registreerimiseks. Pärast lõpueksamit koju sõites vennad mind narrisid: «Sa pole ju põrmugi edasi jõudnud!»»

*

Katsed konservatooriumi astumisel Kapp sooritas suure eduga. Orelieksamil ta mängis selleks valmistatud pala prof. Homiliusele ette, kes pärast soovis kuulda ka improviseerimist. Eksamitel kaasas olev isa arvas, et poiss seda ei oska. Ometi ta mängis. Pärast lõpetamist prof. Homilius ütles isale: «Armas kolleeg, Teie ise ei teagi, mida teie poeg oskab!» Isal tulid pisarad silmi.

*

Pärast konservatooriumi lõpetamist A. Kapp määrati Muusikakooli juhatajaks Astrahanis, kuhu jäi 17 aastaks. Seal ta käis mitmel puhul Eestis juhatamas laulupäevi, oma töid ja sümfooniaid. Maailmasõja ajal Astrahani muusikakooli ruumid rekvireeriti sõjaväe laatsaretiks. Ka mobiliseeriti osa õppejõude ja õpilasi. Seetõttu töö hakkas lonkama.

Pärast revolutsiooni aga õpilaste arv tõusis 300-le prii õpetuse tõttu. Õppimiseks kasutati raekoja saali.

Kapp korraldas seal rohkesti kammermuusikat ja õpilasõhtuid.

*

Oma mälestustes A. Kapp räägib Anton Rubinsteinist: «Kaks aastat enne surma Rubinstein andis klaverikontserdi oma helitöödest «Aadlike saalis» invaliidide ja vananenud muusikute heaks. Olin tol korral Tobiasega kontserdil. Nägin ja kuulsin Rubinsteini esimest korda. Tema helitööd minule mõju ei avaldanud, aga ta mängis geniaalselt. Vaevalise nägemise tõttu ta vahest määris, aga tegi ka seda geniaalselt. Lisaks ta mängis ühe pala, ja kui teda kümneid kordi välja kutsuti, ütles ta: «Aitab!» — See oli tema viimane kontsert!»

Artur Kapi 75. sünnipäeva puhul ilmus järgmine intervjuu maestroga:

«J u u b i l a r j u t u s t a b

Huvitume küsimusest, millal professor on hakanud tegema esimesi katseid komponeerimiseks. Ta seletab sellest:

«Oma esimese orelisonaadi kirjutasin enne N. Rimski-Korsakovi klassi astumist. Õieti see oli töö, mille alusel mind sellesse klassi vastu võeti. Komponeerimisele meelitas mind kogu sealne muusikast läbiimibunud miljöo ja hoogu andis ka sõprus Rudolf Tobiasega, kes samas konservatooriumis õppis. Tobias oli Peterburi Jaani kirikus ühtlasi organistiks ja mul tuli teda ta haiguse puhul mitu korda asendada. Rimski-Korsakovi kui muusikakuulsuse juures on olnud hea õppida ning a. 1900 seisis lõpetamine ees. Eksamitöö, kantaat «Paradiis ja Peri» (Miltoni järgi) oli valmimas. Mäletan, kuidas ma selle töö tähtajaks valmisaamisega hädas olin,» muheleb professor neile kaugeile aegadele mõeldes. «Tobias oli jälle haige ja mina asendasin teda kirikus ja seetõttu aega oli vähe. Kirjutasin viimasel ööl peaaegu öö läbi, kuid siis lõppes järsku õli lambis. Kraapisin tikke üles ja hakkasin teistest lampidest õli kokku kallama, et kuidagi oma tööga valmis saada.» — «Konservatooriumi lõpetamisele järgnes mul kaheaastane ajajärk, kus tuli elatada peamiselt eratundide andmisest ja kontsertreisudel esinemistega Peterburis, Viipuris ning kodumaal — Tartus, Viljandis ja mujal. Kontsertpilliks oli muidugi võimas ja vägev orel.»»

«Intervjuu prof. A. Kapiga

«On Teil palju tööd?»

«Mitte just väga palju — 20 tundi nädalas. Õpetan eriteooriat ja kompositsiooni, siis on minu hoolet veel harmoonia, kontrapunkt, fuuga ja kaks praktilise kompositsiooni klassi. Õpilased töötavad hoolega ja olen nende tööga rahul.»

«Olete juba palju noori heliloojaid ellu saatnud?»

«Eks paljud neist ei ole enam noored. Kõigepealt võiks märkida M. Saart. Tema sai minult õpetust eraviisil — valmistasin ta konservatooriumi jaoks ette. Siis on minu koolist võrsunud Riho Päts, «Vikerlaste» autor E. Aav, G. Ernesaks, E. Arro, mu oma poeg Eugen Kapp, E. Brauer, V. Reiman ja rida teisi. Olen oma õpilastega ikka kontaktis ja nad teevad oma tööga mulle rõõmu. Mart Saarel on täna sünnipäev, aga õnne soovima ei saa kahjuks minna — tema elab oma kingitud talus Viljandimaal — Hüpasaares. Minule meeldiks ka niisugune vaikne kohake puhkamiseks, kui saan 60-aastaseks, pooleteise aasta pärast. Suvitan ikka maal — armastan metsi ja põlde. Möödunud suve veetsin Anna vallas Paide lähedal talus. Olen mõnikord käinud suvitamas ka mererannas, aga seal on siiski liiga tuuline ja vilu minu jaoks.»

«Kas suvel ka midagi komponeerite?»

«Komponeeringi enamasti suvel. Talvel on meel ja mõtted jooksva konservatooriumitöö küljes kinni ja vahel tahad ka veidi ringi vaadata. Praegu on mul viimistlemisel satiiriline süit sümfooniaorkestrile, siis trio —

viiulile, tšellole ja orelile. Siis olen loonud veel mõned viisid koorilauludele.»

«Ja kuidas areneb töö Teie kompositsiooniklassis?»

«Mul on praegu 12 õpilast ja nii mõnigi neist annab kõige paremaid lootusi.»¹

*

Artur Kapp oli tuntud oma otsekohesuse, julge ütle-
misviisi ja mõnikord õigegi mahlakate ning teravate
väljenduste poolest. Ühe tema kalambuurina mõeldud
ütlemise näitena meenutab G. Goldmann iseloomustust
ühe perekonnatuttava, tuntud ihnskoi kohta: «Die
Natur hat geschaffen Menschen mit Geist, und mit
Geiz. Dich hat die Natur geschaffen nur mit Geiz!»
(Loodus on õnnistanud inimesi vaimu ja ka ihnsusega.
Sind on loodus õnnistanud ainult ihnsusega!)

*

Tabav iseloomustus A. Kapi isikupära kohta:

«Oma harukordse otsekohesusega, isemeelsusega ning
suurepärase vaimukusega on prof. A. Kapp nii mõnelgi
puhul oma tuttavale ja kolleegidele öelnud tõtt, millele
vahest on järgnenud vaidlusi ja ägestumisi. Ometi ei
suuda keegi prof. A. Kapi suure isiksuse mõjule vastu
seista ning peatselt ollakse talle taas «armas sõber»,
nagu maestro ise seda sõna nii sageli kasutab.»²

¹ «Uus Eesti» 11. X 1936.

² «Vaba Maa» 29. I 1938.

Kaasaegsete meenutusi Artur Kapist

HEINO ELLER

Esimene kokkupuude Artur Kapiga oli mul laulu kaudu. See oli sajandivahetusel, olin 12—13-aastane, õppisin juba viulit ja olin n.-ö. esimesed katsesarved muusika alal välja sirutanud. Juhtus siis, et perekonnatuttavate ringis kuulsin südamlikku ja meeleolukat soololaulu, mis kohe meelde jäi. Mulle öeldi, et see on Artur Kapi «Metsateel».

Tolleaegses väikses ja vaikses Tartu linnas saadi oma esimesi muusikalisi muljeid peamiselt koduse musitseerimise teel. Viimane asendas meie praegust televisiooni, ringhäälingut, lärmakat transistorraadiot ja isegi professionaalset ooperit ja sümfooniakontserte. Tõsi, Tartus mängis väike linnaorkester ja koorilaulu ning isegi mõnd solisti sai kuulda. Üldjoontes oli ka kogu muusikaelu hoogu võtmas, tänu Aleksander Lätte viljastavale tegevusele alates 1900. a. Paar aastat hiljem liitus sellega Rudolf Tobias. Kuid laiemates rahvahulkades oli muusikaline tegevus ikkagi asjaarmastajate ja koduse ringi kanda. Muidugi, võrreldes tänapäevaga sai õige vähe muusikat kuulda. Ent muljed kuuldust olid tugevamad ning püsivamad. Seepärast meenutavadki minevalised hardumusega oma vanaema või ema lauluheietusi, mis muutusid meie elu ja tegevuse saatemuusikaks.

Neis oludes kuulsin ma siis Artur Kapi soolo- ja hiljem ka koorilaule. Autorit ennast ma ei tundnudki. Ta oli minust kõigest üheksa aastat vanem, kuid juba konservatooriumi lõpetanud ja tegutses vabakunstnikuna Neeva-äärses suurlinnas. Ja kui ma 1907. aastal ise astusin Peterburi Konservatooriumi, oli Artur Kapp juba kolm aastat tegutsenud Astrahani Keiserliku Muusikakooli direktorina ja õppejõuna.

Ei mäleta, et ma tol ajal oleksin Artur Kapi instrumentaalteoseid kuulnud. 1906. aastal aga istusin ise orkestripuldi taga, kui «Vanemuise» uue teatrihoone avakontserdil kanti esmakordselt ette kaks osa Artur Kapi Esimesest südist eesti viisidest.

Artur Kapiga sain tuttavaks alles 1921. aastal, kui olime mõlemad oma rännakutelt kodumaale tagasi jõudnud — Artur Kapp, et oma tegevust jätkata Tallinnas, mina aga, et alustada Tartus.

Kohtusime esimest korda Tallinnas, kontserdil, mida juhatas Raimund Kull ja mille kavas oli ka minu teoseid. Artur Kapi tõsine ja teadlik huvi minu töö vastu äratas usaldust, lõi meie vahel kontakti. See arenes hiljem sõpruseks, mis kestis katkematult kuni tema surmani.

Iga kord kui sõitsin Tartust Tallinna, oli meil kindlasti kokkusaamine Artur Kapiga. Et me mõlemad ei hoolinud kergest muusikast, siis läksime mõnda lokaali, kus oli vaiksem. Meiega liitus sageli muusikaajaloolane professor Peeter Ramul, keda ma tundsin juba Tartu koolipäevadest saadik. Arutasime peamiselt muusika probleeme. Kapp oli mahlakalt teravmeelne ja väga temperamentne oma seisukohti kaitstes, Ramul seevastu rahulik ja tasakaalukas. Viimane oli suure eruditsiooni

ja laia silmaringiga mees, lõpetanud õigusteaduskonna ja konservatooriumi Moskvas, palju reisinud, uurinud ja lugenud. Loomulikult kujunes jutt siis üsna huvitavaks ja kestis tavaliselt hilisööni.

Kohtumisi polnud meil ainult Tallinnas, oli neid ka Tartus ja näiteks Narva-Jõesuus, kus ma kord sõprade ringis veendusin Kapi suurepärasel improvisatsioonivõimes. Ka hiljem, kui A. Kapp pärast sõda Suure-Jaani kolis ja end täielikult loomingule pühendas, ei jätnud me teineteist vaatamas käimata.

Artur Kappi unustada on raske, isegi siis, kui ta su sõber polnud. Tema iseloom väljendas teatud originaalitsemit, laiažestilist imponeerivat suurejoonelisust ja vahel natuke rabavat otsekoheisust, mis ühte kui teist võib-olla mõneti üllatas. Kuid minul isiklikult on õnnestunud kõiki tema iseloomujooni ainult paremast küljest tundma õppida.

Kuigi olime mõlemad Peterburi Konservatooriumi kasvandikud, lõpetasime me siiski 20-aastase ajavahega. A. Kapp oli ilmne neoklassik, mina kui hilisem lõpetaja aga allusin moodsamatele vooludele, olin võlutud Skrjabinist jt. Erinesime ka iseloomu poolest. See kõik andis ennast ka meie õppeviisis tunda ja nii tekkis meil n.-ö. kaks «koolkonda» — Tallinna ja Tartu oma —, milline olukord viis isegi terava poleemikani ajakirjanduses ja muusikaringkondades. See aga ei riivanud minu vahetõrget Artur Kapi suhtes. Kapp temale omase laia joonega lihtsalt ignoreeris juhtunut. Temale kui tõsisemale muusikamehele oli tähtis eesti muusika areng kui niisugune ja ta hindas kõike, mis värskelt peale kasvas, — isegi siis, kui tema subjektiivne maitse seda võib-olla ei pooldanudki. Tema n.-ö. jumaldas Mart

Saart, oli vaimustatud Eduard Tubinast, eriti tema 3. ja 4. sümfooniast, kuid ta julgustus ja poolehoid avaldus ka minu 2. kvarteti puhul, mille uudsus teatud ringkonnis võõrastust tekitas. Pärast esiettekannet 1932. aastal saabus Kapilt postkaart: «Armas Heino, Ne unõvai! Enamus muusikeridest pooldab Sinu kvartetti. Peale kontserdi sai Sinu kvartett teist korda mängitud (kriitikerid puudusid) ja meie saime (teised muusikerid) veel parema mulje. Ole terve, Sinu A. Kapp». Ja nii oli see meie vahel alati.

Kui me nüüd Artur Kappi tema 90. sünni-aastapäeval üheskoos meenutame, tahaksin loota, et ei mälestus temast ega tema teoste ettekanne jää ühekordseks ürituseks. Artur Kapi tusedakoelised teosed ja kaalukus eesti muusikaelus väärivad seda. Kujutleda vaid, milline murranguline tähendus oli Artur Kapi jõulisel, mehise väljenduslaadiga muusikal, mis paiskus keset saksa järelromantismist ja sellega kaasnevast sentimentaalsusest ning magedusest sünnitatud maitselagedust!

*

Artur Kapi 60. sünnipäeva puhul avaldas «Muusika-leht» 30. märtsil 1938. a. tuntud läti muusikategelase Alfreds Kalniņši kirjutise, millest loeme:

«Artur Kapp 60 aastat vana

1937.—38. a. muusika-hooaeg Eestis on pühendatud Kapi ja tema õpilaste muusale. Mitmesugused kultuurilisi sihte taotlevad organisatsioonid, koolid, linnad ja maa võistlevad Kapi õhtute korraldamisega. Silmapaistvamad neist oleksid: Riigi Ringhäälingu poolt 24. veebruaril korraldatud õhtu ja Tallinna Konserva-

tooriumi poolt just K. sünnipäeval 28. veebruaril ametliku aktusega ühendatult korraldatud kontsert; viimasele olid saadetud kutsed ka Lätti.

Kapi viimane õppeaasta satub kokku Darzinši ja minu esimese õppeaastaga Peterburgi konservatooriumi oreliklassis. Orelimängija pojana, jõukast ja haritud Viljandi maakonnast, Kapp oli saanud tervikliku koolihariduse ja valitses puhtalt ning isegi aktsendita vene ja saksa keelt. Kui Kapp mängis omad rasked abituriendipalad, siis prof. Homilius, kes muidu seisis kinninaelutatult oreli kõrval, läks trepist alla pimedasse saali, kus ta tähelepanelikult kuulas. Professor ei sallinud, et mängija kõrvale olid end asetanud abilised registrite tõmbamiseks ja nootide pööramiseks, mispärast nii mõnigi koht tuli mängida peast.

Kapp mängis haruldaselt vabalt ning kergelt, ja ehk küll orel ei ole kuigi väljendusrikas mänguriist, igaüks võis tähele panna, et ta elas kaasa neile suurejoonelistele Händeli ja Bachi töödele, eriti kompositsiooni lõpul. Kapp oli tol ajal alatine oratooriumide saatja, asendades professor Homiliust ka jumalateenistustel Püha-Petri kirikus. Peale oreliklassi lõpetamist ta vana harjumuse järgi tuli tihti orelitundi, jätkates studiumi vaid Rimski-Korsakovi kompositsiooniklassis, mille lõpetas 2 aastat hiljem.

Kapi haruldane anne paistis silma eriti improvisatsioonis nii oreli kui ka klaveril. Meid kõiki imponeeris see suveräänsus, millega Kapp eksimatult käsitas klaviaatuuri ning pedaale. Tema improvisatsioonid, palju rohkem kui tema kompositsioonid, olid selgeks tõendiks revolutsioonilistest kalduvustest harmoonia ning kontrapunkti pinnal. Kunstilised ja harmoonilised keerd-

käigud tõendasid, et Kapp tunneb juba Regerit, kelle töid nii lühikese ajaga meie ei jõudnud läbi võtta.

Kapp ei lootnud kunagi saada kõike konservatooriumilt, rahuldudes vaid juhistega, missuguses suunas tuleb käia. Tema poolt improviseeritud prelüüdidel jumalateenistuste puhul ei olnud vähematki sarnasust armsaks saanud ja kerge ning uinutava köstri-stiiliga.

Vaatamata sellele, et Kapp oli meist kaugel ees, meile, lätlastele, lähenes ta alati südamlikult, sinatades sõbralikult nii Darzinšit kui ka mind. Eriti tihti kohtusid nad Darzinšiga, kellega ta võistles improvisatsioonis. Kuigi Darzinš näis Kapile olevat sentimentaalne ning vahel naeris Darzinši Gounod-kultuse üle, ei võinud Kapp ometi tähelepanemata jätta tema sügavat hingeelu, viimase andekust, kellel ükskord on ka sõna ütelda. Saalis peale orelite olid ka tiibklaverid. Kohtudes harjutuste ajal või oodates professorit, meie matadorid Kapp ja Darzinš «lõid maha» klaveri juures nii mõnegi lahingu, mida hiljem harilikult jätkati lähedal olevas kõrtsis. Tihtigi ühines siin nendega ka Tobias, tuntud eestlaste helilooja ja organist, ning venestunud lätlane Bankovitš — samuti suured otsijad-revolutsionäärid muusikas.

Õlleklaasi juures jutt keerles vaid muusika ümber ja «muusikute-toas» asetsev klaver nägi küllalt vaeva nende nelja mehe pärast. Kirjutades neid ridu on mul tõesti kahju, et ma nii harva sinna astusin, sest võin ütelda liialdamata: nii mõnigi idee sai seal reaalse kuju, kõnelused aga andsid uut inspiratsiooni jne. Samas kõrtsis pidin ma ette kandma oma 3 lüürilist pala klaverile, kui sellest mainis Darzinš. Teised vaatasid küll minule kaunis kahtlaselt, ometi vastu keegi midagi ei

ütelnud. Seda esinemist ma siiski kordaläinuks pidada ei saa, sest kõik vaikisid ja jutt kaldus kohe teisele teemale. Õlle joomisele kedagi ei sunnitud, ja need, kes «Kalinkini» ja «Bavaaria» õlut ei kannatanud, jõid kvassi. Teravmeelsem neist kõigist oli Kapp. Tema märkused olid lühikesed, kuid teravad ja ümberlukkamatud.

Kapp oli tol ajal Peterburgis juba lugupeetud inimene. Konservatooriumis ning saksa ringkondades, mis koonduisid ev. lut. kiriku ja oratooriumide seltsi ümber, Kapi nimi oli üldtuntud. Teda tunti ka orkestrijuhina ja õppejõuna. Imelik, et saatus ei arvanud heaks anda Kapile organisti-kohta! See asjaolu lahutas teda märkamatuks mänguriistast.

Sama asjaolu pole võõras ka meie juures, kus terve rida vanu orelimängijaid on üle läinud kompositsiooni alale, võtnud kätte taktikepi, hakanud arvustajaks, õppejõududeks. Ka mina ise, koputanud tagajärjetult nii läti kui ka saksa kirikute ustele, olen jäänud orelimängijaks tänu vaid sellele asjaolule, et väljaspool Lätit olen 17 aastat istunud oreli juures.

Vene keiserlik muusikaselts määras Kapi 1904. a. direktoriks ja kompositsiooniklassi juhatajaks Astrahani, kus ta töötas 1920. aastani. Ta külastas tihti ka kodumaad. Meie kohtusime Pärnus, kus olin tol ajal saksa kiriku organistiks. Siis Kapil oli meeles veel mõnigi orelimängija. Ta improviseeris, olles vaimustatud minu oreli üle. Vana tutvuse uuendasime jälle Tartus 1915.—1918. aastal. Suvel juhatas Kapp siin sümfooniakontserte, milliseid kuulasid ka läti sõjapõgenikud. Hiljem kohtusime Kapi Tallinnas, kuhu ta asus elama 1920. a., töötades alul sümfooniaorkestri ja ooperi muusikajuhina, hiljem

kompositsiooni professorina konservatooriumis, millisel kohal tegutseb veel praegugi.

Kapiga kohtusime uuesti, kui andsin kontserdi «Estonias», sest Kaarli kiriku juhatus oli mind austanud kutsega osa võtta uue suure orelilõõnastamisest. Seekord mängisin soovitud palad ning kuulasin suure huviga Kapi improvisatsiooni, mis näis olevat veel sügavam ja keerulisem.

Kapp ei armasta kompromisse, ei karda otsekõhest sõna, ei võta kunagi seda enda peale, mis talle ei meeldi. Tema kompositsioonide hulka kuuluvad sümfoonia, uvertüür, süit, kontsert orelile ja orkestrile, väiksemad orkestripalad, oratoorium, kantaadid, keelpillide kvartett, sonaadid viiulile, orelile ning variatsioonid, kuid neist on trükitud vaid väiksemad instrumentaal- ja vokaalpalad. Nii enne kui ka nüüd eelistab Kapp rohkem komplitseeritud töid, muiates romansside ja kergergi kättesaadava kuulsuse üle.

Kappi iseloomustavad alljärgnevad väikesed episoodid, milliste tekitaja olin ka mina:

Kuulates pealt «Vanemuise» aias Tartus ühe temale mittetuntud sümfoonia ettekandmist, nimetas ta vahetevahel õige valjult heliloojate nimesid, kelle mõju avaldus kuidagi teoses, ja nii kostis pauside ajal üle aia: Borodin! . . . Rimski! . . . Glazunov! . . .

Juhatades kord sümfooniakontserti, Kapp tegi õige kaugele kostvaid märkusi klarnetistile, kes mängis valesti. Eesti helilooja — veteraan Läte — oli korraldanud Tartus täiesti vegetaarse lõunasöögi. Ilmus ka Kapp, kes ei võinud ette kujutada, kuidas on võimalik maitsev lõuna ilma et laual oleks ka kana. Iroonia seekord polnud õigel kohal, sest Kapp oli juba hästi sünninud. Halvem

oli aga lugu eesti heliloojate töödega, milliste üle vaidlesime kohe säälsamas oleva klaveri juures. Tegemist oli tuntud ning omapäraste autorite töödega. «Käigu kus kurat niisuguste visanditega! Näidaku oma võimeid mõne sonaadi või variatsiooni kirjutamisega!»

Saabudes Ameerikast kodumaale, sain Kapilt saadetise: koraaliprelüüdid oreleile, millised õppisin selgeks ning korduvalt kandsin ette Toomkirikus. Kirjas Kapp oli avaldanud soovi saada minult ka midagi mälestuseks. Saatsin kohe mõned lühikesed klaveripalad, iroonilise muigega, sest trükitud variatsioone ega fuugasid mul ometi ei olnud. Kapp tänas, ilma et oleks neid arvestanud, ja tähendas vaid oma kirjas, et ta noodid olevat üle andnud ühele konservatooriumi klaveriklassile, ehk küll need olid mõeldud temale isiklikult.

Üteldu järgi võib otsustada, millisel arvamisel on ja mida teavad kõnelda Kapist tema õpilased, kellel tuleb tegemist teha oma professori terava keelega iga nädal! Kapi õpilaste arv on õige suur ja nende seas on ka tema poeg. Kapp on eestlastele sama, mis meile Vihtols. Nende ridade siht on soovida naabermaa professorile pikka ja tänulikku tööd kompositsiooni ning õppetöö alal!»

RIHO PÄTS

Artur Kappi nägin esmakordselt 1916. aastal Tartus. Ta imponeeris otsemaid kui tugev isiksus ja autoriteetne muusik. Laulsin tol korral Tartu «Vanemuise» Muusika Osakonna segakooris ja olime muu hulgas ka Artur Kapi kantaadi «Päikesele» selgeks õppinud. See pidi

ettekandele tulema autori isiklikul juhatusel, kes pidi selleks puhuks Astrahanist, kus ta töötas kohaliku muusikakooli direktorina, Tartusse sõitma. Mäletan, kui elamusrikkaks kujunesid kooriproovid enne kontserti, sest Artur Kapp oskas sisutiheda käsitluse ja kaasaelava juhatamisega kõiki lauljaid tugevasti haarata. Polüfoonilisi lõikusid oma kantaadis käsitles ta erilise reljeef- suse, tunglevuse ja veenvusega. Neil kooriproovidel saingi esmakordselt tõeliselt aimu polüfoonilise väljenduslaadi karaktersusest. Kantaadi avalik ettekanne toimus «Vanemuise» aias vabaõhu-suvekontsertide sar- jas. Teostus oli mõjuv, dirigendi tahtele täielikult alluv. Edu oli suur.

*

Isikliku põgusa tutvuse Artur Kapiga tegin alles mõne aasta möödudes. See oli 1921. aastal. Artur Kapp oli hiljuti Astrahanist Eestisse saabunud ja elas Tallinnas Viru tänavas selles majablokis, kus praegu asub kino «Oktoober». Töötasin siis Haapsalu gümnaasiumis ja õpetajate seminaris noore muusikaõpetajana ning minu vanema kolleegi helilooja C. Kreegi eestvõttel tegime koos ühel hommikul tervitusvisiidi meistrile. Ta kohtles meid mõnusa seltsimehelikkusega ja vestles sõbralikult, küsitledes üht-teist meie tegevusest. Miljöö, milles koh- tusime, jättis oma «poissmehelikkuse» ja artistliku kor- rausega võrdlemisi boheemliku mulje.

* Huvitavaks ja isegi omapäraseks kujunes minu tutvus meistriga mõni aeg hiljem, 1923. aastal. Olin Mart Saare eraõpilasena sooritanud eksamid konservatooriumi kompositsiooni-erialale astumiseks. Kompositsiooni-klassi tööd juhtis professor Artur Kapp. Esimeseks tunniks oli meie väike rühmake, kuhu peale minu kuulusid veel Evald Aav ja Enn Võrk, täies koosseisus ootevalmis polüfoonia põhisaladustesse tungimiseks. Peagi astus klassi «vana» ise, tervitas meid kõiki kätt-pidi, jalutas mõned korrad klassiruumi nurgast nurka, astus tahvli juurde ja kirjutas sõnalausumata sellele kahetaktilise sujuva motiivi 6/8-taktis, fa-minooris:

Siis pöördus ta meie poole ja andis ülesande kirjutada järgmiseks korraks sellel teemal prelüüd modulatsiooniga Mi-mažoori, temaatilise läbiviimisega kõikidest häältest. Alghelistikku soovitas näidata lühikeses, kaheksataktlises sissejuhatuses. Selle napi seletuse järel istus meister klaveri juurde ja mängis tahvlile kirjutatud teemal improvisatsiooni korras lühikese sissejuhatusena, siis esitas prelüüdi moduleerivalt, viies teema igast häältest läbi Mi-mažoori, tõusis püsti, pistis jälle igäühele meist oma tõmbivõitu, kuid erksate ja tundlike sõrmedega käe pihku, lausus «nägemiseni» ja väljus klassist. Kogu see protseduur kestis vahest mitte

rohkem kui paarkümmend minutit. Meie aga jäime juh-
milt üksteisele otsa vahtima. Kui pisut toibusime
(varem polnud me sääraseid prelüüde kirjutanud), hak-
kasime seda ülilakoonilist loengut-praktikumi analüü-
sima. Meie diskussioon kujunes üpris elavaks ja venis
paari tunni peale. Selleks aitasid tublisti kaasa E. Aava
impulsiivsus ja E. Võrgu tasakaalukus probleemide
arutamisel. Lahkudes klassiruumist tundsimme end aga
olevat täis laetud loomingulist energiat. Ja järgmiseks
korraks tõime kõik valmis prelüüdi kaasa. Kes aga sel
korral kohale ilmumata jäi, oli meister ise. Üldse, nagu
see õppeaasta jooksul selgus, saime teda võrdlemisi
harva näha. Sellel olid nii subjektiivsed kui ka objek-
tiivsed põhjused: viimastest tuleb nimetada ta liigset
töökoormust «Estonia» ooperi ja sümfooniakontsertide
juhina. Kuid selle olukorraga harjusime peagi. Kujunes
kombeks, et me ei jätnud ühtki tundi vahele. Näitasime
ettevalmistatut üksteisele, arutasime tehtud tööloigud
läbi, aeg-ajalt saime ka meistritl juhendeid ja uusi
ülesandeid — ning töö edenes jõudsasti. Polnud harvad
ka niisugused juhud, kus õppejõuta tunnis vaieldes nii-
võrd hasarti sattusime, et probleeme jätkus veel kodu-
teelegi. Igatahes kevadised eksamid sooritasime hästi.
Mis aga kõige tähtsam — hakkasime tundma kõigele
vaatamata ka kindlat kompositsioonitehnilist jalgealust.
Ja kes teab, võib-olla aitas sellise tunde luua just ise-
seisvus töös, mis kujunes niisuguse meetodi juures meie
õpingute domineerivaks jooneks. Järgmistel aastatel,
kui professor A. Kapp lahkus «Estonia» dirigendi
kohalt, leidis ta siiski võimalusi meie peale rohkem aega
kulutada. Nii saavutasime polüfoonia õppekursuse
fuuga ja vaba kompositsiooni alal juba tihedama kon-

takti. Leidsime alati kindlat toetust oma püüetele A. Kapi seltsimehelikus suhtumises. See tiivustas. Töö tema kompositsiooniklassis arenes küll vabaduse põhimõttel, kuid tähtsamate nõuetena olid esikohal loomingu sisukus, väljenduse loomulikkus, selgus ja loogilisus. Igasugused tehnilised vahendid on A. Kapi juures end alati õigustanud ainult sisust lähtudes. A. Kapp oma seltsimehelikkuse ja samaaegse vankumatu autoriteediga lõi klassis niisuguse õhkkonna, et töö arenes pidevalt vastastikuse huvi ja osavõtlikkuse tähe all.

A. Kapp pööras suurt tähelepanu ka rahvamuusikale ja oma õpilaste üritusile selle vaimus. Soodsalt mõjutas tööõhkkonda ka see, et oma kompositsioonilisi ideid ei hoidnud ta kunagi saladuses, vaid jagas ikka õpilastega. Nii oli siis, kui tal oli teoksil 1. sümfoonia, samuti hiljem, oratooriumi «Hiiob» loomise ajal, mil iga õnnestunud temaatilist leidu demonstreeris ka õpilastele, improviseerides ühtlasi selle näiteks, kuidas ta kavatses teda läbi töötada. See tegi meidki nagu osalisteks tema loomingu. Kujunes ühtne kollektiiv, kelle iga liige oli sügavasti huvitatud seltsimehe tööst. Pärast konservatooriumi lõpetamist lähenesime üksteisele veel enam ja saime headeks sõpradeks. Narva-Jõesuus suvepuhkust veetes külastasin meistrit nii mõnegi korra Merikülas — ja ikka oli tal oma loominguulistest kavatsustest ja üritustest jutustada, temaatilisi plaane ja partituurivisandeid tutvustada.

*

On üldiselt teada, et Artur Kapp omas silmapaistvat improviseerimisannet. Selles võisime korduvalt veenduda tema juures õppides. Kuid veel selgema pildi annavad mõned juhuslikud episoodid. Paaril korral veetsime samaaegselt Haapsalus suvepuhkust. Ühel pealelõunasel jalutuskäigul peatusime pooltühjas rannakohvikus, kus Kappi hakkas meelitama tummalt seisev klaver. Tujjusattunult astus meister hetkelise aje sunnil kohvilauast klaveri juurde ja improviseeris oivaliselt Liszti «Prelüüdide» teemal. Ta abikaasa märkis, et pole kunagi varem kuulnud teda selliselt mängivat. Teine kord olime kokku leppinud jalutada pühapäeva hommikul Paralepa metsa. Määratud kellaajal A. Kapi juurde minnes kohtasin teda tee peal. Ta palus mind tema juurde koju minna ja seal viivu oodata, kuni ta on lähedases kirikus oma järsku ärganud improviseerimiskire rahuldanud. Eelistasin muidugi meistriga kaasa minna. Ja elamus, mille sain, oli erakordne. Sisenesime kirikusse just koguduse koraali ajal. Trepist üles oreli juurde tõusnud ja orelipingile asunud, võttis Kapp sõnalausumata köstri sõrmede alt koraali üle, viis lõpuni ja improviseeris järelmängu. Mõne hetke pärast pidi järgnema uus koraal. Selle sissejuhatuseks improviseeris ta huvitava polüfoonilise prelüüdi, mis sai säärase ulatuse ja ilme, et kirikulised, kes ilmselt olid harjunud vaid paaritaktilise sissejuhatusega, aina ülespoole vahtima hakkasid. Kui siis viimaks järg koraali kätte jõudis, mis tookord oli paljusalmiline, siis siingi, esitades iga salmi isesuguses harmoonilises rüüs, seejuures järjest arengulist pinget tugevdades, andis A. Kapp monumentaalse kompositsiooni.

Tänaval ootas meid helilooja C. Kreek, kelle olime kut-

sunud oma jalutuskäigust osa võtma. Temagi oli käinud A. Kapi kodus ja kuulnud seal, et meister läinud hetkeks improviseerima ning palunud teda ootama jääda, kuid ta eelistanud samuti tulla kirikusse kuulama. Et aga ta lahutamatu piip oli kiriku juurde jõudmise ajal alles täies tormamishoos ja hakkas kahju seda tühjaks koputada, siis oli C. Kreek otsustanud piibupopsutamise mõnu ühendada kuulamisega tänaval. C. Kreek võttis meid vastu küsimusega: «Mis hullu te seal kirikus tegite?» Meie imestust väljendavate pilkude peale jätkas ta: «Kaks naist jooksid kirikust välja ja kohates tänaval kolmandat, manitsesid seda kirikusse mitte minema, seal mässavat täna oreli juures püsti-vanasarvik ise!» Muidugi tuleb siin arvestada, et nende kirikuliste lihtsameelseile kõrvadele, kes olid harjunud trafaretse, vagatseva koraaliviisiga Punschelist, oli selline sümfooniline käsitlus, kus kõik inimkannatused, valud ja lootused pingsa käsitluse leidsid, ootamatu.

*

A. Kapp kirjutas enamasti klaveri abita. Teema leidis ta sageli jalutuskäikudel ja temaatilise arenduse tavaliselt kujutluses musitseerides. Seepärast tunduvad tema teosed ka kuulajaile loomulikena, veenvaina. Oma muusikalist tõekspidamist väljendas ta selliselt: «Ära otsi, ära kombineeri, ära tee ebaloomulikke keerde. Ühesõnaga: ära mehhaniseeri muusikat. Kirjuta, mis sa loomulikult endas tunned, aga ainult siis, kui seda südamest tarvis leiad. Ja tööta see enne läbi oma fantaasias. Ja see läbitöötamine ei tohi olla pealesurutud. Ühtlasi ära unusta, et mõttel on oma ülesehitus, oma vorm, arhitektuur.»

Kindlana, sisukana, түsedana ja eeskätt alati imposantsena on ta kuhu meie mälestuses jäädavalt säilinud ja paljuiski asjus eeskujuks jäänud.

GUSTAV ERNESAKS

Violetne oli piibusuitsu pilv meistri ümber, kui ta konservatooriumi vanas torniklassis tundi andis. Sama värvi oli maestro loomingu harmoonia ja isegi meloodia. Samasse tonaalsusse kuuluvad ka vanameistri naljad, kui ta neid lennutas suurte rõkatuste saatel oma sõprade keskel.

Ta oli täiesti omanäoline. Põllugraniit. Sirgjooneline. Vahel oli ta rünnak frontaalne. Kuid nii mõnigi kord ei taibanud adressaat ümbernurgautlemisi. Vahel põletasid need kui napalmiga. Teine kord tiksus vana viitsütikuga ütlemine hulga aega, enne kui asjaosaline sellest aru sai.

Konservatooriumi koridoris liikus suur mehemürakas nagu piibu reaktiivjõuga. Juba eemalt sirutas ta üle rinna käe tervitamiseks, ise edasi astudes. Kui sa siis õigel ajal oma kätt tema pihku ei pistnud, oli järel vaid sinine suits.

Tema ümber oli alati lõbusat rahvast. Tekkis tohutult lugusid ja mehiseid ütlemisi. Küllap neist mu kolleegid ka jutustavad. Esitan vaid ühe loo, mis juhtus, kui olin konservatooriumis käimist lõpetamas.

Tuli orkestreerida professor J. Aaviku antud lugu. Kui siis komisjon seda tööd vaagima hakkas (olin ka ise seal juures), leidis A. Kapp temale mitte meeldiva lahenduse.

«Kaks!» kõlas jehovalik hää läbi sinise pilve.
«No-noh,» püüdis professor A. Vedro päästa, mis veel saab. «Vaata, vaata, nii võib ju ka,» ja nii edasi.
«Noh, viis!!» pörutas pilvest pikne.

Sain siiski «viie» miinusega.

Kui nüüd arvata, et «vana» oli põhimõteteta, siis küll eksite. Ta oli aus muusika vastu, samuti sõprade suhtes. Mis tähendas mõni number siia või sinna siin kihavas elus, keset toredat muusikat!

Tema tunnid olid huvitavad, vaimukad.

Kui juhtus, et ilmastik oli ülivioletne, siis vanameister sõrmi klaverile ei pannud, vaid tegi «psühholoogilise tunni».

Järele tegemata jääb vist ka see, et pärast kuutkümend eluaastat lõi meister rohkem kui eelnenud aastakümnetel ühtekokku.

Oh teid, Suure-Jaani heliloojaid!

Vägevad olite olles.

Vägevaiks jäite minnes.

VILLEM REIMAN

Nägin professor Artur Kappi esmakordselt 1925. a. sügisel, kui astusin Tallinna Konservatooriumi. Tol ajal, 47-aastasena, oli ta juba palju saavutanud helilooja, interpreedi, aktiivse muusikategelase ja pedagoogina. Samal aastal valiti ta kompositsioonikateedri juhatajaks.

Praegused, televisiooni- ja raadioajastu inimesed ei suuda vist endale ette kujutada, mida tähendas Pärnust tulnud muusikahuvilisele noorukile, kes ei olnud oma

elus kuulnud veel ühtegi täismõõdulist sümfoonia-kontserti ega näinud «päris» heliloojat, tutvumine A. Kapi taolise isiksusega. Juba välimuselt oli ta imponeeriv: kujult võimas ja rühikas, rietatud alati pidulikku musta sabakuube, suus pidevalt kogukas kõvera varrega piip. Temast õhkus vaoshoitud temperamenti ja heas meeolus oli ta väga vaimukas vestleja. Tema head ja vahel lapselikku südant õppisin alles mõni aeg hiljem hindama, sest esialgu oli see varjul teatud karmi välise maneeri taga.

Et algul astusin klaveriklassi, siis oli mul «ametlikult» A. Kapiga vähe kokkupuuteid, kuid ega ma vist suutnud ega tahtnudki tema eest varjata oma suurt huvi heliloomingu vastu. Nii tekkis mul juba varsti temaga lähem kontakt, lõpuks juba julgustas ta mind astuma kompositsiooni erialale ning võttis mu enda õpilaseks. Olgu veel tähendatud, et ainus kord, millal ma A. Kapi käest kõvasti tõrelda sain, oli see, kui ta kuulis, et ma ainelistel põhjustel õpingutest loobuda kavatsesin. Ta tasus puuduva osa õppemaksust omast taskust, riielda sain ma selle eest, et oma murega kohe tema poole ei pöördunud.

A. Kapi tunde justkui ei oskagi ette kujutada mujal kui «torniklassis» peetavaina. Tolleaegne konservatoorium oli ühendatud vana linnamüüriga, üks selle torne oli seest ehitatud klassiks. A. Kapi tunnid toimusid kõik seal. Asukoht ja sinna juurde õpetaja sarmikas isiksus andsid neile kordumatu omapära. Arvan, et nii Gustav Ernesaksal kui Hugo Lepnurmel on seniajani mällu sööbinud selles ruumis ühiselt saadud näpunäited ja maestro jutustatud mälestused tol ajal meile nii kaugest Peterburi Konservatooriumist.

Tuli ette ka «psühholoogilisi» vestlusi, nagu neid omavahel nimetasime. Nad tekkisid tavaliselt siis, kui A. Kapp millegagi või kellegagi rahul polnud, ja seda juhtus üsna tihti. Tema aktiivne vaim ei leppinud kunagi minnalaskmise või mugava rahuloluga ega olnud kerge neil, kes sattusid siis terava ja vaimuka iroonia objektiks. Alati ütles ta oma arvamuse näkku, selle iseloomujoone tõttu ei olnud sageli tal endal ega teda ümbritsevatel inimestel mugav elada. Teravate väljenduste tõttu pidi ta taluma isegi lühiajalisi vahistamisi, eriti okupatsiooni ajal.

Minu arvates olid A. Kapi seisukohad, kui nad puudutasid eesti muusikaelu põhimõttelisi küsimusi, enamasti alati õiged, ainult liigne boheemlikkus iseloomus ja ka ülemäärane sirgjoonelisus, lisaks veel «diplomaatia» absoluutne puudumine takistasid teda kujunemast selliseks autoriteediks, nagu ta oleks väärinud.

Kodanliku perioodi õhkkond, osalt ka pedagoogiline töö ei soodustanud eriti A. Kapi loomingulist tegevust. Suurematest teostest kirjutas ta I sümfoonia selle ajajärgu algupoolel ja oratooriumi «Hiiob» (milles kirjutanud ka oma kannatustest, nagu ta ise väitis). Intensiivselt hakkas A. Kapp jälle looma alates 1944. aastast, mil asus taas oma sünnikohta Suure-Jaani. Mõnda aega elas ta seal isegi samas toas, kus oli ilmale tulnud.

Komponeerimise kõrval meeldis talle väga orelit mängida. Mul ei lähe kunagi meelest üks 1946. aasta suvepäev, kui A. Kapp oli kutsunud mu Suure-Jaani kirikusse mängu kuulama ja Villem Kapi orelit «tallama». Mäng kestis tol korral umbes poolteist tundi, kuni Villem Kapp lõõtsade taga minestas.

A. Kapp armastas oma sünnikohta palavalt. Kui teda

külastasin, viis ta mind alati Suure-Jaani kalmistule. Mäletan teda ütlevat, et kõige meelsamini elaks ta kuni surmani sealses kabelis. Ja sinna rahupaika, mida ta nii väga armastas, sängitatigi ta põrm viimsele unele. Kahju, et kuigi Artur Kapi surmast on möödas juba 15 aastat, pole tema teoseid veel sel määral kirjastatud ja rahvale kättesaadavaks tehtud, nagu nad väärivad.

HUGO LEPNURM

Eredamaid mälestusi Artur Kapist on mul õpilasaastailt Tallinna Konservatooriumis. Juba esimesil nädalail, kui olin 13-aastase poisina astunud üle konservatooriumi läve, köitis mu tähelepanu suure kasvu ja veidi range ilmega professor, kes jalutas sageli mõtlikult mööda koridori, tingimata piip suus, millest aeg-ajalt paiskas suitsupahvakuid.

Sain teada, et too oligi Artur Kapp.

Hiljem, harjutades konservatooriumis klaverit — kodus mul see puudus —, sattusin kord mängima ka A. Kapi klassi, vana linnamüritorni kõrgesse, võlvitud, pisut hämarasse ruumi.

Sisenes professor. Küsis: mis pilli õpite? Vastasin: orelit. «Ahaa, organist. Noh, siis tulete ka minu juurde õppima!» Püüdsin pisut vastu puigelda — tol ajal parajasti kaotati Tallinna Konservatooriumis organistidel kompositsioonialaste distsipliinide õppimise kohustus —, et käin ju ka keskkoolis ja aega on vähe. (Endal oli küll unistuseks kunagi ka luua muusikat.) Professor sai nagu pahaseks: «Mis tähendab, aega ei ole? Nooruses õpitakse, pärast, vanana ei ole enam võimalik. Peterburi

konservatooriumis õppisid kõik organistid kompositsiooni. Mõtelge järele.» Pööras kannapealt ringi ja väljus.

Aastat poolteist hiljem olingi Artur Kapi õpilane. Töö haaras hoolimata ajanappusest kohe esimesel tunnil oma asjalikkusega. Suurt juttu polnud kunagi, rohkem tegemist oli professori pliiatsil. Imetlesin, kui kiiresti ja põhjalikult käsitles Kapp «vigast» kohta õpilase töös, näidates palju huvitavaid variante ülesande õigeks lahendamiseks. Peagi sain aga ka teistsuguste elamuste osaliseks. Kord ilmub Kapp tundi mulle harjumatult elavana, embab ja suudleb kõiki õpilasi (jäid meelde professori veidi pikaks veninud habemetüükad, mis kratsisid põske) ja ütleb nagu vabandades: «Armsad sõbrad, ärge minu peale viltu vaadake...» Siis hakkab kõnelema Bachist, jääb varsti aukartuses hetkeks vait, ja jätkab pikalt ning huvitavalt. Kuulasime (meil olid rühmas Villem Reiman, Sergei Prohhorov, Harald Lindjärv, Valfried Jakobson ja mina) põnevusega. Lõpetuseks lausus maestro: «Poisid, pidage ikka lugu Bachist. Kontrapunkt, nagu see on Bachil, — see on kõige muusika põhi.»

Edaspidi tundides Palestrinat, Lassot ja Bachi uurides veendusime üha enam ja enam professori sõnade tões. Nakatusime õpetaja kontrapunktivaimustusest. Ja kuigi kord tundi ilmudes Kapp lausus: «Eestis on kolm suurt muusikameest — Rudolf Tobias ja Peeter Süda. Kõik nad on suured kontrapunktistid,» ning mina hoidsin hoolega tagasi muiet, olen hiljem ikka leidnud, et sellega polnud midagi viltu öeldud.

... Õpilaste loomingut kuulates armastas maestro tunnis mööda klassi edasi-tagasi käia, piip hambus. Professori reageerimine oli: «Võib!» või siis vaikne nohin. Esimene tähendas head, teine halba hinnangut.

... Ei meenu, et õppetöö käigus oleks professor ise hakanud helitöösse parandusi sisse viima. Küll aga meenub noodile tehtud märke vormilise puudujäägi korral: 4 takti vahele.

... Igast õpilastööst armastas professor otsida hinge, südant. Nii ei olnud tähtis tunnitöö hulk, vaid sisu.

... «Täna teeme psühholoogilise tunni.»

... «Ärge võtke endale naist, klaver olgu teile naiseks!»

... (Pilk maha suunatud, sõbralik käepigistus): «Tere, hakkame jälle tööle!»

... Ei mäleta, et professor oleks tundides õpilastele kunagi rääkinud oma loomingulisest tööst ja kavatsustest.

... Sageli seadis Artur Kapp loomingualaseks eeskujuks Bachi ja Tobiase, sest mõlemad olid «suured kontrapunktistid».

... «Hakkame kirjutama orelisonaati. Võtke noodikapist minu orelisonaat. Järgmiseks tunniks tooge peateema.»

... Professor armastas väga osa võtta oreliüksamitest sest seal helises tema lemmikinstrument.

... Meisterlik, fantaasiaküllane improvisatsioon oreil oli lahutamatus seoses Artur Kapi isiksusega. Kui polnud muud võimalust, läks ta pühapäeval kuhugi kirkusse ning improviseeris pealaulule eelmängu, kaotades sageli ajataju.

On õnn kuuluda nende valitute hulka, kellel osutus

võimalikuks kaasa elada maestro polüfooniarikkale ning hingestatud improvisatsioonile.

AUGUST TOPMAN

Sügisel 1898 sai minust Peterburi Konservatooriumi oreliklassi õpilane. Olin kaaslaste seas aastatelt noorim ja ka kasvult pisim. Omavaheline jutuajamine toimus peamiselt saksa keeles, milles ma kuigi osav polnud ning seetõttu esimestel aastatel kõrvalseisjaks jäin. Hiljem tuli oreliklassi juurde eestlasi — Mart Saar, Peeter Süda jt.

Kui mina Peterburi jõudsin, oli Artur Kapp oreliklassi juba lõpetanud ja õppis edasi prof. Rimski-Korsakovi kompositsiooniklassis. Mäletan teda tollest ajast kui väga esinduslikku kuju. Ta oli oreliklassi truuks külalstajaks edasi jäänud. Kapp valmistus kontserdiks Moskvas ning käis selleks harjutamas konservatooriumi instrumendil. Et tihti viibisin oreლისაalis, siis sattusin ma tema harjutamistel lehte pöörama, kusjuures mind huvitasid peamiselt tema Bachi-tõlgitsus ning literatuur. Seal õppisin ka tundma tema koraalivariatsioone, mida ta selleks kontserdiks ette valmistas.

Ühel järgmisel õppeaastal palusin Artur Kapilt tema koraalivariatsioone ning mängisin neid kirikukontserdil Tallinnas. Saksakeelses ajalehes ilmus väga hea arvustus nende kompositsiooni ja ettekande kohta. Peterburi jõudnud, viisin lehe Artur Kapile, mispeale ta suudles mind liigutatult tolle aja kombe kohaselt põsele.

Edasi puutusin Artur Kapiga kokku Peterburi Eesti Noortemeeste Seltsis, kus oli ka väike meeskoor, kes

laulis kaasa R. Tobiase juhatavas Jaani kiriku kooris. Ühel kontserdil R. Tobiase helitöödest kandis meeskoor ette «Eks teie tea». Keegi selle liige palus mind kaasa laulma. Tobias ise mängis orelipartiid ning koori juhatas Artur Kapp. Seal nägin ma esimest korda Artur Kapi väga selget ja nõudlikku dirigeerimist. Tema käe all oli kerge ansambelis kaasa teha.

VII üldlaulupeoks (1910. a.) loodi «Estonia» sümfoonia-orkester, mida juhatas Artur Kapp. Käisin selle proovidel pritsimaja saalis, et tutvuda tema juhatamisega.

1920. aastal tuli Artur Kapp Tallinna Konservatooriumi kompositsiooni õppejõuks. Kõige rohkem tuligi mul koos töötada Kapiga, kes oli alati ka oreliklassi eksamikomisjoni liige. Oma arvamustes ja otsustes oli ta alati äärmiselt järjekindel ja nõudlik ega teinud erandeid isegi oma perekonna liikmetele. Kord eksamineeris Artur Kapp elementaarteooria õpilaste rühma, kuhu kuulusid ka tema poeg Eugen ja tütar Elisabet. Mina olin harmooniarühma õpetajana komisjonis. Nähes oma lapsi, küsis ta: «Mis teie siin teete — minge koju!» Mulle ütles, et on neid kodus eksamineerinud ja pole nende teadmistega rahul. Tütar lahkus, kuid poeg ütles, et jääb. Palusin Artur Kapilt luba tema poega eksamineerida ja avaldasin soovi, et ta sügisel tuleks minu juurde üldharmoonia klassi. Kapp lõi käega ning Eugen õiendas oma eksami. Kui kord harmooniaeksami kätte järg jõudis, ei viibinud ma Tallinnas ning minu õpilasi eksamineerisid Artur Kapp ja Adolf Vedro. Tallinna tagasi jõudes sain teada, et Kapp oli pannud Eugenile hindeks «2»! Kõik teised olid läbi saanud. Seisukord oli veidi piinlik, sest Eugen oli harmooniarühmas ainuke, kes tõesti muusikat kirjutas — teised panid seda kirja

nagu õpitud ainet. Sain direktorilt loa uue eksami korraldamiseks. Pidin ka Artur Kapilt kui eksamikomisjoni esimehelt nõu küsima, mispeale ta ütles, et tehku ma mis tahan. Eugenil läks eksam hästi ning järgmisel õppeaastal hakkas ta kompositsiooni õppima isa juures.

JOHANNES HIQB

Mälestusi Artur Kapist kui õpetajast

Olin vormiklassis. Võtsime läbi parajasti passiooni ülesehitust. A. Kapp on suur Bachi austaja. Ta rõhutas tihti Bachi muusikalist suurust, käskides meid, tema õpilasi, hoida Bachi tööd «padja all». Analüseerisime siis ka passioonivormi Bachi Matteuspassiooni tundmaõppimiseks. Meister mängis meile seda tööd ise klaveril ette, andes vahepeal seletusi — või laskis kellelgi oma õpilastest mängida. A. Kapp ei võtnud kunagi (ka tunnis) muusikat külmalt, paljalt tehniliselt, vaid elas alati sisemiselt kaasa. Isegi kõige lihtsamate harmoonia või kontrapunkti harjutuste juures nõudis ta mitte üksi teoreetilist huvitavust — vaid ka seesmist ilu ja läbielamusi. Kapi pedagoogiline töö on kandnud ka vilja. Meie nooremad heliloojad on saanud enamuses oma hariduse tema klassis.

Kapp pedagoogina suudab välja arendada õpilase subjektiivse ande. See ongi õpetaja tähtsaim omadus — mitte surmata igas oma õpilases peituvat isiklikku muusikalist joont, vaid seda just kujundada.

Ja kui laseme silme eest mööduda endised Kapi õpilased, heliloojad — eks neil ole kõigil omaenda nägu —

kas väljakujunenud või mitte, see pole tähtis siinkohal. Kapp ei suru tunnis oma vaateid õpilastele peale. Ta unustab enese isiku tunnis. Käsitab õpilast umbes nii, nagu arst patsienti. Olen kuulnud maalikunsti õpetajast, kes meelega nõuab, et tema õpilased töötaksid kõik tema moodi, et õpetaja võiks muidugi pärast salajaselt omas südames rõõmutseada: näete, need ja need on minu mõju all. Ka muusikamaailmas tean sääraseid õpetajaid.

Kapp õpetajana meenutab Rembrandti, kes oma õpilased paigutas igaühe eraldi ruumi tööle, et need ei satuks üksteise mõju alla.

Kapi õpilastes-heliloojates nende mitmekesisuse ja omapära juures leiame aga siiski kõigil ühise joone — see on nende tõsidus, tõsine olek muusikas.

Muusika peab jääma selleks, mis kõneleb sügavustest. «Ärge minge välja efektidele, ärge kirjutage nagu dilettandid, kes kergete võtetega püüavad laiale massile meeldida.» Sääraseid isalikke manitsusi sai kuulda tihti.

Kapi õpilaste hulgas on ooperi ja sümfoonia suurvormide loojaid.

Eriti autoriteetsena mõjub Kapis tema tugev isiksus ja enesekindlus, mis väga kasvatavalt annab eeskuju õpilastele. Kord rääkides, kuis üks meie muusikamees ühe võimukandja ees oli väga alandlikult käitunud, lausutas pahandatult: «Beethoven ütles ühele vürstile näkku: teiesuguseid vürste on palju, aga mind on vaid üks!» Ja säärast enesekindlust on võitleval muusikamehel palju tarvis, et asjatundmatu, õel kriitika teda ei hävita. Ja Kapis pulseerib ka tugev inimsus, mis kiirgab üle tema õpilastessegi.

(«Muusikaleht» nr. 2 1938)

«Ma ei kombineeri, ma komponeerin!»

Maailma muusikaajaloos tuntakse perekondi, kes on mitme põlvkonna kestel muusikuid andnud. Nii on Saksas kuulus Bachide suguvõsa, Soomes Hannikaise ja Merikanto ning Lätis Mediņši ja Kalniņši perekond. Ka meil Eestis on üks perekond, kust on kolme põlvkonna jooksul sirgunud nimekaid muusikategelasi ja heliloojaid. See on Kappide perekond Suure-Jaanist.

Kappide-muusikute esivanem oli Joosep Kapp (1833—1894), Cimze seminari kasvandik, Suure-Jaani köster ja kooliõpetaja, lauluseltsi «Ilmatar» asutaja ning kauaegne koorijuht. Joosep Kapi poegadest said muusikuteks Hans Kapp (1870—1938), Suure-Jaani köster ja kooliõpetaja, «Ilmatari» segakoori juhataja ning kohalike laulupäevade üldjuht, ja Artur Kapp (1878—1952), meie esimene suur sümfonist ja muusikaproffessor. Hans Kapi poeg Villem Kapp (1913—1964), Eesti NSV rahvakunstnik, oli nimekas helilooja; Artur Kapi poeg Eugen Kapp (s. 1908) on Nõukogude Liidu rahvakunstnik, väljapaistev komponist ja muusikaproffessor.

Artur Kapp, «Kappide dünastia» säravaim talent, oli suurkujusid eesti muusika «vanast kaardiväest», meie esimeste professionaalsete heliloojate «võimsast rühmast», kuhu kuulusid (vanuse järjekorras) Rudolf Tobias (1873—1918), Artur Kapp (1878—1952), Mihkel Lüdigi (1880—1958), Mart Saar (1882—1963), Cyrillus Kreek (1889—1962) — kõik suureandelised muusikud, igauks originaalse käekirjaga. See kuulus kvintett pani kindla aluse eesti professionaalsele heliloomingule.

Esmakordselt nägin Artur Kappi Tartus «Vanemuise» aiakontserti juhatamas. See võis olla umbes 1916. aastal. Ilmus orkestri ette kõrge ja imposantne kuju sirge hoiaku, vallutava vaate, kindla, aeglase kõnnakuga. Saterkuub, valge vest, uhke must pariisi habe. Tõstis taktikepi. Orkester alustas mängu. Mõne takti järel aga Kapp katkestas. Rääkis tagumiste pultide poole midagi väga resoluutses toonis ja siis alustas uuesti. Ma mõtlesin: vaata, kus kange mees, katkestab mängu kohe, kui midagi ei meeldi. See oli minu arust enneolematu julgus.

Siis nägin teda uuesti Tallinnas 1920-ndate aastate paiku. Olin konservatooriumi üliõpilane. Õppisin viulimängu professorite Eddy Bulleriani ja Alfred Pappmehli juures. Otsustasin hakata ka kompositsiooni õppima professor A. Kapi juures, kes oli selle osakonna juhataja. Ilmnes aga, et A. Kapp armastas tihti tunnist puududa — kas töörohkuse tõttu või muul põhjusel, seda ma siis ei teadnud. See tekitas aga ebastabiilse olukorra ning mina hakkasin samuti puuduma. Ja nii nägin ma talve jooksul oma professorit õige harva, niisama harva nägi professor oma õpilast.

Olin tollal juba võrdlemisi populaarne viulisolist, keda kutsuti esinema Jahimeeste Klubisse või Ohvitseride Kasiinosse jm. Ühtlasi olin teinud nime koorijuhina. Noh, mis sa hing veel soovid! Suurvaim paugupealt! Olin sellest kõigest muidugi ennast täis nagu noored ikka. Tööd oli ka väga palju, sest «leivaametiks» (nagu A. Kitzberg ütleb) oli mul muusikaõpetaja koht gümnaasiumis ja õpetajate seminaris.

Et aga kompositsiooniõpingutel niiviisi edu ei olnud, läks vahekord professoriga teravaks. Tema lausus: «Professor võib puududa, õpilane aga ei tohi!» Mina ei tahtnud sellega nõus olla ning vastasin kaunis ninakalt. Lõpuks otsustasin õpingud A. Kapi juures katkestada. Hakkasin õppima erateel Mart Saare juures. Seda ma esialgu aga A. Kapile ei ütelnud.

Tollal oli konservatooriumis korporatsioon «Adelphixis Astron», mille liikmeil oli kombeks käia «Draama keldris». Nii nimetati Draamateatri restorani (tänapäeval on seal teatri garderoob). Kord juhtusin ühte lauda korporatsiooni vilistlaste, direktor professor J. Tamme, prof. P. Ramuli (minu klaveriõpetaja) ja prof. A. Kapiga. Sellel «sümposiumil» oli Kapi pealetung mulle iseäranis äge, sest avaldasin talle, et õpin juba M. Saare juures. See teade oli nagu õli tulle valamine. Professor Tamm kaitses mind, Ramul aina muheles ja ässitas kord üht, kord teist. Läksimegi lahku vihastena. ««Borodino» ei andnud otsustavat võitu kummalegi,» konstateeris prof. Ramul.

Mõni aeg hiljem juhatasin Rahvaülikooli Segakoori (1924—1938). Ühe kontserdi kavas oli muu hulgas A. Kapi kooriskertso «Ääretasa täis mu süda». Saatsin ka autorile kutse. Arvasin küll, et ega ta tule. Aga tuli! Ta jäi oma laulu ettekandega väga rahule, ütles mulle koguni tunnustussõnu dirigeerimise ja laulude tõlgitsemise kohta. See moment oli meievahelise pinevuse lõdvenemise alguseks. Saime sõpradeks, ajapikku koguni headeks sõpradeks. Ta käis alati minu koori kontsertidel ning pühendas talle ja mulle isiklikult rohkesti toredaid koorilaule («Kui tume veel kauaks ka sinu maa», «Tulevik», «Kuu», «Kevade öö» jt.). Need

kõik kandsime avalikult ette. Siis ükskord ütles A. Kapp mulle: «See oli väga hea, et sa Saare juurde õppima läksid. Sa oled koorimees ja Saar sobib sulle paremini kui mina. Vabanda, et ma sulle teravusi ütlesin.» Nii oli piinlik küsimus unustatud ja seda ei puudutatud enam kunagi.

Sellest ajast peale kohtusime sageli pärast kontserte «Estonia» all einelauas. Sinna kogunesid muusikud «rehnutti pidama» ja filosofeerima. A. Kapp oli meie seas alati jutukas, aga enamasti ka väga resoluutne. Kui keegi julges talle vastu vaielda, siis ajas ta pea püsti ja rinna ette ning käratas: «Mina olen Artur Kapp!» Sellega pidi asi otsustatud olema. Et A. Kapp oli tookord Tallinnas ainuke tüsedam sümfonist, siis noored heliloojad säärast enesekindlust pahaks ei pannud, vaid suhtusid maestrosse suure lugupidamisega.

A. Kapp oli oma sünnikoha peale väga uhke. «Suure-Jaani mehed» — tema ise ja Mart Saar — olid tema silmis klass omaette. Et ka mina olen ema poolt Suure-Jaani kihelkonnast Saarede suguvõsast (kust Mart Saargi) ja külastasin sageli Mart Saart Hüpassaares, kusjuures tuli ikka Suure-Jaanist läbi sõita, siis luges A. Kapp mind «peaaegu Suure-Jaani meheks».

*

Kapp on kirjutanud kõikides žanrites, välja arvatud ooper, armastatuim ala oli aga sümfooniline muusika. Tema looming on uusklassitsistliku iseloomuga. Harmonia on tihe, tumedusele kalduv, modulatsioon julge ja värvikas. Polüfoonia koos tugeva fantaasiaga annab jõulise, sügavalt põhjamaise olemuse. Muusikaluule on

suurejooneline, monumentaalne, täis dramaatilist jõudu ja pinget. Artur Kapi ande suuruses ja sügavuses tunnetame spontaanset loomisprotsessi. Nii nagu osava kujuri tabavate haamrilöökide all sünnib kivimürakast haarav skulptuur, nii võime aimata A. Kapi muusika sündi. Teame, et A. Kapp ei armastanud loodud viimistleda. Mis paberile pandi, see sinna jäi. Ta isegi ei mänginud seda läbi, sest komponeeris enamasti ilma klaveri abita. Tema tööde läbimängijaks ja puhtalt ümberkirjutajaks ning korraldajaks oli abikaasa Gert-rud Kapp, kes oskas hästi orienteeruda maestro spontaansetes, sageli õige segastes noodistustes.

Kompositsiooniprofessorina koolitas A. Kapp välja terve generatsiooni heliloojaid. Tema kasvatustöö põhimõtteks oli iga üksiku õpilase vaba arenemine, kusjuures peamiseks nõudeiks olid loomingu sisukus, väljendusvormi selgus, loomulikkus ja loogilisus. Nii kujunes iga tema kasvandik oma temperamendi, ande ja maitse kohaselt isikupärase käekirjaga muusikaliseks isiksuseks.

A. Kapi kompositsiooniklassi on lõpetanud 35—40 teoretikut ja heliloojat, kellest paljud on rikastanud meie muusikat väärtteostega ja rikastavad edaspidigi. Nii mõnigi nendest on aga juba manalasse varisenud. Tunnumaiks A. Kapi järeltulijaiks osutusid: Juhan Jürme, Evald Aav, Riho Päts, Enn Vörk, Verner Nerep, Johann Tamverk, Eugen Kapp, Evald Brauer, Villem Reiman, Gustav Ernesaks, Johannes Hiob, Artur Uritamm, Edgar Arro.

«Ma ei kombineeri, ma komponeerin!» Seda juhtsõna toonitas Artur Kapp alati. «Ära otsi, ära tee ebaloomulikke keerde! Ära mehhaniseeri muusikat! Kirjuta, mida sa loomulikult tunned ja mida sa südamest tarvis leiad! Tööta aga see enne paberile panekut oma fantaasias läbi! Ühtlasi ära unusta, et muusikalisel mõttel on oma ülesehitus, oma vorm, oma arhitektuur!» See oli tema kredo. Tema loominguliseks paleuseks oli Johann Sebastian Bach. Ta ütles alati: «Ma jumaldan Bachi, aga kummardan ka Bachhust!»

Olgu märgitud, et A. Kapp oli veel väljapaistev oreli-virtuoos, kes omal ajal arendas sellel alal tähelepandavat tegevust, Tobiase ja Saare kõrval meie silmapaistvamaid improvisaatoreid. Olen teda improviseerimas kuulnud ühel korral, väga iseäralikus olukorras.

Oli korp! «Adelphixis Astroni» ühe liikme pulm Märjamaal. Pulmas oli mitmeid kaasvõitlejaid, ka vilistlane Artur Kapp. Korraga tekkis A. Kapil pidulauas tuju oreli improviseerida. Kõik pulmalised olid vaimustatult asjaga päri. Hangiti kiriku võtmed ja pulmarahvas *in corpore* läks talvisel südaööl kirikusse. Mina andsin A. Kapile teema — ühe rahvaviisi. Küll ta siis fantaseeris ja improviseeris, küll ta imiteeris ja fugeeris, küll ta müristas ja mässas! Ülev oli teda kuulata. Siis mindi jälle pidulauda tagasi.

Artur Kapp oli suureandelisi heliloojaid meie vanast kaardiväest, tore inimene, silmapaistev karakter. Ta on oma õpilaste ja sõprade südameis tänapäevani kalliks jäänud, teda meenutatakse alati suure soojuse ja austusega.

Artur Kapi elutee lõppes 14. jaanuaril 1952. aastal. Maestro maeti oma kodukoha Suure-Jaani kalmistule. Nüüd puhkab sellel kalmistul neli Suure-Jaani Kappimuusikut: Joosep Kapp, Hans Kapp, Artur Kapp ja Villem Kapp.

PAUL AAVIK

Tutvusin oma venna Juhan Aaviku kaudu Artur Kapiga 1924. aastal Tartus, kuhu ta oli sõitnud oma helitöid juhatama.

Lähem tutvus algas meil alles minu Tallinna elama asumise järel aastal 1929. Esmakordselt aga kuulsin A. Kapist juba isalt, kes oli Viljandimaal Holstre pasunakoori juht ja omal ajal pälvinud kiitust äsja Peterburi Konservatooriumi lõpetanud Artur Kapilt.

Mul oli palju kordi võimalus jälgida A. Kappi seltskonnas, peamiselt muusikainimeste seas, aga ka tema enda kodus. Meil kujunes välja soe, usalduslik vahekord. Ta kutsus mind suviti sageli enda poole külla Toilasse, Merikülla jm., kus viibisin harilikult nädalapäevad. Vanameister armastas hommikul vara tõusta

ja ajas ka mind üles, et minna üheskoos jalutuskäigule, mille ajal kõneles peamiselt ikka tema, kuna mina kuulasin. Ühiseid jalutuskäike tegime pühapäevahommikuti muidugi ka Tallinnas. Need algasid minu kodu juurest Järvel, kuhu ta ilmus kella 10 paiku, ja lõppesid harilikult Liiva restoranis klaasi punši juures. Neil jalutuskäikudel ja ka mujal koosviibimistel kaldus A. Kapi jutt ikka muusikale. Poliitilis-ühiskondlikes küsimustes avaldas ta oma arvamust harva, kuigi ta olukordi õigesti taipas ja hindas.

A. Kapp armastas tõsist muusikat; operetti, džässit ta ei pooldanud. Tema lemmikuiks olid Beethoven, Bach, Wagner, vene heliloojatest tõstis esile Tšaikovskit. Ülistavalt kõneles Glazunovist, nimetades teda vene Brahmsiks, ning Ljadovist ja Tanejevist.

Eesti heliloojatest hindas A. Kapp kõige enam Mart Saart. Ja mitte ainult sellepärast, et nad mõlemad olid pärit Suure-Jaanist ja Kapp tihti toonitas, et «Suure-Jaanist tulevad ka suured mehed», vaid peamiselt ikka põhjusel, et ta nägi Mart Saares erakordselt andekat muusikameest ning ühtlasi teoreetikut. Näiteks, kui A. Kapp tahtis mõnda uut kooriteost kiita, ütles ta, et «see on ju midagi *à la* Mart Saar».

A. Kapp oli suur sõber professor Peeter Ramuli, Heino Elleri ja Adolf Vedroga. Minu venda Juhan Aavikut hindas A. Kapp kui dirigenti ja soovis, et Juhan tema helitöid juhataks. Nii kantigi oratoorium «Hiiob» esmakordselt ette sel kombel ning autor jäi väga rahule.

Artur Kapp oli terava keelega kriitik: uutes helitöodes pidi olema oskuslikult kasutatud kontrapunkti, neis pidi olema «tõmbetuult» ja «püssirohtu». Viimased terminid tähendasid värskust ja dramaatilisi tõuse. Nõr-

kade helindite kohta tähendas ta tavaliselt: «Pole kunst, vaid kunstsõnnik.»

A. Kapp rääkis muusikast mitte ainult muusikutega, vaid ka töölistega. Mäletan juhtu, kus vanameister oli ümbritsetud voorimeestest ja jutt käis Beethoveni muusikast! A. Kapp tunnistas hiljem, et klassikalise muusika väärtusi peab selgitama ka «lihtsamatele inimestele».

Artur Kapp oli otsekohene: ütles julgelt välja ja kaitstes oma tõekspidamisi. Ta polnud mammona ori, tasus alati ise oma ja koguni teiste arveid, vaatamata sellele, et ise tihti rahapuuduse üle kaebas.

ELSA AVESSON

Kui Artur Kapile mõtlen, siis meenuvad esmalt tema otsekoheesus ja julgus, mis saatsid teda läbi elu ja töid talle ka palju pahandusi. Kord okupatsiooniaja lõpul oli ta kõndinud Vismari tänaval ning näinud Saksa sõdurid kaevamas üles tänavasillutist. Professor jäänud peatuma ja vaadanud oma kepile toetudes meeste tööd. Üks ülemus küsinud: «Mis see vanapapi siin vaatab?», mispeale Artur Kapp vastanud: «Ma tean küll, mida see siin tähendab! Te hakkate varsti vaterlandi poole astuma, ja enne tahate meil kõik õhku lasta!»

Kunagi ammu oli soovinud konservatooriumi sisse saada üks neiuke, kellel polnudki eeldusi muusikaga tegelemiseks. Inimesed aga olid väga leebed ja lubanud tal ikka uuesti katsed teha. Asi oleks kestnud lõpmatu- seni, kui pärast järjekordset ebaõnnestumist poleks professor neiule, kes ootas koridoris komisjoni otsust, öel-

nud: «Kas te arvate, et konservatoorium on lehmalaud ja muusika on sigadele?» Alles siis oli tütarlaps võtnud oma paberid välja ja polnud enam tulnud.

Maestro suureks vooruseks, mida vanas konservatooriumis tänutundega meenutasid madalapalgalised teenistujad, oli erakordne heldus: ta oli neid kõiki alati pühade puhul kingitustega meeles pidanud.

Samuti pidas Artur Kapp tähtsaks asutuse käekäiku: ta pahandas väga, kui kunagi sõjakeerises ilmnes, et mõned töötajad olid üpris agarad isiklikku vara päästma ega hoolinud asutuse muredest.

Mäletan, et vanameistri eriti hea suhtumise osaliseks sai meie kadunud kolleeg Valentin Niilus, keda professor nimetas oma adjutantiks. Neil oli ühine kodutee, eks nad siis koos võtnud läbi kõik küsimused, ja Niilus oli vanahärra vastu iseäranis tähelepanelik ning teenistusvalmis.

Artur Kapi tütre Elisabeti kaudu olin palju aastaid seotud Kappide perekonna ja koduga. Õppisime koos esialgu vene eragümnaasiumis, paralleelselt aga konservatooriumis, kus Elisabet käis prof. Sigrid Antropovi klaveriklassis. Olin sageli Kappide või oli Lelja meie külaline. Professor oli tütre vastu eriti hell ning kannatas väga selle all, et tütar oma abikaasast mõjutatuna lahkus Eestimaalt.

Liigutavad olid päevad, mis järgnesid vanameistri pisut «tormilistele» päevadele. Siis oli ta haruldaselt tõsine, isegi harras ja väga auväärne. Ta kõneles meile oma suurest armastusest — «kolmest Suurest B-st»: Bachist, Beethovenist ja Brahmsist, kes olid temale muusika alal kõige kaalukamateks autoriteetideks ja eeskujudeks. Samuti tavatses ta rääkida oma lemmikinstrumentidest,

millel mängimine oli ka tema lemmikharrastuseks, — orelist, pillide kuningast.

Kui keegi püüdis professorile meenutada mõnd tema «üleannetust» või järske sõnu, mida ta ütles mõnel halval päeval, siis vastas ta: «Need on ju kaks inimest minu sees. Ega mina ole midagi pahasti tahtnud ega teinud! See oli see teine inimene!» Ja nii pidi pahaandus lõppemagi, sest midagi polnud kosta nii tõsise vastuväite peale...

Ühes asjas ei mõista ma Artur Kappi veel praegugi. Tuli juttu tema romansist «Metsateel». Kapp ei pidanud seda miskiks, lõi vaid käega ja ütles: «Oh, nooruse naljatus!» Kas ongi nii, et vanemas eas paljud heliloojad ei hinda oma noorpõlve loomingut? Ometi on sageli just need teosed vaimustanud kuulajaid pikkade aegade vältel!

Artur Kapp oli kahtlemata sügavalt omapärane inimene, kuid ka äärmiselt keeruka, vastanditerohke iseloomuga. Püsida tema kõrval igapäevase elu kõigis avaldusis tasakaalukana oli kahtlemata üliiraske ülesanne. Seepärast olen alati tundnud suurt lugupidamist ning imetlust tema abikaasa Gertrude Kapp-Ruckteschelli suhtes, kes sammus kaua aastaid kõiki raskusi trotsides vapralt mehe kõrval ning kelle ohvrimeelele ja hoolitsusele on palju tänu võlgu ka Artur Kapi lapsed. Peale koduse töö ja õpetamise oma erakoolis veetis Gertrude Kapp veel pikki öhtu- ning öötunde, kirjutas ümber maestro töid. Samuti on tema kirjutatud orkestrihäälled.

Elu lõpuni jääb mind vaevama, et nende kahe armsa inimese vanaduspäevil piirdusin vaid napi kirjjavahetusega ning pidasin paljuks võtta ette reis Suure-Jaa-

nisse, et osutada vähegi huvi ja austust vastutasuks heade aastate armastuse ja külalislahkuse eest.

GOSIAS GOLDMANN

Esmakordselt kohtusin Artur Kapiga 1909. aastal Tartus laulupäeval, kuhu maestro oli Astrahanist sõitnud, et võtta pidustustest osa sümfooniakontserdi peadirektorigina. Sel korral juhatas ta oma helitöödest avamängu «Don Carlos» ja Süiti eesti teemadel ning, nagu mäletan, veel Beethoveni 1. sümfooniat.

Kõigile meile, kes me mängisime tema taktikepi all, jäi sügav mulje tema haritusest ja juhatatavate teoste tundmisest. Eriti kehtis see klassikute — Mozarti, Beethoveni, Tšaikovski kohta.

Meie järgmine kohtumine leidis aset 1910. aastal Tallinnas, kus ta dirigeeris taas sümfooniaorkestrit. Kontserdi kavas oli Beethoveni 3. (heroiline) sümfoonia. Mäletan hästi, et Kapp juhatas seda peast ning näitas kõikidele pillirühmadele nende sisseastumised, selgitudes sealjuures, kuidas peab teost mängima ja tõlgitsema.

Pärast seda korda ei näinud ma A. Kappi enne 1920. või 1921. aastat, mil ta oli naasnud sünnimaale ning juhatas Tartus sümfooniakontserti, mille kavas olid Beethoveni «Leonore» ja 6. sümfoonia.

Õige tihti dirigeeris A. Kapp sümfoonia- ja nn. rahvakontserte, juhatahes peamiselt Mozarti, Beethoveni ja Haydni helitöid. Eriti õnnestusid tal aga Tšaikovski 5. ja 6. sümfoonia, avamäng «Francesca da Rimini» ning 3. süit.

Noil aastail kuulasime sageli tema fantaasiarikkaid oreliimprovisatsioone, mis tõendasid klassikalise muusika põhjalikku tundmist. Klassikute kõiki helitöid teadis ta peast.

Rahvas armastas A. Kappi otsekohesuse ja sõbralikkuse pärast.

ALVIINE JÜRGENS

Aastakümnete jooksul olen Artur Kapiga tihti kokku puutunud. Esimest korda nägin teda 1909. aastal Tartu üldlaulupeol, kuhu ta oli kutsutud üldjuhiks Astrahani-
nist. Kui minu õde 1910. aastal abiellus tema venna Hans Kapiga, muutus meie side Suure-Jaani Kappide koduga tihedaks. Kui Artur Kapp 1920. aastal Astrahani-
nist kodumaale tuli, et asuda «Estonia» teatri ooperi-
dirigendi kohale, peatus ta lühemat aega Suure-Jaanis venna perekonnas, poeg Eugen ja tütar Elisabet jäid aga sinna aastaks-poolteiseks, kuni isa leidis Tallinnas sobiva korteri. Sellest ajast peale sain Artur Kapiga kokku peaaegu igal suvel, lühemaks või pikemaks ajaks.

Laste, eriti Eugeni vastu oli ta väga nõudlik, sisendades neile lugupidamist eakamate inimeste vastu. Eriti soojalt rääkis ta oma vanematest.

Olen kuulnud kõneldavat Artur Kapi robustsusest ja hooplusest. Ütlused, nagu «Mina olen Kapp» jne., olid lausunud tavaliselt ülevas tujus ja naljatleval toonil, muidu aga oli maestro, võiks öelda, isegi «väikese jutuga». Meenub episood ühest suveõhtust Suure-Jaanis. Artur oli istunud sõpradega — tavaliselt olid need

lihtsad inimesed — kohalikus sööklas. Tulnud koju üsna hädas meeleolus, kutsus ta mind jalutama surnuaiale. Kui olime jõudnud Kappide perekonna matusepaigale, seletas ta, et ka tema tahab puhata siin, Suure-Jaani ilusal kalmistul, ja lisas: «Kui mina kord suren, on minu sammu kaks korda nii kõrge kui Joosepil» (tema isal). Kui ma järgmisel päeval temalt küsisin: «Noh, Artur, kuidas on siis sinu mälestussambaga?», vastas ta vaikselt ja alandlikult: «Mina olen väike mees isa kõrval!» Ja ongi saanud sümboolseks see väike kivi tema kalmul, isa samba kõrval.

ALFRED KARINDI

Kahekümnendate aastate alguses hakati suviti korraldama Tartu «Vanemuise» aias sümfooniaorkestri kontserte, mille alalise külastajana oli mul võimalus jälgida kõike, mis seal toimus. Ühel suveõhtul, oli see siis 1920., 1921. või koguni 1922. aastal — kes seda enam nii täpselt mäletab —, hämmastas mind varem nägemata originaalse isiku ilmumine kuulajate sekka. Laiaäärelise musta kaabu ja kaitsevärvi mantliga, mille õlgadel oli lai peleriin, äratas ta üldist tähelepanu. Pealegi kandis see majesteetliku hoiakuga mees prille, mille tagant välkusid aeg-ajalt ähvardavalt (nagu mulle näis) tema silmad. Möödus paar päeva, siis selgus, et see tähelepanuväärne isik oli Artur Kapp, kes oli tulnud Tartu oma helitöid juhatama. Ei mäleta kahjuks täpselt, milliseid tema teoseid tookord mängiti autori enda taktikepi all. Võimalik, et see oli Esimene sümfoonia või ka midagi muud, mida ta oli Astrahanist Eestisse asudes

kaasa toonud. Mäletan vaid, et Artur Kapp dirigendipuldis kui ka heliloojana jättis kustumatu mulje, mis veel praegugi püsib eredana, manades silme ette tema imposantse, orkestrit meisterlikult käsitseva, oma taht sugereeriva dirigendi kuju.

Järgnevatel aastatel oli mul korduvalt juhuseid teda näha kas laulupidudel, millest ma osa võtsin, või kontsertidel, kus ta aeg-ajalt oma helitöid juhatas. Isiklikult tutvusin Artur Kapiga aga alles 1933. aasta kevadel, kui sooritasin konservatooriumi lõpueksameid.

Mälestusväärseks kujunes kompositsiooni eksam. Minu maestro Heino Eller julgustas mind pöörduma eksami asjus isiklikult Artur Kapi poole, öeldes, et ta on hea inimene ja tuleb kindlasti vastu. Ja nii see oligi. Tulles Tallinna järjekordset eksamite seeriat sooritama, tahtsin ka kompositsiooni omaga toime tulla. Konservatooriumis selgus, et eksami vastuvõtja Artur Kapp puudub järjekordselt, ja soovitati minna tema juurde koju. Nii ma siis seadsingi ühel varakevadisel sombusel päeval sammud Toompeale Toomkooli tänavale, kus Artur Kapp tookord elas. Arglikult kõlistasin ukse taga, oodates põksuva südamega elu märkimisväärseimat kohtamist. Maestro ise avas mulle ukse ja kui ma olin end esitlenud ning oma soovi ette kandnud, lisades Heino Elleri soovituse, võttis mind erakordselt lahkesti vastu. Et minu külaskäik oli kogemata sattunud maestro lõunaajale, siis kostitati ka mind hernesupiga, mis paistis olevat professori lemmiktoit. Pärast lõunat läks siis eksamiks lahti: abikaasa Gertrud Kapp kutsuti klaveri juurde (klaveriõpetajana mängis ta ladusalt lehest), maestro Artur Kapp istus tema vasakule käele ja mina paremale lehte pöörama. Nii mängiti kõik minu

kaasas olnud helitööd läbi, kusjuures maestro aeg-ajalt laulis teemasid kaasa, ergutades abikaasat tempot pidama. See kõik kestis hilisõhtuni ja kogu selle aja jooksul ei avaldanud eksamineerija mingit väsimuse või tüdimuse tunnust. Lõpuks tutvustas ta mind oma poja Eugeniga, kes õppis tol ajal Tallinna Konservatooriumis isa kompositsiooniklassis ja oli äsja lõpetanud kammermuusika teose — Trio, mille samas ka ette kandis. Lahkusime hilisõhtul sõpradena. Mind võlus asjaolu, et selle kõige juures polnud tunda mingit ametlikkust ega bürokratismi — kogu protseduur toimus sõbralikus, üksteise mõistmise õhkkonnas, äärmiselt koduselt.

Hilisemate aastate kokkupuuted Artur Kapiga muutusid alates 1933. aastast sagedamaks, sest sellest aastast alates asusin Tallinna elama. Siin oli võimalik põhjalikumalt tutvuda tema loominguga, sest kõik valminud teosed kanti ka Tallinnas ette. Nii sai kolmekümnendate aastate keskel kuulda ka Artur Kapi ainulaadset oratooriumi «Hiib».

Kuulsin A. Kappi ka korduvalt improviseerimas oreil. Need improvisatsioonid olid nagu lõpetatud kindlavorimilised helitööd keeruka harmoonilise ja polüfoonilise faktuuriga.

Kokkupuuted Artur Kapiga muutusid eriti sagedaseks, kui mind 1940. aasta sügisel kutsuti Tallinna Konservatooriumi teooria õppejõuks. Nägin teda sageli konservatooriumi koridoris mõtlikult jalutamas, rüht ikka majesteetlik, käes või suus lahutamatu piip. Kunsti küsimustes ja ka eetikas alati printsiipiaalne, omas ta suurt autoriteeti õpilaste ja kolleegide silmis.

Neljakümnendate aastate lõpupoole, kui Artur Kapp

veetis vanaduspäevi sünnikohas Suure-Jaanis, kohtasin teda veel kord kooriga sealkandis kontserdimatkal olles. Lõhavere kutsekoolis sel puhul korraldatud koosviibimisel istusime kõrvuti ja ajasime sõbralikku juttu. Nagu ikka, oli ta seegi kord vaimukas ja reibas. Kui jõudsin tagasi kestvalt äraolekult, polnud Artur Kappi enam elavate kirjas. Mälestus temast kui erakordsest isiksusest, suurest heliloojast ja INIMESEST aga püsib.

PAUL KARP

Professor Artur Kappi nägin esmakordselt 1926. aastal Tallinna Konservatooriumi esimese korruse pikas kitsas koridoris, kus ta jalutas piipu vasaku käega suus hoides tundide vaheajal.

Esimesel korrusel Müürivahe tänava poolses osas vanas linnatornis asus kompositsiooniklass, kus prof. Artur Kapp andis kontrapunkti, vormi ja loomingu tunde. Ürgne kindlusetorn, imposantne professori kuju koos piibuga — need harmoneerisid, sobisid kokku. Sellisena oli kujunenud mingi traditsionaalsuse mõiste, arusaamine, harjumus, milleta ei osanudki kompositsiooni-klassi ette kujutada.

Professor Artur Kapp oli veendunud Bachi ja Beethoveni austaja ning suur kontrapunktimeister ja improvisaator. Sellistest arusaamadest lähtudes toimusid arutelud kontrapunkti, vormi ja loomingu analüüsimisel. Homofoonilised ülesande lahendused maestrot ei võlunud, nad pidid tingimata sisaldama mõõdukalt kontrapunkti sugemeid. Liialduste korral mainis ta:

«Kontrapunkti on, kuid rohkem võiks olla muusikat.» Kirjutada soovitas nii palju, et ka ahju tarbeks jätkuks.

Samasugune imposantne kuju oli professor Artur Kapp komponistina. Tema loomingust õhkub mehhist, raskepärase liikumisega jõulisust. Armastatuimaks vormiks oli variatsioon. Tema teoste, peamiselt orkestrisüitide ja sümfooniade viimased osad on kõik komponeeritud variatsioonivormis — teema variatsioonidega.

Hiljem dirigendina tegutsedes juhatasin ka Artur Kapi helitöid, mille tõttu tekkis tihti mõttevahetusi tema teoste interpreteerimise üle. Isegi liialt sageli jättis vanameister viimistlemise dirigendi hooleks. «Küll muusika ütleb!» oli tema harilik väljend.

Eriti meeldejäävakaks sündmuseks kujunes mulle maestro Esimese sümfoonia esmakordne dirigeerimine. Teos oli pühendatud Beethoveni üheksanda sümfoonia mälestuseks ja kandis nimetust «Sinfonia quasi una fantasia». Monument minu poolt Beethovenile — selline oli autori väljendus sissejuhatavas sõnavõtus sümfoonia esiettekande esimesel orkestriproovil. Tundsin seda teost juba varasemast ajast. Olin trombonistina teda kaasa mänginud esiettekandes Raimund Kulli juhatusel ja hiljem autori enda taktikepi all. Eriti Largo, teise jao tõlgitsemisel ilmnis kahe dirigendi erinev interpreteerimisjoon. Autor juhatas oma sümfoonia teist osa peaaegu poole aeglasemalt, kui esiettekandel oli tehtud, — hästi laialt ja aeglaselt. Ometi ei teinud Kapp Raimund Kullile varasema ettekande kohta märkusi, kuigi viibis ise orkestriproovidel.

Olles teadlik autori soovidest sümfoonia tõlgitsemise kohta, arendasin dramaturgiat vastavalt autori väljen-

duslaadile, eriti teises osas. Pärast ettekannet ütles vanameister: «See oli hea, kuid teist osa võid julgesti veelgi laiendada,» mida hiljem ka tegin.

Eks iseloomusta seegi professor Artur Kapi sisemaailma — «imposantne nii vormilt kui sisult», kuid tingimata ühes piibuga!

J A A N K Ä Ä R A M E E S

Arvatavasti oli see 1937. aasta märtsis-aprillis, kui mul oli esimene otsene kokkupuutumine professor Artur Kapiga. Olin 1936. aasta sügisel 15-aastase poisina just vastu võetud Tallinna Konservatooriumi trombooniklassi. Mul oli õnn saada professor Raimund Kulli õpilaseks. Olgugi et ta omas aukartust äratavat välimust, mis noorukis tekitas esialgu peale piiritu austuse veel midagi hirmutundetaolistki, võis peagi veenduda, et vaatamata kõigele oli ta «laadna» mees.

Sageli kohtasin koridoris kõndimas piipu popsivat prilidega esinduslikku vanahärrat. Haruharva peatas ta mõne möödamineja, kõnetas teda lühidalt, jätkates samas jalutuskäiku. Tavaliselt tegi ta seda vaikides, mõtteis ja nagu mulle tookord näis, oli tema ilme sünge. Kõnnak oli tal väarikas, peremehelik. Sain teada, et see mees on helilooja, professor Artur Kapp. See oli siis teine professor, keda ma nüüd tundsin. Teadsin ka juba, et ligipääsmatu välimus ei pruugi sugugi tähendada midagi halba. Minu tervitusele vastas ta alati, tähendab, märkas mind. Viimane asjaolu sundis ka mind kuidagi väarikamalt käituma. Õige varsti aga tuli mul jõuda arusaamisele, milline võim ühel professoril võib

olla. Sain tunda, et need mehed ei oma ainult uhket rühti, vaid ka tarka pead. Iga nende sõna võib otsustada sinu tulevase saatuse. Pidin kogema kurba tõe: mitte kõik professorid ei ole «laadnad» mehed, mõni neist on kuri. Loogiline järeldus: professorid on tavalised inimesed!

Konservatooriumis tegutses õpilastest koosnev sümfooniaorkester, mida juhatas tolleaegne direktor Juhan Aavik (jälle professor!). Trombooniklassis oli õpilasi vähe, mistõttu ka mind määrati juba I semestril orkestrisse. Kui kõige nõrgem pidin mängima teise trombooni partiid. Läksin oma esimesele orkestriharjutusele. Sel proovil oli kavas A. Kapi kantaat «Päikesele». Puldi taha istudes märkasin, et partii on kirjutatud mulle tundmatus võtmes. Naabrite seletuste kohaselt pidi see olema aldivõti (?!). Jeerum, sellega ei osanud ma midagi peale hakata! Isegi tuntud bassivõtmes oluaks mulle küllaltki kõvaks pähkliks, siin aga — mingi aldivõti! Kaasõpilased, vilunud trombonistid, püüdsid mulle kiiruga midagi seletada, koguni pliiatsiga kirjutada bassinoodid aldivõtme nootide peale. Seda jõuti teha vaid mõned taktid, dirigent alustas proovi. Viimane õpetus, mis mulle anti, kõlas umbes nii: sa ära karda, vaata meid. Kui me tõstame pillid mänguks, tõsta kah. Puhu koos meiega. Ei sest ole midagi, kui mõni noot valesti läheb, dirigent võib seda ka mitte märgata. Hiljem kirjuta partii bassivõtmesse ümber! Eks ma siis piilunudki vasakule ja paremale. Viimaks tõesti tõsteti pillid, luba puhumiseks oli käes. Andsin minagi oma «panuse». Peagi lõppesid pliiatsiga kirjutatud noodid, edasi tuli orienteeruda tundmatus maailmas. Kui seni vahest iga kolmas noot läks takke, siis nüüd võis see

juhtuda ainult hea õnne peale, pimesi. Dirigent, olles nähtavasti tegevuses teiste pillirühmadega, meie mängu ei katkestanud. Rahunesin ning küllap leidsin, et minagi olen suuteline nii mõndagi korda saatma. Seal aga avaneb äkki saaliuks, millest siseneb mulle juba tuttav lahutamatu piibuga professor. Aeglase, kindla samuga läheneb ta dirigendile. Haaratakse ja peatatakse otsustava žestiga dirigendi käsi. Vaikus. Kõik on hämmeldunud. Mind läbib mingi seletamatu soojalaine, mis paneb südame otse vasardama. Järsku tuli professor minu pärast? Samas järgnebki küsimus: «Kes mängib teist trombooni?» Tõusen... Võimatu oleks kirjeldada oma välimust, kuigi oleksin seda ise näinudki. Ei mäleta, mida ma kõike jõudsin sel hetkel tunda. Iga tahtes oli minu äsja ärganud uhke enesetunne jäljetult kadunud. Tunnen endal kogu orkestri pilke. Siin on heatahtlikku uudishimu, kahjurõõmu ja ka suur annus sõbralikku kaastunnet. Professor aga silmitseb mind kõigutamatu rahuga. Minu tundmaõppimiseks kulub tal ainult mõni hetk, siis algab monoloog, mis minu mälu järgi kõlas umbes nii: «Ah, sina siis oledki see, kes arvab end Artur Kapist targema olevat?» Siin on imestust ja etteheidet, millele järgneb alltekstiga paus. «Ja, aga pole viga. Sinust saab veel asja, oled päris sileda näoga poiss. Mitte ainult pillimees, vaid korralik kingsepp. Mul on tuttav meister, saadan sind tema juurde. Küll ta sinust mehe teeb. Mine, võta inspektori (prof. J. Vaks) käest oma paberid välja ja et ma sind siin enam ei näeks!»

Proov lõpetati. Võis kosta nii mõnigi kaasõpilaste humoorikas torge noore õnnetu trombonisti aadressil, kuid mina neid ei kuulnud. Kohutav häbi! Välja visa-

tud! Oleksin ma ainult taibanud, et professor mõtles hoopiski teisiti — noormeest oli vaja ometi õpetada. Õnneks leidis siiski vanem seltsimees, kes viis mind tagasi tasakaalu. «Ära noruta! Õpi partii selgeks, muidu võib asi tõesti hulluks minna. Vanale vahel meeldivad niisugused naljad. Ega ta muidu paha mees ole.» Jutt oli toredaks iseloomustuseks professorile ja lohutuseks mulle. Äsjane sündmus sundis aga mind sellesse suhtuma teatud eelarvamusega. Inspektori juurde ma ei läinud. Partii õppisin selgeks, kirjutanud ta enne bassivõtmesse. Otsustasin mitte sattuda professori silme alla. Kõik läks ladusalt, kuid siis... Ühel päeval tormasin talle koridoris otse sülle. Maestro tundis mu ära. «Ah, see oled sina! Kuidas läheb?» — «Hästi, härra professor...» suutsin kuidagi kogelda. «Tubli, õpi siis edasi!» Kogu koorem oli järsku õlult langenud. Olin mitte ainult tänulik professorile, vaid ka ülimalt õnnelik. Veel tänagi olen temale tänulik. Ta oli suur, tark ja julge inimene. Kõik meie vanema ja keskmise põlvkonna muusikud on talle otseselt või kaudselt tänu võlgu.

Muusika on üle kolmekümne aasta olnud mu sõbraks ja leivaisaks. Sageli meenuvad professori naljatoonis öeldud sõnad. Kas tal siiski ei olnud õigus?

ALBERT KÖHELIK

Omaval ajal puutusin ma tihti kokku professor Artur Kapiga siis, kui õppisin Tallinna Konservatooriumis, ja hiljem, kui töötasin sealsamas õppejõuna.

Esimest korda õppisin teda tundma puldi juures, kui ta

oli dirigent «Estonia» teatris. Kord hommikul pidi toimuma ooperi proov. Kõik orkestrandid istusid omal kohal ja seda tegi ka meie maestro, ent kui ta nägi, et II trompetist puudus (haiguse tõttu), siis keeldus kategooriliselt proovi tegemast ning nõudis, et toodagu teine mängija. Ta alustas alles siis, kui viimaks oli asemik leitud. Selle pausi peale läks üle tunni aja — nii täpne ja nõudlik oli ta töö juures.

Ühel kevadpäeval toimusid konservatooriumis eksamid. Komisjonis oli ka A. Kapp. Kui järg jõudis minu kätte, ütles professor, et laulgu ma meloodilist do-minoor-heliredelit, kuid alustagu mitte toonikast, vaid mi-bemollist ja lõpetagu alla lauldes toonikaga. Ta andis mulle klaveril «do» ja kui ma ülesandega hakkama sain, patsutas õlale ning pani hindeks «viie».

Kord esinesin ma oreli saatel Pühavaimu kirikus. Mängisin Bachi, Mozartit ja viimasena A. Kapi *Andante religioso*'t. Vaevalt jõudsin selle lõpetada, kui minu kõrval seisis juba autor, kes mind kaelustades tänas: «Aitäh sulle, et sinu metsasarv kõlas nagu tšello ja isegi sellest kaunimalt!»

Hiljem oli ta loonud kaunis krõbeda kvarteti metsasarvedele, pühendades selle minule. Esitasime selle «Estonia» kontserdisaalis ja autor ise käis meid tänamas «ilusa ettekande eest», nagu ta ütles.

Aasta enne tema surma kohtusin Suure-Jaanis maestroga, kes oli, hommikumantel seljas ja lahutamatu piip suus, jalutamas. Kõigepealt hakkas ta kiitma Suure-Jaani oreli, mis pidi olema parimaid Eestis. Minu veenmiseks kutsus ta mind kohe kirikusse, et ta võiks selle pilli omadusi natuke demonstreerida. Ta istus instrumendi taha ja asus oreli heliilu näitama. See

virtuoosne «natuke» kestis üle kahe tunni — joovastuses unustas ta ümbritseva maailma. Improviseerimine oleks kestnud lõpmatuseni, kui Kappi poleks haaranud piibunälg!

Ta oli alati tõsine, kuid mitte kunagi morn. Harva võis näha teda naeratavat. Tuttavate ringis oli ta ikka sõbralik, lahke ja abivalmis.

PEETER LAJA

Esimest korda nägin ja kuulsin Artur Kappi 1916. aasta suvel Tartus «Vanemuise» aias, kus ta külalisena juhatas suvekontserte. Tema töödest oli kavas avamäng «Don Carlos», süit eesti rahvaviisidest (mille tiitel-lehele oli kirjutatud: «Napisano dlja nadobnosti estonskoi narodnosti i bolše nitšego») ja kantaat «Päikesele» (koorile, solistile ja sümfooniaorkestrile). Tol ajal oli A. Kapp Astrahanis muusikakooli direktoriks ja ooperidirigendiks ning oli spetsiaalselt Tartu kutsutud. Need kontserdid kujunesid Tartu muusikaelu suursündmuseks. Rahvast oli «Vanemuise» aed murdu täis, suurem osa kuulas seistes. Valitses pidulik ja ülev meeleolu. Oli ka väike vahejuhtum: süidis eesti rahvaviisidest katkestas orkester ootamatult mängu (A. Kapi märguandel). Võeti mõni takt tagasi, kuid samas tekkis uuesti seisak ning vaikselt kostis A. Kapi märkus: «Ma kirjutasin ühele klarnetile.» Kolmandal korral läks ladusalt ja hoogsalt lõpuni. Publik vahejuhtumit pahaks ei pannud, küll aga tähendati, et A. Kapp on väga nõudlik. Võimalik, et klarnetipartiis polnud märgitud *à 1*, nagu partituuris tehakse.

A. Kapp kandis tol ajal täishabet, mis talle hästi sobis. Vahel oli A. Kapp isekas. 1925. aastal oli «Estonia» kontserdisaalis sümfooniakontserdi kavas A. Glazunovi sümfooniline poem «Karneval». Selles on vaheepisoodina kaunis pikk orelisoolo, mille lõpus enne repriisi astuvad orelil mängu ajal sisse keelpillirühmad. Teadsin, millal pidid alustama tšellod, neid mitte kuuldes tegin fermaadi ning jäin ootama. A. Kapp aga andis märku orelipartii veel kord mängida. Arvasin siis, et orel kõlas ehk vaikselt, ning lisasin mõned registrid igasse manuaali. Kuulatasin tähelepanelikult, kas nüüd hakkavad tšellod õigel ajal peale. Märkasin aga, et A. Kapp ei kavatsengi sisseastumist näidata ning kuulsin professor R. Boeckelt, kes tol korral kontsertmeistrina kaasa mängis, julgustavat vahele hüüdu: «Spielen Sie weiter!» Taipasin: A. Kapp oligi kavatsenud dirigeerida nii, et repriisist jätkaks orkester *tutti*'na. Nii toimus ka õhtusel kontserdil. Orelikõla oli nagu episoodiks üldises muusikalises pildis. Eelmisel aastal oli seda teost juhatanud Glazunov ise ning siis astusid keelpillid enne repriisi järk-järgult sisse. Orelipartii kui sooloosa ajal loomulikult ei löödud takti, näidati ainult sisseastumise hetk.

Juhatas A. Kapp ikka taktikepiga. Kui seda polnud, siis pidi ta midagi muud käes hoidma, kas või joonlauda. Nii dirigeeris ta näiteks Heliloojate Liidu arutluskoosolekul oma «Noortesümfooniast», mida mängisid kahel klaveril E. Avesson ja T. Sütiste. A. Kapi žestid olid kindlad, pisut ehk raskepärased — oli ta ju pikka kasvu, korpulentne, n.-ö. raskekaalu mees. Kord aga muutus ta kergekaalulisemaks. Nimelt oli A. Kapp sõprade-kolleegide S. Lindpere, N. Sternberg-Gorski,

Artur Kapi
sünnimaja
Suure-Jaanis.

Memoriaaltahvel
majal, kus
A. Kapp sündis
ja suri.

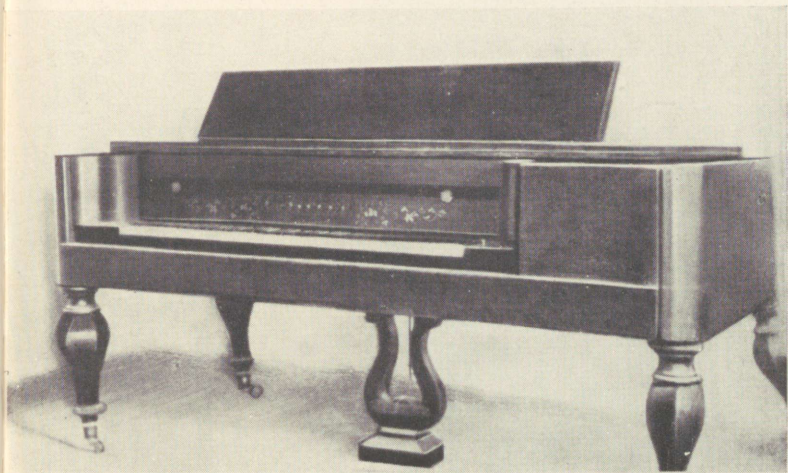
Isa Joosep Kapp.

Ema Minna Kapp (sünd. Martens).

18-aastane
Kapp
Peterburi
Konserva-
tooriumi
üliõpilasena.

Kappide
perekonna-
klaver.

Artur Kapp esimestel Astrahani-aastatel.

Maria Kapp, Artur Kapi esimene abikaasa,
helilooja Eugen Kapi ema.

Artur Kapp ja Astrahani Muusikakooli
õpetaja Kljusner

Artur Kapp
ja viiuliõpetaja
A. Natterer oreli-
kontserdil 1919. a.
maikuus.

Лютеранская церковь

В Воскресенье, 6 Апреля 1919 г.

3-й Органный КОНЦЕРТ

своб. худ. А. И. КАПП

при участ. Хоржевской, певцов: Корженьяц, Налбандян, Шульман, скрипача Наттерер, вокального сольного квартета: Шульман, Гершафт, Корженьяц и Фролов и струнного квартета: Наттерер, Аншаев, Цейхештейн и Бирюков.

Программа.

1. Мендельсон. Прелюдия e-moll (орган)—
исп. Капп.
2. Страделла. Церковная ария — исп.
Налбандян.
3. Капп. „Последняя исповедь“—
исп. Наттерер.
4. Гендель. Largo для пения, скрипки и органа —
исп. Хоржевская, Наттерер и Капп.
5. Мендельсон. Две органнныя прелюдии для
струнного квартета.
6. Фар. „Ständlich“ (молитва) дуэт для тенора
и баритона—исп. Шульман и
Корженьяц.
7. Бах. а) Хорал „Из глубины души взываю“
б) Хорал „О, лжк полон ран и крови“—
исп. вокальный квартет.
8. Бейберг. Восточная духовная песня, для
пения и скрипки—исп. Налбандян
и Наттерер.
9. Бах. Прелюд - исп. Наттерер.
10. Бах-Гуно. „Ave Maria“—исп. Хоржевская
и Наттерер.
11. Бах. Концерт для органа A-moll (1 ч.)

Начало ровно в 6 ч. веч.
по старому времени.

Апплудисменты не допускаются.

Все сольные №№ в сопровождении органа.

Astrahani
luteri kirikus
antud kontserdi
kava.

A. Kapp ja S. Lindpere Tartus 1916. a.

Wanemuine.

Teisipäeval, 17. aug. 1920.

Kontsert

Arthur Rappu heli-
töödest autori juhatusel.

I

1. Oov. "Don Carlos" (1899).
2. Prelüüd cellole orkestriga (1918).
(Hra Berkowitz).
3. Linfooniline prelüüd (1918). (Haud.)
Kõja lained ujuvad väsimata igavikku.
Kõhisevad ligineva surma tüüvad. Meie
elu ühes mure ja rõõmu silmapilkudega
läheb mööda kui kerge uni ja kaob
tagasitulemata tundmata kaugusse.

4. Liiit besti rahwawisidest 4 jawa (1906).

I jagu: Andante - Moderato - Allegro
ma non troppo - Più lento -
Tempo I me.

II jagu: Allegro vivace.

III jagu: Thema variatsivonidega.

I war.: Listesso tempo.

II war.: Allegretto scherzando.

III war.: Valse.

IV war.: Serenata.

V war.: Polonaise.

IV jagu: Finale. Moderato sostenuto -
Più lento - Più mosso - Più
lento - Allegro.

Artur Kapp 1921. a.

Tallinna Konservatooriumi I lend (1924. a.): istuvad —
(paremalt) A. Kapp, A. Lemba, J. Tamm, A. Segal, B. Lukk;
seisavad — P. Laja, J. Jürme, V. Riives, A. Kõhelik jt.

Heilooja Artur Kapp:
„Paisa jälle lafke pälke,
kul on väeva vlluga.
Küllap säeme pilvekälke
oma hädlelluga.“

Gori karikatuur
1928. a. laulupeo albumist.

A. Kapi populaarsust tõendab
1924. aastast pärit ajalehekari-
katuur «Eesti muusika viisik».
Vasakult: A. Kapp, G. Reeder,
J. Simm, K. Tärnpu, A. Kase-
mets.

«Hiiobi» proov Helsingis 1931. aasta suvel.

Artur Kapp
30-ndatel
aastatel.

Su vitamas Anna vallas. Artur ja Gertrud Kapp.

A. Kapp «Estonia» orkestrantide keskel 30-ndate aastate lõpul.

Artur Kapi 60 a. juubeli tähistamisel «Estonia» kontserdisaalis.

A. Kapp ja A. Vedro
õpilastega jalutuskäigul
1940. a.

Kolm professorit —
G. Ernesaks, A. Kapp
ja J. Vaks — Suure-
Jaanis.

Artur Kapp
ja Villem Reiman.

A. Kapp õpilaste
A. Uritamme
(vasakul)
ja G. Heueriga.

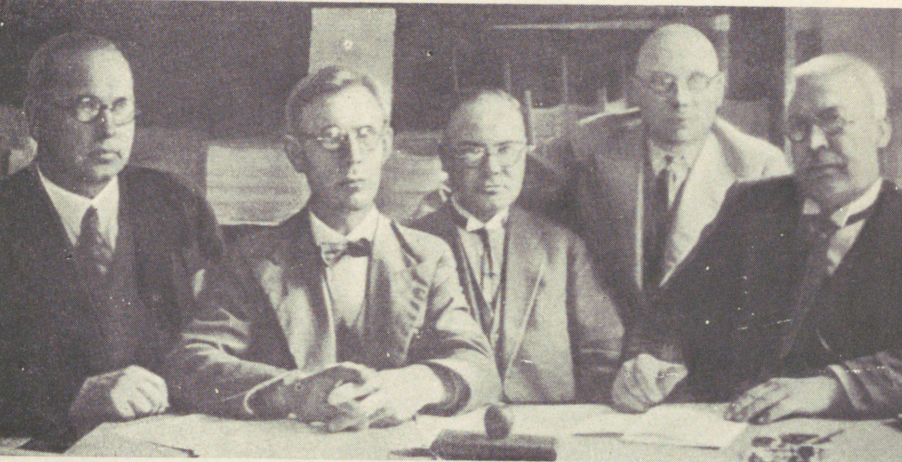

Maestro iseloomulik poos.

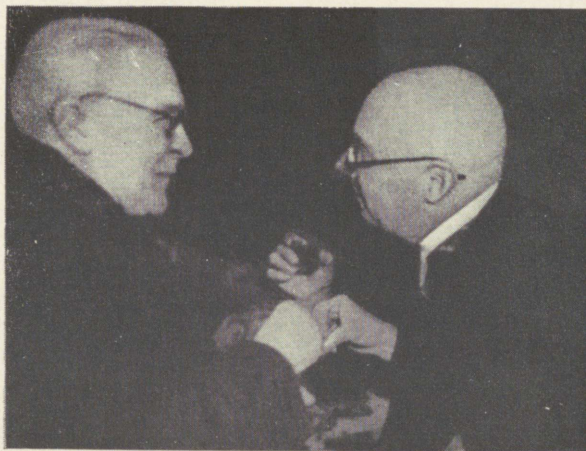
Eesti vanameistrite kvartett: A. Kapp, M. Saar, H. Eller, M. Lüdig.

A. Kapp, A. Vedro,
C. Kreek ja
K. Leinus Teatri- ja
Muusikamuuseumis.

Kaks Suure-Jaani
«vägevat»: Artur
Kapp ja Mart Saar.

Vanameister vestleb
oma 70. sünnipäeval
Jenny Siimoniga.

Artur Kapp
ja Mihkel Lüdig.

Improviserimas.

Artur Kapp
50-ndail
aastail.

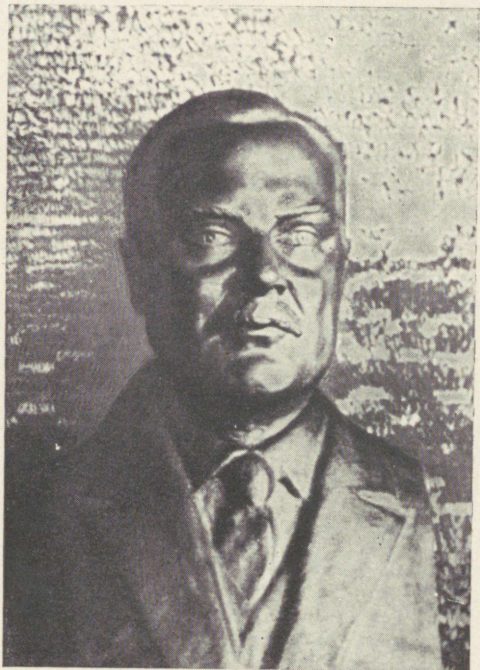
Artur Kapp
50-ndail
aastail.

Kolm põlvkonda:
Artur, Eugen
ja Vambo Kapp.

Heliloojad
Artur,
Eugen
ja Villem Kapp.

M. Lüdigi jt. seltskonnas Nõmmel. Varsti pidi ta minema juhatama ooperit «Faust» «Estonias», lubas aga pärast etendust tagasi tulla. Jäädigi edasi istuma ning teda ootama. A. Kapp tuligi, kuid veerand tundi varem, kui teati arvata, — ta oli võtnud tempod tavalisest kiiremad! Muuseas, «Fausti» täienduseks lõi A. Kapi poeg Eugen teatri tellimusel «Valpurgi öö» muusika, tabades väga hästi Gounod' stiili, nii et asjast mitteteadlikule kuulajale jäi mulje, et ka «Valpurgi öö» on Gounod' komponeeritud — ja hästi komponeeritud. Kavalehele seda «lisandit» ei märgitud.

Ükskord harjutasin «Estonia» kontserdisaalis R. Tobiase oreliteoseid. A. Kapp kuulis kõrvalruumist ning tuli ja ütles, et Fuuga on talle tuttav, kuid teist pala kuuleb esmakordselt ega tea, kelle töö see on. Ent kõlavat väga huvitavana, omapäraselt meeleolukana. Vastasin, et ka teine minu mängitud pala on Tobiase oma, mispeale A. Kapp lausus: «Tobias mind ei sallinud, kuid mina austasin ja austan teda väga.» Samuti tundis ta aukartust K. Törnpu kui dirigendi ja teoretiku vastu (ka K. Törnpu uskus dirigeerimiskepi «imejõusse»). Aga oli eesti heliloojaid, keda A. Kapp hindas vähe, nagu Peeter Süda ja Artur Lemba. Esimese loomingu kohta ütles ta, et selle on kirjutuslaua taga puht mõistusega kirjutanud kabinetikomponist. A. Lembat ei suvatse nud A. Kapp nime järgi nimetadagi, lausus ainult erilise nüansiga «A. L.». Ta pidas väga lugu klassikuist, eriti J. S. Bachist, keda tundides tsiteeris. Kaasaja uuemate heliloojate tõekspidamiste ja suundade vastu ei paistnud ta erilist huvi ilmutavat. Mäletan, kord hakkas ta minu orelikontserdil vabatahtlikult lehepöörajaks. Mängisin siis M. Regeri Toccatat ja Fuugat.

Fuuga kulminatsioonis sattus A. Kapp hoogu ja laulis kaunis valjusti teemat kaasa. Seega lisandus *tutti*'le (täisorelile) veel üks register — «elav *vox humana*». Pärast ütles ta: «See fuuga on kirjutatud rohkem harmooniliselt kui kontrapunktiliselt.» Reger aga on suur polüfonist: tuletame meelde tema meisterlikkust — Bachi kahehäälsetele inventsioonidele kolmanda hääle lisamist. Muidugi, harmooniate vaheldus on tal tihe ning omapärane, näiteks modulatsioonides naapoli seksti kasutamine jms. Akordide pideva pingelisuse tõttu väsitab tema harmoonia mõnikord. Harmoonia ja polüfoonia on ju tihedas seoses teineteisega. R. Tobias õpetas enne kontrapunkti ning alles hiljem harmooniat, ka muusikateooria ajalugu on selles järjekorras kujunenud.

Õppisin A. Kapi juures aastail 1921—1926 spetsiaal-teooriat (harmoonia, kontrapunkt ja fuuga). Ka juhendas ta improvisatsiooni tunde, millisel alal tuli tol ajal lõpetamisel sooritada komisjoni ees eksam. Tundides A. Kapp ise ei improviseerinud. Teadsin, et ta oli suurepärase improvisaator, seepärast läksin teda kuulama, kui ta asendas M. Lüdigit viimase Ameerikas oleku ajal. A. Kapp juhtus musitseerimismeeleolus olema. Kui ta oli juba 5—6 minutit prelüdeerinud, tuli kirikuteener teatega, et praost (A. Kapi vend) käskinud laulu alustada. A. Kapp saatis vastuteate, et ta mängivat veel 10 minutit, ning jätkaski veel hulga aega. Ehkki A. Kapp on komponerinud ka koraali-eelmänge ning pidas oma tähtsaimaks teoseks oratooriumi «Hiib», milles autori ütluse järgi kajastuvat tema elu rohkeid kannatusi, ei pidanud ta praktilisest kiriku-muusikast eriti lugu, vaid suhtus sellesse koguni üle-

olevalt. Ta halvustas Punscheli väljaantud koraalide raamatut (neid mängis ta oma harmonisatsiooniga) ja ei pidanud enda vääriliseks heita pilk E. Võrgu «Uuele muusikalisele agendale», ehkki autor igatses väga kuulda A. Kapi arvamust. A. Kapp viskas «Agenda» esileheküljele vaid põgusa pilgu ning teost Võrgule tagasi ulatades lausus: «Millal te mulle oma esimest sümfooniat näitate?» Kahjuks see jäigi maestrol nägemata — E. Võrk oli kahtlemata andekas helilooja, kuid hakkas hiljem tegelema hoopis praktilisemate aladega: akustika küsimustega, orelite ja klaverite parandamise ja häälestamisega, ka uute klaverite ehitamisega, olles viimati vabriku «Estonia» peainseneriks.

Õpetajana oli A. Kapp heatahtlik ning innustas töökaid. Loenguid ta ei pidanud ja palju ka ei seletanud, andes näpunäiteid peamiselt tööde parandamisel. Polnud range reeglite suhtes, vaid lubas vabadusi. Kord leidis tunnis aset dialoog: «Aga see on ju keelatud.» — «Kes keelab?» — «Rimski-Korsakov.» — «Aga mina luban!» Heameelega nägi A. Kapp polüfoonilisi elemente juba harmoonia õpetamise ajal. Talle meeldisid paljutertsilised akordid, eriti noon («tšudnaja nona!») sobival kohal. Oma töödes paistis ta armastavat helilaadi madaldatud II astet.

Kord olime koos: Benno Hansen, Artur Kapp ja mina. Hansen oli laulnud solistina oratooriumis «Hiib». Kapp kiitis väga tema esinemist, kuid tahtis vastu kuulda arvamust oma muusika kohta. Hansen ütleski, et üldmulje olnud võimas, ent siiski kõlanud «Hiibi» muusika «professorlikult». A. Kapp ei solvunud, kuid jäi justkui mõttesse. 1940. aastal ta loobuski professori ametist — muidugi mitte B. Hanseni märkuse pärast.

Algas nõukogudeaegne eriti viljakas loominguine periood Suure-Jaanis. Väandra professor M. Lüdigi aga kaebas sellal, et temal hakkavat A. Kapiga kokku saades vahel ebamugav, sest esimeseks küsimuseks on tavaliselt ikka: «Mida sa kirjutasid?» M. Lüdigi komponeeris suhteliselt harva, eelistades improviseerimist klaveril ja oreil.

KARL LEICHTER

Isiksusest, keda iseloomustasid vaimne üleolek, enesekindlus ja eeldused olla suur...

Arvatavasti oli see 1938. aastal, kui kord tekkis mul konservatooriumis A. Kapi ja J. Vaksaga mõttevahetus Eduard Oja ja Eduard Tubina loomingu ja andekuse üle. Nemad mõlemad pidasid Ojat Tubinast andekamaks. Väitlemise tõendeiks toodi Oja hõõguva tundeliseusega soololaul «Põhjamaa lapsed» ja Tubina «Kaks prelüüdi» klaverile. Väitsin, et Oja laul haarab tõe-poolest kohe esmakordsel kuulamisel, kui seda aga veel ja veel kord kuulata, siis mõju väheneb; Tubina prelüüdidega on aga teisiti: mida enam neid mängid, seda enam nad haaravad. Vaidlust ei järgnenud.

Viis aastat hiljem tuli esiettekandele Tubina kolmas sümfoonia. A. Kapp armastas käia uute teoste proovidel ja kuulas selle sümfoonia kõiki proove. Pärast ettekannet «Estonias» väljus ta saalist uhkel rahulikult sammul ja lausus ülevas toonis lakooniliselt: «Tubin on geenius... Tubin on parem kui Brahms!»

*
Kunagi sõjapäevil vestlesime varasel hommikul konservatooriumis õppejõudude toas. Jutt kaldus muusika ja sõja sündmustele. Imetlesin Kapi teadmisi, teravat mõistust ja objektiivset suhtumist kõige mitmekesisesse probleemidesse. Kui kõnelus läks heliloojate tegevusele, nende endatäiendamise võimalustele ja teiste maade muusikaeluga tutvumisele, siis sõnas ta nagu tagasihoidliku enesepihtimusena: «Eks mina oleksin võinud ka välismaal käia...»

*
Sõjapäevil tuli Kapil konservatooriumi kantseleis täita mingi küsimusleht, millel seisis märkus: «Vastata sõnades, kriipsu mitte tõmmata.» Andsin talle oma täitesulepea. Kapp täitis rahulikult küsimuslehe ja väljus. Vastusega täidetud küsimuslehel võis lugeda ainult rasvases kirjas vastuseid — **kriips, kriips...** ja allkirja «**A. Kapp**». Minu suleots oli aga laiali — üks haru oli murdunud.

KAAREL MADAR

Tavaliselt rääkis vanameister vähe. Tema väljendused aga, ehkki napisõnalised, olid tabavad. Nii näiteks avaldas ta oma suhtumist paberlikusse asjaajamisesse ainsa sõnaga «bürokratism» või keerukasse arvepidamisse — «idiotism». Sirgjoonelisuse ja julge väljaastumise tõttu tekkisid tal Saksa okupatsiooni ajal kohe konfliktid fašistidega. Nii väljendas ta juba 1942. aastal veendu-

must, et sakslased ei võida sõda. Kui ükskord kutsuti ta koos teiste heliloojatega «gebietskommisjar» Litzmanni juurde, kes pidas neile «õpetliku» kõne, et ka eesti heliloojad peavad olema «tugevaks bastioniks kultuuri alal bolševismi vastu», reageeris A. Kapp kohe ütlemisega, et bolševikud oma kultuuris pooldavad väga kunsti arengut ja et nõukogude helilooja D. Šostakovitš on tuntud üle terve maailma ning on kaasaja silmapaistvamaid heliloojaid.

Loomingu kõrgperioodil valdas muusika vanameistrilt niivõrd, et unustanud enda ja ümbruse, ilmus ta kord konservatooriumi tööle hommikumantlis! Oleks siiski väär arvata, nagu irdunuks A. Kapp reaalsest maailmast ja elanuks ainult muusikale — tal olid ses suhtes kindlad tõekspidamised ja peen vaist inimeste tundmises. Viibides kord kantseleis tähendas ta, et kahtlustab kedagi töötajat, kes tegeles ametialaselt kassaga, ebaaususes. Varsti osutusid tema kahtlustused õigeks: kõnealune langes kohtu alla kooli raha seadusvastase omastamise eest.

«Ega mina tahtnud halba,» tavatses vanameister lausuda pärast seda, kui oli ägedas vaidluses tarvitanud teravamad tooni.

Maestro armastas väga loodust. Õppetöö vaheaegadel viibis ta alati maal, enamasti Paide lähedal Anna vallas talus, mille lähedal kasvas suur kuusik. Artur Kappi seal külastades leidsin ta enamasti ikka metsast kas kännul istumas või rohul lebamas, noodivihik kõrval — komponeerides ei vajanud ta kunagi klaverit. «Heliloojal peab klaver peas olema,» ütles ta.

Need puhkehetked metsa rüpes andsid vanameistrile rohket inspiratsiooni.

Ilusamaid mälestusi on mul seotud pingsa õpinguga eesti helimeistrite August Topmani, Peeter Ramuli, Adolf Vedro, Juhan Aaviku, Artur Kapi vilunud juhendusel.

Eredalt kerkib vaimusilma ette Artur Kapi isiksus. «Eesti Rimski-Korsakov» vähemalt juba kujult: kõrgekasvuline, laia žestiga, labasust üleoleva irooniaga tõrjuv, laitmatute seltskonnakommetega, prantsuse kultuurist lugupidav «bojaar»... Printsipiaalne klassika pooldaja, ometi sugugi mitte sõge konservatiiv, Johann Sebastian Bachi kummardaja, rahvamuusikat hindav, siiras, targutusteta loov taidur, keda juhtisid vääramatu sihikindlus ja eksimatu vaist väljendusvahendite valikus. Monumentaalne, ilma poosita kuju.

Lähtumine kodumaa muusikalistest pärimustest, tuginemine Lääne ja Ida suurmeistrite põhimõtetele ja võtetele, vabalt loov vaim vajutasid ta eestipäraselt nappidele, kuid suurejoonelistele teostele ehtsuse ning usutavuse pitseri.

Suur hulk Kapi loodud väiksemaid teoseid on vaatamata viimistletud kujule pigem visandid, ettevalmistuseks suurematele teostele — sümfooniatele, oratooriumile «Hiiob».

«Hiiob» asendas Kapi loomingus ooperit, mis kirjutamata jäi, kuigi «Estonia» ooperidirigendina tegutses A. Kapp andumusega ja juhatatud teostest hindas kõrge dramatismi pärast eriti «Rigolettot» ja «Toscat».

«Hiiob» tõstis A. Kapi muusika rahvusvahelisele tasemele. Meister jutustas sõpradele, et see töö sündinud raskete sisevõitluste tulemusena, nägemuslikes hoogu-

des. Liigutav oli jälgida teose kooride studeerimist Tallinna Meestelaulu Seltsi entusiastide poolt maestro andunud juhatusel.

Artur Kapp lõi muusikat, hüljates odavat efekti, puhast südamest, eeskujuliku vastutustundega, mida paraku ei saa ütelda üsna tuntud komponistide kohta, kes varustavad «muusikaturgu» kah-sümfooniatega ja muude sarnaste «väärteostega».

Ta suhtus «ismidesse» sallivalt, kui nende taga seisis tõeline anne, umbes niiviisi: «Las müraavad, küllap aru pähe võtavad.»

Konservatooriumi õppejõudu professor Kappi (kes ikkagi eelistas «maestro» nimetust) hoidis maailma muusikauudistega kursis sõber, varalahkunud klaveri- ja muusikaajaloo professor Peeter Ramul, «Peters-Bibliothek'i» korrespondent, esimese suure eestikeelse muusikaajaloo ja inglise- ning saksakeelses tõlkes ilmunud Breithaupti-pianismi metoodika õpiku autor. Artur Kapp jälgis teraselt peene asjatundja (tema väljend: «znatok») Heino Elleri püüdlusi novaatorluse radadel, ta käis uut muusikat kuulamas, tutvus raadiokuulajana kaasaegse muusikaga. Nii rikastas temagi oma arsenalit uute väljendusvahenditega, püüdes ometi klassika alustel.

Oma õpilastele Artur Kapp ei jutlustanud Bachist, Beethovenist (huvitav on märkida, et Mozart, Haydn kuidagi kõrvale jäid) — ta viis nad klassikute juurde. Ühes tunnis tutvuti Bachi oreliel mänguga «Su poole». Maestro mängis ülapartiid, keegi õpilane bassi. «Skrjabin,» tähendas keegi ühel kohal. Kapp noogutab. «Kaheksateistkümnendal sajandil juba!» mõtlesid teised. Pärast ettekannet tekkinud harda vaikuse kat-

kesta nooruk... komplimendiga suure *Thomas-Kantori* geeniusele. Maestro kortsutas sõnagi lausumata kulmu, aga ta salvavat-nördinud pilku pole vaene rahu-rikkuja eluajal unustanud. See juhtum meenus ühel loomingulisel esmaspäeval, meie vanameistrite uudisteoste «kraasimisel».

Artur Kapi endised õpilased võisid alati usaldavalt pöörduda eaka maestro poole hea nõu saamiseks. «Vanahärra» jälgis nende edasist arengut siira huviga. Ta ei kartnud meid kui tulevasi rivaale. Kadeduseta nentis ta näiteks Tartu talendi Eduard Oja täheilmumist eesti helikunsti vaatepiirile, soojalt tervitas Heino Elleri asumist Tallinna Konservatooriumi õppejõu kohale.

Artur Kapi Bachi-kultus leidis rohkesti jüngreid, Bachi kool kandis head vilja. Johann Sebastian hoidis Evald Aava päriselt sattumast italianismi sõiduvette, mille jäljeksi leidub «Vikerlastes». (Seevastu — milline pärl on sama ooperi bachilik-händellik sissejuhatus!) Kapi mitme noorema modernistist õpilase looming on püsinud põhiliselt ikkagi maestro pandud klassikalistel kandetaladel.

Artur Kapp pedagoogina ei surunud oma maitset õpilastele peale — isegi mitte poeg Eugenile. Ta piirdus targa juhataja, suunaja osaga, siin-seal kergelt retušeerides või alla kriipsutades, pisut kärpides või pikendust soovitades (muidugi oli õpetaja nõuanne õpilastele enamasti käsuks). Küll aga tõrjus ta andevaeseid pärast katseaega tagasi, kuigi see tõi endaga kaasa pahandusi (honorarikaotus, võimaliku vaenlase soetamine).

Kellegi ajalehis reklaamitud noore saksa organisti kahvatule esinemisele riskantse improvisatsiooniga Artur

Kapilt palutud sisukal teemal vastas maestro kontserdi lõpul «sõnavõtuga» — veel nõrgema postluudiumiga kättemaksuks tema ilusa teema surnukspiinamise eest. Vanameistri «üleannetused» on andnud rohkesti kõneainet. Anekdootide hulgas on palju väljamõeldisi. Need johtusid näiliselt väga rahuliku, väärrika hoiakuga, «professorivälimusega» kunstniku summutatud temperamendi impulsiivseist reageeringuist püha helikunsti solvamisele profaanide poolt.

JENNY SIIMON

Inimene, tugev nagu tamm

Minu esmane tutvus professor Artur Kapiga sündis eksamilaua ääres. See oli jaanuaris 1931. a. Tallinna Konservatooriumi koridoris ootasid ühe ukse taga tulevased muusikaüliõpilased oma järjekorda, mina nende hulgas. Hingelt olin valmis ja otsustanud astuda konservatooriumi, kuid sealpool ust asus professor Artur Kapp, kelle meelikütkestavaid koori- ja soololaule olin juba koolipõlves tihti laulnud nii mitmeski kooris. Eriti haaras mind see, kui VIII üldlaulupeol 1923. a. Tallinnas «Palumise» lõppedes jooksid paljud kooride esindajad suurte lillekimpudega tervitama, õnnitlema autorit. Rahvaski tõusis spontaanselt püsti ja nõudis koos mitme tuhande lauljaga selle pala kordamist. Professor A. Kapi võimsa ja suursuguse kuju ning rahva suure austuse esmakordsest nägemisest sündis minulgi tema vastu eriline lugupidamine. Niisiis, sealpool ust oli professor Artur Kapp... Kõik

rääkisid temast kui väga nõudlikust professorist. Nii-sugune oli tollalgi õpilaste mõtteviis: kui õpetaja oli nõudlik, siis teda kardeti. See polnud just hirm, vaid rohkem muusikamaailma pürgija enesetunnetus: ma ei ole veel midagi erilist korda saatnud, kas t e m a, nõudlik ja range, tuntud ja austatud, saab minust aru? Sääraste mõtetega astusin minagi professori ette.

Ent kõhedus haihtus kiiresti. Artur Kapp küsitles rahulikult ning julgustavaltki. Küsimusi tal jätkus, paistis, et nende abil ta otsekui püüdis inimest endale lahti mõtestada. Seejärel pidin laulma solfedžoharjutuse. Professor istus klaveri taha ja mängis mõned akordid . . . Ehmusin. Tema saade oli tol korral minu kõrvale täiesti võõras, harjumatute kooskõladega. Mulle tundus, et laulan valesti, ja katkestasin. Katkestas temagi, võttis piibu suust, vaatas oma armsa ja lahke pilguga minu poole üles ning ütles: «Kontraalt. Ma siin veidike improviseerisin. Laula, laula julgesti edasi.» Niiviisi, sõbralikult, algaski meie tutvus. Hiljem sooritasin peaaegu kõik teoreetiliste ainete eksamid tema juures. Need olid alati väga huvitavad. Kui oli tarvis näiteks sonaati analüüsida, kuulas maestro seletust üsna suure huviga, kuni äkki tõusis toolilt — küllap tüdines õpilase veel algelisest mõttekäigust — ning hakkas ise põnevalt jutustama oma heliloomingust ja üsna tihti J. S. Bachist, kelle muusikat ta üle kõige austas, soovitates minulegi seda uurida, õppida ja laulda.

Minu suurim tänu ja sügav lugupidamine kuulub talle selle eest, et ta õhutas mind sooritama kolmeaastase klaverikursuse eksamid ühe aastaga. Seetõttu suutsin konservatooriumi lõpetada kahe ja poole aastaga.

Artur Kapile meeldis väga akompaneerida orelil ja kla-

veril, nii kodustel musitseerimistel kui ka heategevatel kontsertidel. Viimased toimusid peamiselt suvel, õppetöö vaheajal, tavaliselt ikka Artur Kapi puhkuse veetmise paigas, nagu Toilas (1934—1935), Annas (1936) või Suure-Jaanis (1945). Mäletan esinemist Toilas, kus laulsin tema «Metsateel» («poisikesepõlve soperdis» — tavatses ta ise seda laulu nimetada). Vahemängu ajal sattus ta aga improviseerimishoogu ning jättis mängimata mulle tuttava ülemineku. Ise olevat küll mulle sõrmega märku andnud, et mida ma ootan, jätkaku!, kuid ma ei märganud seda, seisin ju seljaga saatja poole. Olukorra päästis kohe tema abikaasa, kes oli lehekeerajaks: ta juhtis professori tähelepanu vajalikule noodile ning edasi läks jälle ilma viperusteta. Artur Kapile endale tegi see juhtum, mida ta sageli meenutas, palju nalja.

Meie kohtumistel rääkis ta tihti, et kirjutaks laulu, mille pühendaks minule, ainult otsigu ma ise sobiv tekst. Kunagi lugesin Lydia Koidula luuletusi ja mulle sai tol korral väga lähedaseks tema «Puhtad pihud». Saatsin selle professorile. Mõne aja pärast, 12. veebruaril 1948, sündiski Artur Kapi heroiline laul «Puhtad pihud». Paar nädalat hiljem toimus autori kodus ka esiettekanne. See oli liigutav sündmus.

Meenuvad ka teistsugused juhtumid. Artur Kapi laul «Sa oled mu südame suvi» leidis kuulajate poolt alati südamliku vastuvõtu, aplausid ei tahtnud lõppeda ning pala tuli sageli korrata. Nii oli ka ükskord Toilas. Koduteel küsis ta minult äkki: «Kelle laul see oli, mida täna kordasite?» See oli nii ootamatu, et ma ei osanud midagi vastata. Kui ütlesin: «See on ju teie ilusa i m laul,» oli ta väga imestunud. «Tõesti on meelest

läinud,» tähendas ta. «Küllap see on kunagi nooruses komponeeritud.» Võimalik, et selle käsikiri oli pikki aastaid mööda Eestimaad lauljalt lauljani rännanud, kuni viimaks ka minuni jõudis. Nii leidis helilooja üles omaenda laulu.

Toilas viibides armastas ta ette võtta pikki jalutuskäike küll pargis, küll mererannas. Talle meeldis kaluritega vestelda, nende tööst ja kalapüügist juttu kuulata. Teda austati ja armastati, ta oli nende lihtsate inimeste juures alati teretunud.

Artur Kapi sünnipaigas Suure-Jaanis käisin mitmeid kordi. Tema kodu oli lihtne ja hubane. Mäletan hetke, mil tulime koos — professor abikaasaga, Villem Kapp isaga, keegi minu õpilane Viljandist ja nende ridade kirjutaja — Suure-Jaani kirikus toimunud kontserdilt. Astusime maestro töötuppa, kus akna ees asus massiivne kirjutuslaud. Professori abikaasa sõnas vaikselt: «Kui Artur maailmavalgust nägi, oli selle laua kohal seisnud tema häll...» Hetkeks jäi toas hiirvaikseks, siis nagu iseenesest alustasin tema laulu «Metsateel». Meid oli vallanud sügav hardumus. Kõigil olid silmad pisarais.

Me teame, et Artur Kapp käis sageli mängimas orelit Suure-Jaani kirikus, kuhu tuli kuulajaid ligidalt ja kaugelt, enamasti ikka maarahvast. Mõnele niisugusele kontserdile palus ta ka mind laulma. Kord, kui olin juba tema «Vaimuliku aaria» lõpetanud, jätkas ta oreil veel ligikaudu kolmveerand tundi. Ta oli hoogu sattunud ja unustanud ümbruse — nii juhtus ikka, kui vana-meister hakkas improviseerima. Seda kordumatut elamust on võimatu unustada. Pastori pahameel teda ei häirinud. Artur Kapile ei meeldinud venivad jutlused,

ta ütles ikka: «Muusikat kuulab rahvas hoopis parema meelega.»

Pärast abikaasa surma jäi ta nukrameelseks. Rääkis sageli: «Nüüd ma alles tunnen, mida mulle tähendas minu Gertrude...» See oli öeldud läbi valusate pisarate. Varsti pärast seda traagilist kaotust kadus temagi, meie muusikaelu tugevaim tamm...

JOHANNES TAMVERK

Maestro meeleolu võis kõikuda ühest äärmusest teise. Vahel viskas ta teravmeelset nalja, teinekord oli pühalikult tõsine. Heas tujus olles ilmutas ta oma altruistlikke tundeid. Ühtelugu küsis Kapp oma palgapäeval, kas mul õppemaks on tasutud või soovin ma ehk temalt raha laenuks. Inimeste raskustele ja hädadele elas ta sügavalt kaasa, sageli maksis vaeste üliõpilaste õpingute eest. Ülevas meeleolus viibides armastas ta kõnelda Bachist, kelle meisterlikku kontrapunkti ja loomingulist suurust hindas alati ütlusega: «Bach on nii suur,» ise käega näidates üle oma pea, «aga meie võrreldes temaga oleme nii väikesed,» ning langetas pihu mõne sentimeetri kõrgusele põrandast.

Kord tundide vaheajal jalutas Kapp konservatooriumi koridoris ja mõlgutas endamisi mõtteid, nagu ta ikka armastas teha. Mind klassi ukse ees seismas nähes päris järsku: «Õelge, Tamverk, kes oli maailmas kõigi aegade suurim helilooja?»

Ootamatu küsimus pani mind mõtlema. Keda küll tema peab geniaalseimaks — ega see ometi Bach ole?

«Bach!» kostsingi.

«Ei,» järgnes kiire vastus.

Ega see ometi olnud Beethoven? Hindas ju maestro tema sümfooniaid ja meisterlikke klaverisonaate.

«Beethoven!»

«Ei.»

Olin Lääne suurused nimetanud ega osanud enam kedagi lisada. Tuli vaadata Itta. Tšaikovski sümfooniaid ja oopereid oli Kapp tihti kiitnud. Seda meenutanud, laususin kõheldes: «Tšaikovski...»

«Ei!»

«Noh, professor, ma ei mõista, keda küll teie mõtlete, kes see peaks küll olema?»

Nüüd ei läbenud Kapp enam vaikida ja pahvatas: «Aga Mozart?!»

«Mispärast peate just Mozartit parimaks heliloojaks?»

«Aga sellepärast, et Mozart kirjutas kõik oma teosed veenvalt ega ole neis ühtki takti muutnud ega parandanud. Kõik oli küps ja lõplik. Bach, Tšaikovski ja eriti Beethoven parandasid ja töötasid oma teoseid korduvalt ümber, neid täiendades ja muutes!»

Suviti meeldis Artur Kapile puhata Eesti kaunimates paikades — Annas, Merikülas, Rutjas ja mujal. Kord sõitis Kapp puhkusele Haapsallu, minu sünnilinna. Seal pühapäeval jalutades märkas ta, et peaaegu kõik tänavad viivad mere äärde. Väike linn näis talle labürindina, kust kuidagi kuivalt välja ei saa. Niiviisi ekseldes sattus ta kiriku juurde. Kirikust kostab orelimängu. Kohe on Kapp kooril ja palub organistilt luba jumalateenistusel mängida. Saanud nõusoleku, asub vanameister puldi taha ja hakkab improviseerima, vähimatki hoolimata järgnevast liturgiast. Orel müriseb ja oigab

maestro sõrmede all, kirikulised on köstri pärast hirmul . . .

Õhtul liikuski linna peal jutt, et küll köster alles läinud mänguga segi: hulk aega müristanud oreilil, enne kui õige viisi jälle kätte saanud!

TIIU TARGAMA

Iga kord, kui meenutan oma õpetajat professor Artur Kappi, näen pikka, imposantset meest, piip suus, käed seljal, jalutamas konservatooriumi endistes ruumides. Kohtasin teda tollal sageli ja alati valdas mind kohmetus aukartusest, imetlusest ja piiritust austusest suure kunstniku vastu. Mulle tundus, et edasi-tagasi kõndides mõtles ta suuri mõtteid, mida igasugune kõrvaline liikumine võis häirida. Seepärast püüdsin viisakalt «kniksu» tehes kiiresti ja tähelepandamatult temast mööduda.

Kui minust sai Artur Kapi õpilane ja mul avanes õnn seda väljapaistvat isiksust lähemalt tundma õppida, kogesin, et nõudlikkuse ning ranguse kõrval peitus temas palju südamlikkust ja soojust. See ei avaldunud erilises leebuses, vaid oli pigem aimatav. Talle olid omased otse haruldased lakoonilised, kuid sisutihedad ütlemised, ainulaadne huumor ja võluv hajameelsus. Kord oli meie õpetaja kellegi õpilase tööga äärmiselt rahulolematu. Ta käskis tol minna kantseleisse ennast «välja registreerima». Vaeseke lahkus klassist sõnagi lausumata. Järgmisel päeval sama «patustanud» kohates ütles maestro: «Tulge homme tundi.» Seega oli sündmus, mis kujutas endast tervet draamat, kolme

sõnaga lahendatud. Töö läks endist viisi edasi, paistis ainult, et õpetaja ja õpilane olid teineteisele lähedasemaks muutunud.

Meie tunnid olid huvitavad ja sisukad, neist hoovas alati loomingulist hõngu. Artur Kapi ideaaliks oli Bach. Ei möödunud ühtki tundi, mil tema looming poleks meie klassis kõlanud. Oma heliloojaist hindas ta kõrgelt Rudolf Tobiast. Kord tunnis ütles maestro: «Kallid sõbrad, kui Tobias elaks, oleks ta praegu siin minu asemel.»

Muusika oli Artur Kapile kõige tähtsamaks eluavalduks, tema arvates võis läbi saada küll leivata, mitte iialgi aga muusikata.

Hiljem, kui Artur Kapp oma sünnipaigas Suure-Jaanis elas, külastasin teda suviti, kui ma omaste juures puhkust veetsin. Siis jutustas ta palju oma noorpõlvest ja õpinguist Peterburi Konservatooriumis.

Kord rääkis Artur Kapi abikaasa maestro teoste sünnist. Et ta väga armastas loodust, jalutas ta pikki päevi Suure-Jaani kaunis ümbruses, kuni tal mõttes uus teos peensusteni valmis jõudis. Siis hakkas ta partituuri kirjutama — tindiga. Abikaasa viibis niisugustel puhkudel alati lähedal, et kuivatada valmis kirjutatud lehekülg, enne kui maestro seda märjana pöörata jõudis.

Ühel suvel käisin nagu tavaliselt ärasõidu eelõhtul õpetajaga hüvasti jätmas. Varahommikul bussijaama saabudes nägin oma imestuseks maestrot teed mööda tulemas. Lähemale jõudes ütles ta mulle: «Tulin sind saatma.» Mu silmad läksid uduseks ja kurgus hakkas kipitama. Minu kallid maestro andis mulle kaasa hulga häid soovet. Jätsime hüvasti ja hüppasin bussile. Siis

andis professor juhile kõva käsu: «Viige see tütarlaps (olin tollal natuke üle neljakümne!) ilusasti kohale ja vaadake ette, et midagi ei juhtuks. Ta on minu õpilane.» Lehvitasime teineteisele ja buss viis mind kiiresti eemale. See oli meie viimane kohtumine.

ARTUR URITAMM

Minu õpingud Artur Kapi kompositsiooniklassis toimusid olukorras, mida tuleb pidada erandlikuks isegi kodanluseaegseis üldiselt väga raskeis õppimistingimusi. Elatasin end põllutöoga, ja mul tuli iga nädala lõpus sõita 80 kilomeetri kauguselt (lähim raudteejaam — 20 km) Tallinna — ühteainsasse tundi. Tagasipöördumine muusikastuudiumi juurde — ligi kaheksa aasta eest käisin professor Artur Lemba klaveriklassis — sai teoks peamiselt professor Adolf Vedro energilisel õhutusel pärast seda, kui ta oli meie juhuslikul kohtumisel kuulanud minu klaveriimprovisatsioone ja vaadelnud jõudeaja loomingukatsetusi.

Esimene isiklik kokkupuude professor A. Kapiga, kelle markantset kuju tundsin ammu varem, oligi mul läbi-rääkimistel konservatooriumi tolelaegse direktori professor Juhan Aavikuga, kelle esialgset mõnevõrra skeptilist suhtumist sellisesse lünklikusse õppeviisisse aitas hajutada A. Vedro innukas eestkostmine. A. Kapp seevastu paistis jäävat umbusklikuks, popsutades vaikides oma lahutamatu piipu.

Sisseastumiskatsete põnevust jagas nähtavasti ka A. Vedro, kes vist tundis ennast kaasvastutajana. Meie

ühiseks pettumuseks puudus vastuvõtul A. Kapp. Teda asendas viiuliprofessor Joh. Paulsen, kes oli muusikateooriat õppinud kuulsa Tanejevi juures ja jälgis (ka edaspidi) kompositsiooniõpilaste pingutusi heatahtliku huviga. Mängisin ette oma Klaverifantaasia, mis nähtavasti jättis soodsa mulje, sissejuhatav eestipärane teema pälvis isegi Juhan Aaviku kiituse.

Visa oli sulama see jää, mille A. Kapi professionaalsed «kombitsad» asetasiid uustulnuka ette. Minu suhtes oli umbusu põhjuseks peale ebatavaliste õppimistingimuste nähtavasti veel asjaolu, et liitusin eriharmonia rühmaga, kuhu enne mind kuulus kolm noormeest, kes kõik olid saanud süstemaatilise ettevalmistuse. Nende seas oli väga andekas Gregor Heuer, kes oli varem õppinud Harkovi Muusikatehnikumis. Mina aga pidin 8-aastase muusikaelust eemaloleku tõttu tuginema üksnes oma vaistule, ja sedagi tegin üsna arglikult. Kui lõpuks endalgi hakkas tekkima kahtlus säärase õppimisviisi teostatavuses ja A. Vedro liigeses optimismis, siis tuli mulle «päästerõngaks» noorpõlve lemmikharrastus — improviseerimine klaveril. Kui kord tunnis andis A. Kapp kogu klassile ühise teema improviseerimiseks, osutusid mu kaaslased kaunis abituks, minu variatsioonid pidi aga maestro katkestama hetkel, kui õige hoo alles sisse sain.

Esimese õppeaasta lõpus oli mul võimalus kuulata A. Kappi ennast improviseerimas. See avanes ühel tema avalikul kontserdil Toomkirikus, kus kava kohaselt anti kontsertandile kuulajate poolt teema. Kunagi varem polnud ma kuulnud nii meisterlikku vormikujundust, rikkalikku mõtete tulva, säravat virtuoossust kui nüüd Toomkiriku oivalises akustikas, ja see kõik lausa

vapustas. Kaua piinas mind küsimus, miks küll peab selline geniaalsuseni küündiv vaimukus mattuma argipäeva hallusesse ega leia väarikat hindamist ja kasutamist.

A. Kapi õpetamisviisi on ajuti iseloomustatud piiramatult vabaduse põhimõttel toimuvana. Minu arvates peab siia lisama: rangeima loogika alusel, eriti kui meenutada maestro nõudlikkust kontrapunkti, fuuga ja harmoonia ülesannete analüüsimisel. Ja pieteetlik hardumus, millega A. Kapp klassis käsitles Bachi ja Beethovenit, ei saanud jätta kedagi ükskõikseks, vaid haaras, andis innustava emotsionaalse tausta isegi Bussleri range kontrapunkti musternäidiste analüüsimisel. Teise õppeaasta alguses jaotati meie rühm pooleks, nähtavasti taseme ühtlustamiseks (meil Heueriga tuli lõpetada kursus kiiremalt, kolme aastaga). Tolleaegne vilgas kontserdielu väliskunstnike sagedaste esinemistega ergutas otsinguid uuema väljenduslaadi suunas. Esialgu huvitusime Ravel'i ja Debussy loomingust, kuni kätte sattus kellegi saksa muusikateadlase (nime olen unustanud) ulatuslik uurimus Hindemithist, Honeggerist, Milhaud'st ja Bartókist. Kähku reageeriv Heuer hea pianistina esitas klassis peagi mitmeid eskiise ülimumood-sas väljenduslaadis, ilmselt aga seesmise süvenemiseta, rohkem pinnalise jäljendusena. «See tee viib teid kraavi kõigi nelja rattaga,» kõlas vanameistri lakooniline hinnang. Üldse oli A. Kapile iseloomulik mahlakas väljenduslaad, tugevad ütlemised. Neisse võis ta mõni kord panna sellise mõtteteteraviku, mis jäädavaks ajaks mällu sööbis. Kogenud pedagoogi pilguga oskas ta läbi näha õpilase nappi enesekriitilist meelt ja tarbe korral ainsa sõna või pilguga salvata enneaegset, «rohelist»

enesekindlust. «Esimene vasikas läheb aia taha,» oli sagedane hinnang ebaõnnestunud katsetuse puhul. «Bezdarno!» kostis lakooniline hukkamõist pliiatsist väljaimetud eksperimendi puhul. (A. Kapi tunnis kuulus sageli mõttesähvatuste väljendusi nii vene kui saksa keeles.)

Hilisemast ajast meenub juhtum Akadeemilise Heli kunsti Seltsi koosolekult, millest võtsin siis osa juba juhatuse liikmena. Seoses valitsuselt dotatsiooni taotlemisega arutati muu hulgas pastorist haridusministri kaunis võhiklikku halvustavat suhtumist eesti heliloomingusse. Artur Kapp oli sattunud hoogu ja lausa pildus raevukaid vaimukusi. «See pastor õpetagu meile katekismust, mitte kontrapunkti!» ja otsekui kinnituseks kõlas klaveril, mille kõrval A. Kapp istus, ühe sõrmega tonksitud motiiv äraleierdatud banaalsest salongitantsust.

Säärase kareda kesta all tuksus soe, osavõtlik süda. Tõelise andekuse korral väljendas maestro rahuldustrõõmu mitte niivõrd sõnades, kui kogu oma olemusega (ka ägeda piibupahvimisega). Seda tundsid õpilased vaistlikult ja ootasid põnevusega meistri hinnangut. Viimases juhtus muidugi ka möödalaskmist, enamasti professori «pahuruse» hetkil, tema inimlike nõrkuste momentidel. Otsekui kompensatsiooniks järgnes mõni aeg hiljem lõbus jutustus A. Kapi enda õpinguist Peterburi Konservatooriumis. Tema esimene harmooniaõpetaja nimekas helilooja Ljadov pidanud kaua noorukit, kes ei osanud vene keelt, andetuks. Kui siis järgmisel õppeaastal A. Kapp lõpetanud fuuga kursuse juba professor Bernhardi klassis hindega «5», lausunud eksaminaator Ljadov üllatunult: «Mina pidasin Kappi idioo-

diks, aga ennäe — ta on toreda fuuga valmis kirjutanud!»

Huviga jälgis A. Kapp oma endiste õpilaste käekäiku, vahel nurisedes, «miks nad ei kirjuta». Mul on alles tema kiri, mille sain aasta pärast konservatooriumi lõpetamist ning milles ta kutsus mind ja Heuerit kuulama sel ajal haruldasi heliplaate Stravinski, Hindemithi, Honeggeri, R. Straussi loomingust. Elavas mõttevahetuses kuuldu üle möödus meil see meelde jääv õhtupoolik vanameistri tütre Elisabeti hubases kodus Nõmmel.

Minu viimane kohtumine A. Kapiga oli Suure-Jaanis, kus ta täitis oma vanaduspäevi reipa loominguga. Kauni suvepäeva pealelõunal avas mulle ukse vanameistri abikaasa Gertrud Kapp-Ruckteschell, kellelt kuulsin, et maestro ise lamavat haigevoodis. Sellele vaatamata käis meil elav vestlus. Nagu ilmnis vanameistri sõnadest, viibisime samas toas, kus ta kunagi oli sündinud. Gertrud Kapi lausa ohvrimeelset hoolitsust elukaaslase eest teadsime juba oma õpilaspäevilt. Ka seekord imetlesin seda ennastsalgavat, peenevaistulist tähelepanu, mis otsekui aimas ette haige vajadusi.

Ei osanud ma siis arvata, et see kohtumine pidi meil viimaseks jääma ja juba pool aastat hiljem, pakasesel jaanuaripäeval tuleb mul leinahardumuses seista «Estonia» kontserdisaalis vanameistri sarga juures. Kuid veel tänapäeval heliseb mul kõrvus üks tema viimaseid lauseid lahkumisel: «See on patt, et teie ei kirjuta, olite Heueriga mul andekamaid õpilasi!»

Mälestuste-muljete kaleidoskoobis püsib ülekaalus midagi beethovenlikult monumentaalset sellest suurest, komplitseeritud isiksusest. Artur Kapi ideede sähvatu-

sed suutsid tõusta kõrgustesse, milleni küünib vaid looduse poolt heldekäeliselt õnnistatud loov mõtleja. Tahtmatult meenuvad möödunud sajandi sümfonismi äärmustesse paisutatud kontrastid, leheküljed Mussorgski «Surma lauludest ja tantsudest», Tšaikovski traagilisest pateetikast, Sibeliuse eepilisest dramatismist; meenub Artur Kapi enda «Hiiob». Just viimane tundub suuresti autobiograafilisena, eriti iseloomulikuna Artur Kapi mehisele olemusele, mis pärast igakordset tagasilangust otsekui purgatooriumist väljununa või kütkeist vabanenud demonina ikka ja jälle tungleb kõrgustesse.

EUGEN KAPP

Isa ja kasvataja

Oma isast ja ühtlasi muusika alal kasvatajast on mul meeles palju unustamatuid momente ja juhtumeid, mõnest niisugusest tahaksin siin jutustada.

Kui ma 6-aastaseks sain, kinkis isa mulle löötspilli, minu esimese instrumendi, millel «musitseerisin» terve aasta. Kui olin seitsmeaastane, hakkas ta mulle õpetama klaverimängu ning juba aasta hiljem asusin õppima Astrahani muusikakooli klaveriklassis. Järgmisel õppeaastal esinesin esmakordselt õpilasohtul Schumanni «Sõdurite marsi» ja Tšaikovski «Vana prantsuse laulukesega». Mäletan üliselgesti, et saalis olijaid ma ei märganud, küll aga nägin esimeses reas istuvat isa, kelle range, kuid heatahtlik pilk julgustas mind esimesel avalikul etteastel.

Edasised mälestused isast seostuvad juba õppeaastatega Tallinna Konservatooriumis. Olin prof. August Topmani harmooniaõpilasena sooritanud eksami ja olin juba rahumeeli kodus, kui läbi seina kuulsin samuti tagasijõudnud isa ütlevat minu kasuemale: «Eugen kirjutas harmoonia ülesandena terve Adagio!» Ent suur oli üllatus järgmisel päeval, kui nägin, et minu eksamitöö hindena ilutses *Adagio*'l isa käega maalitud rasvane «2»! Isa ütles tol korral: «Adagio adagioks, kuid sinu eksamitöös oli ju nõnda palju paralleelkvinte!» Õnnetule «kahele» vaatamata võimaldas eksamikomisjon mul teha kahe nädala pärast eksam uuesti.

Vahetevahel võttis isa mind kaasa «Estonia» teatrisse ooperiproovidele ja isegi etendustele, lubades mul seista dirigendipuldi kõrval, sellal kui ise juhatas etendust. Kõige rohkem meeldis mulle siis Gounod' «Faust», peamiselt Mefisto pärast, kellena esines suurepäraselt meie nimekaim bassilaulja Benno Hansen. Kui olime isaga vahel külas perekonnatuttavate juures, siis juhtus õige tihti, et isa mängis klaveril kuulsaid Mefisto kuplesid ja aariaid, mina aga laulsin neid, püüdes jäljendada nii hääleliselt kui mängult Benno Hansenit, kellest olin otse kiindumuseni vaimustatud.

Veel konservatooriumi üliõpilasena kirjutasin luuletaja A. Kase tekstile soololaulu «Kutsumine». Aleksander Arder võttis selle oma esinemisprogrammi. Enne kontserdi algust kavalehega tutvudes üllatusin: laulu muusikaautori nime juurde oli märgitud isa initsiaalid. Istusime temaga kõrvuti; nähes minu tusast ilmet ning mõistes selle põhjust, lohutas isa mind: «Poeg, ära kurvasta — see jääb ju ikkagi perekonda!»

Konservatooriumi lõputööna komponeerisin Trio klave-

rile, viiulile ja tšellole. Eksamikomisjon hindas seda positiivselt ning teda oleks võidud lugeda diplomitööks, kuid isa palus komisjoni pikendada minu õppeaega veel ühe aasta võrra, et võiksin luua sümfoonilise suurvormi täiskoosseisulisele orkestrile, ning saigi nõusoleku. Ta soovitas kirjutada programmilise sisuga teos. Kirjanduslikuks alusmaterjaliks valisin E. Bornhöhe «Tasuja», mis mind juba koolipõlves võlus. Lõingi samanimelise sümfoonilise poemi ning unistasin sealjuures, et keegi kirjutaks samal teemal ooperilibreto. Siis ma muidugi ei võinud aimatagi, et mu unistus täitub ning mina ise loon ooperi peaaegu samale teemale.

Nüüd, kus ma juba pikki aastaid töötan iseseisva heliloojana, olen kogu südamest tänulik oma isale ja kasvatajale kõige selle hoole, armastuse ja abi eest, mida ta mulle osutas, et minust saaks helilooja.

ARTUR KAPI HELITÖÖDE NIMESTIK

Teose nimetus	Loomise aasta	Märkused
SÜMFOONIAORKESTRILE		
Avamäng «Don Carlos»	1900	Helilint
Süit nr. 1 eesti viisidele	1906 ja 1912	Käsikiri
Sümfooniline prelüüd «Hauad»	1917	Helilint
Prelüüd tšellole ja orkestrile	1919	Käsikiri
Sümfoonia nr. 1 (f-moll)	1924	"
Süit nr. 1 runoviisidele	1930	"
Pala väiksemale orkestrile eesti viisidest	1930	"
Andante cantabile ja fuuga	1935	"
Satüüriline süit	1936	"
Sümfooniline poem «Saatus»	1939	"
Sümfooniline allegro variatsioonidega	1939	"
Sümfoonia nr. 2 (h-moll)	1945	Helilint
Sümfoonia nr. 3 (cis-moll)	1947	"
Avamäng «Peole»	1947	Käsikiri
Süit nr. 4	1947	"
Sümfoonia nr. 4 («Noortesümfoonia»)	1948	Trükis 1950
Sümfoonia-kantaat nr. 5 («Rahusümfoonia»)	1949	Helilint
VOKAALSÜMFOONILISED TEUSED		
Kantaat «Paradiis ja Peri»	1900	Käsikiri kadunud
Hümn Kreutzwaldile	1902	Helilint
Kantaat «Päikesele» (tekst M. Veske)	1909	"
Kantaat «Ärka, rahvas» (tekst E. Wöhrmann)	1919	"
Oratoorium «Hiio» (tekst J. Kaljuvee)	1929	"

INSTRUMENTAALKONTSERDID		
Kontsert-rapsoodia klaverile ja orkestrile	1944	Helilint
Kontsert metsasarvele ja klarnetile orkestriga	1945	"
Kontsert tšellole ja orkestrile	1946	Käsikiri
Kontsert orelile ja orkestrile nr. 1	1934	"
Kontsert orelile ja orkestrile nr. 2	1946	"
TEOSED ORELILE		
Sonaat	1897	Helilint
Koraal variatsioonidega	1902	Käsikiri
Toccatà	1932	"
Kuus koraalieelmängu	1932	"
TEOSED KAMMERANSAMBLITELE		
Sonaat viiulile ja klaverile	1899	Käsikiri
«Viimne piht» viiulile ja orelile	1906	"
Andante religioso	1915	"
Kvintett keelpillidele	1918	"
Kvartett metsasarvedele	1932	"
Trio viiulile, tšellole ja orelile	1936	"
Sekstett keelpillidele	1951	"
TEOSED KLAVERILE		
Saraband	1923	Käsikiri
Variatsioonid rahvaviisile «Vares vaga linnukene»	1942	"
Etüüd Es-dur	1936	"
Gavott	1938	Trükis «Muusikalehe» lisana
Viis albumilehte	1942	Käsikiri
TEOSED PUHKPILLIORKESTRILE		
Marss «Isamaa ilu hoiledes»	1925	Käsikiri
Leinamarss «Langenute mälestuseks»	1925	"
Eesti marss	1929	"
Neli marssi	1936	"
Marss «Suure-Jaani»	1946	"
Marss «Sakalamaa»	1946	"

VOKAALTEOSED

SOOLOLAULUD

«Metsateel» (tekst K. E. Sööt)	1895	Trükis korduvalt
«Kütkes» (tekst K. E. Sööt)	1897	Trükis 1926
«Sõnadeta salajuttu» (tekst K. E. Sööt)	1897	„
«Pilvele» (tekst K. E. Sööt)	1897	„
«Ei tuul, mis lendab» (tekst A. Tolstoi)	1902	„
«Nõmmeallik» (tekst E. Enno)	1920	„
«Sa tulid» (tekst J. Liiv)	1920	„
«Laul ja nutt» (tekst E. Aun-Raup)	1921	„
«Ei eksi» (tekst L. Koidula)	1921	„
«Mälestus» (tekst E. Aun-Raup)	1921	Käsikiri
«Sõitis kosja õlekubu» (tekst E. Wöhrmann)	1921	Trükis 1926
«Kevadel» (tekst G. Suits)	1921	„
«Ärge võtke» (tekst E. Wöhrmann)	1921	Trükis 1926
«Miks sa nutad, lillekene» (tekst L. Koidula)	1921	„
«Mets kohas» (tekst J. Liiv)	1921	„
«Emakene» (tekst M. Lipp)	1922	„
«Kaugel kumab» (tekst K. Kamsen)	1922	„
«Üks ainus kord» (tekst A. Haava)	1922	Käsikiri
«Latvade kõne» (tekst E. Enno)	1922	Trükis 1926
«Te teate» (tekst Lehtmets-Niine- mäe)	1932	Käsikiri
«Sa oled mu südame suvi» (tekst K. Sööt)		Trükis 1922
«Igatsus» (tekst A. Niinemägi)	1938	Käsikiri
«Õnn» (tekst K. E. Sööt)	1949	„
«Uus künd» (tekst P. Rummo)	1949	„
«Kalapüük» (tekst P. Rummo)	1949	„
«Miks sa nutad, lillekene» — duett (tekst L. Koidula)		Trükis 1923
«Lapsepõlves» — rahvaviisi «Meil aiaäärne tänavas» seade	1922	„

KOORILAULUD

SEGAKOORILE

Taavetilaul 100	1897	Käsikiri
«Mu süda» (tekst M. Lipp ja K. E. Sööt)	1897	Trükis 1922
«Palumine» (tekst A. Reinald)	1903	„
«Ääretasa täis mu süda» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Kes meelitab» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Ma rändasin välja» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Siin mu süda» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Sügisene mets» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Vägisi» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Pühendan sind looks ja lauluks» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Minu põu» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Elumerel» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Kohab vesi» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Tõuse, päike» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Lapsed, tupp» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Rahu, rahu» (tekst E. Wöhrmann)	1919	Käsikiri
«Rong sõidab» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Ärge võtke» (tekst E. Wöhrmann)	1919	Trükis 1922
«Õhtu» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Eksinud õnetu» (tekst E. Wöhrmann)	1919	Käsikiri
«Isamaa lipu all» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Oled ilus, isamaa» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Mängupõlve mäe taga» (tekst P. Grünfeldt)	1926	Trükis 1926
«Nüüd minu lunastaja»	1928	Käsikiri
«Korporatsiooni laul» (tekst P. Grünfeldt)	1928	„
«Kui tume veel kauaks» (tekst J. Liiv)	1930	Trükis 1930

«Õitse, vaba Eesti»	1934	Trükis 1930
«Lõokesele» (tekst K. E. Sööt)	1934	Käsikiri
«Palvelaul»	1934	„
«Pääliku hüüd» (tekst K. E. Sööt)	1934	„
«Laul Eestile» (tekst M. Univer)	1935	„
«Tuhat tänu, Issand, sulle» (tekst G. Kiviste)	1935	„
«Tänuhelid, helisege»	1935	„
«Kalmistu rahu» (tekst H. Raud- kepp)	1935	„
«Ole ustav surmani»	1935	„
«Sa püha eluallikas»	1935	„
«Sealtpoolt kaldalt»	1935	„
«Maa meiega» (tekst M. Raud)	1936	„
«Sind armastame, kodumaa» (tekst P. Grünfeldt)	1936	„
«Kiituselaul» (tekst A. Kallas)	1936	„
«Põhjamaa lapsed» (tekst A. Haava)	1937	„
«Kuu» (tekst E. Wöhrmann)	1937	„
«Talveõhtul» (tekst A. Niinemägi)	1937	Trükis 1938
«Valguse radade poole» (tekst A. Niinemägi)	1938	Käsikiri
«Ja meri laulis» (tekst E. Enno)	1938	„
«Miks sa nutad, lillekene» (tekst L. Koidula)	1938	„
«Laulgem» (tekst M. Veetamm)	1948	„
«Üles, üles, hellad vennad» (rahva- luule)	1936	Trükis 1937
«Adelfixis Astron» (tekst P. Grün- feldt)	1922	Käsikiri
MEESKOORILE		
Taavetilaul 92	1897	Käsikiri
«Mu isamaa on minu arm» (tekst L. Koidula)	1903	„
«See on eesti laul» (tekst E. Wöhrmann)	1918	Trükis 1937
«Vahtijad» (tekst E. Wöhrmann)	1918	Käsikiri
«Õitse, õitse» (tekst E. Wöhrmann)	1918	„
«Tulge, vennad» (tekst E. Wöhrmann)	1918	„

«Rändaja» (tekst E. Wöhrmann)	1918	Käsikiri
«Sa oled mu südame suvi» (tekst K. E. Sööt)	1918	Trükis 1937
«Kui ma näen» (tekst E. Wöhrmann)	1918	Käsikiri
«Tuhalabidas lööb» (tekst E. Wöhrmann)	1918	„
«Öölaul» (tekst E. Wöhrmann)	1918	„
«Kes meelitab» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Lauljad» (tekst K. E. Sööt)	1921	„
«Vabale Eestile» (tekst E. Saarepere)	1921	„
«Mängupõlve mäe taga» (tekst P. Grünfeldt)	1921	Trükis 1923
«Püha paik» (tekst P. Grünfeldt)	1923	„
«Igatsus» (tekst P. Grünfeldt)	1923	Käsikiri
«Töotus» (tekst P. Grünfeldt)	1926	„
«Ta otsib sind» (tekst P. Grünfeldt)	1926	„
«Mehed» (tekst G. Suits)	1930	Trükis 1937
«Võitjate laul» (tekst P. Viiding)	1934	Käsikiri
«Kõnnin, pillimehed ühes» (tekst S. Petõfi)	1937	„
«Ei» (tekst E. Enno)	1937	„
«Mu muistne pärismaa» (tekst A. Niinemägi)	1938	„
«Sünnisõnad» (tekst H. Visnapuu)	1938	„
«Taadikene, memmekene» (rahva- luule)	1938	„
«Töölaul» (tekst M. Raud)	1948	„
«Külvaja» (tekst P. Viiding)	1948	„
«Uus künd» (tekst P. Rummo)	1949	„
«Kui kotka tiivul» (tekst M. Lipp)		„

NAISKOORILE

«Ei roose mul paku ta» (tekst E. Wöhrmann)	1919	Trükis 1922
«Kuulsin lõo laulu» (tekst E. Wöhrmann)	1919	Käsikiri
«Õitse, õitse» (tekst E. Wöhrmann)	1919	„
«Lapsed, tupp» (tekst E. Wöhr- mann)	1919	Trükis 1922
«Sügisaim» (tekst A. Niinemägi)	1938	Käsikiri

LASTEKOORILĒ		
Isa iluks («Kalevipojast»)	1920	Käsikiri
«Juss oli väike peremees» (tekst E. Enno)	1920	„
«Kevadelaul» (tekst L. Koidula)	1920	„
«Kodune kohake» (tekst K. A. Hermann)	1920	Trükis 1922
«Kuku, kuku, käokene» (rahvaluule)	1920	Käsikiri
«Lapsele» (tekst A. Kasesalu)	1920	„
«Lillekesele» (tekst A. Reinvald)	1920	„
«Lumehelbeke» (tekst J. Liiv)	1920	Trükis 1922
«Meie lähme marjule» (tekst E. Enno)	1920	„
«Talvel» (tekst R. Kamsen)	1920	Käsikiri
«Vastlad» (tekst R. Jakobson)	1920	„
«Vokil» (tekst J. Tamm)	1920	„
«Ärge riielge» (tekst A. Reinvald)	1920	„
«Ema» (tekst J. Liiv)	1920	„
«Meil aiaäärne tänavas» (tekst L. Koidula)	1920	„
«Ärka, nuku» (tekst J. Tamm)	1920	„
«Hommikul» (tekst A. Reinvald)	1925	„
«Kevadelaul» (tekst A. Suurkask)	1925	„
«Vastlatalaul» (tekst J. Hurt)	1925	„
«Võimlejate laul» (tekst F. Kuhlbars)	1925	„
«Oh rõõmusta nüüd, isamaa»	1926	„
«Tamme laul»	1928	„
«Ema haul»	1928	„
«Laulu võim»	1928	„
«Ta lendas mesipuu poole» (tekst J. Liiv)	1932	„
«Laul sellest kaduvast suvest» (tekst J. Liiv)	1932	„
«Üks suu» (tekst J. Liiv)	1932	„
«Ei näe enam» (tekst J. Liiv)	1932	„
«Linnukene oksal»	1935	„
«Lõoke»	1935	„

juhtivaid muusikategelasi, selleks ongi koostatud käesolev kogumik, mis põhineb rangelt dokumentaalsetel andmetel — väljavõtetel omaaegsest ajakirjandusest, fotomaterjalil ning raamatu peategelase kaasaegsete mälestustel.

Piiratud mahu tõttu ei pretendeeri kogumik muidugi täiuslikkusele, on püütud anda vaid pidepunkte Artur Kapi elus ja tegevuses.

Mõningate seikade, väljenduste ja olukordade kirjelduste kordumine on paratamatu, kuid samal ajal tundub õigustatuna, sest aitab kaasa sisu usutavusele.

Koostaja

85 kop.

A

29640